



292549466

101 Københavns kommune

Mag. 09.268 Sø

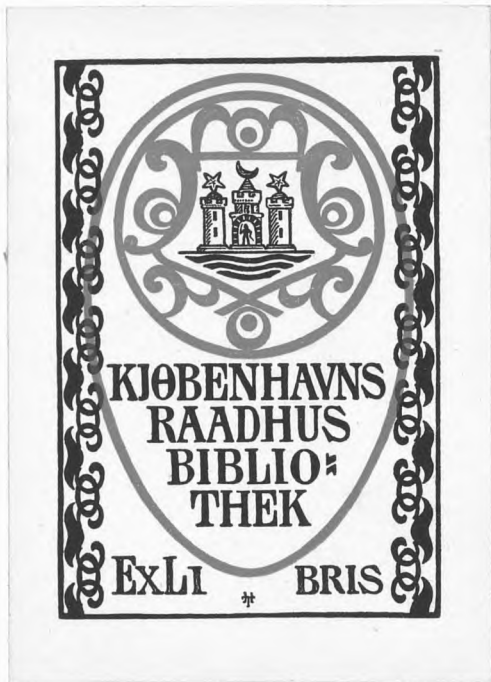
SØNDAGSSKOLE ARBEJDET 1875 ÷ 1925

VED INDRE MISSION I KØBENHAVN



RHB

09.268 57-9 s



Mag.
09.268
L^o

b
SØNDAGSSKOLE
ARBEJDET

1875—1925

VED INDRE MISSION I KØBENHAVN

UDGIVET AF SØNDAGSSKOLEUDVALGET



KØBENHAVN · MCMXXV

SØNDAGSSKOLE
ARBEJDET

1875-1878

UDGIVET AF MISSIONSTRYKKERIEET

KØBENHAVN



471

MISSIONSTRYKKERIEET
KØBENHAVN B

INDHOLD

	Side
FORORD. Af Biskop, Dr. theol. H. Ostenfeld	5

I. DEL: HISTORIEN

1. SPREDTE MINDER. Af Fru Therese Keyper	9
2. LIDT FORHISTORIE. Af P. Blomberg	18
3. OVERSIGT OVER ARBEJDET GENNEM 50 AAR. Ved M. Herslund	21—78
Indledende Bemærkninger	21
Arbejdets Vækst og Omfang	23
Fællesledelsen	34
Fællesopgaverne	40
Omrids af de enkelte Søndagsskole- Historie	50
Slutningsoversigt	76
4. ET MINDEBLAD. Af Stiftsprovst H. Lützhøft	79
5. VED 50 AARS JUBILÆET. Af en mangeaarig Søndagsskole- arbejder	82

II. DEL: OM ARBEJDET OG DETS BETYDNING

6. BARNET. Af Rektor H. Edv. Hass	85
7. SØNDAGSSKOLELÆREREN. Af Sognepræst E. With 103—117	
Herligheden	103
Kaldet	105
Forberedelsen	106
Klasselæsningen	111
Personen	114
De andre	115
8. SØNDAGSSKOLENS VANSKELIGHEDER. Af Dr. med. P. D. Koch	118
9. SØNDAGSSKOLENS BETYDNING FOR MENIGHEDSLIVET Af Stiftsprovst Dr. theol. H. Ussing	123

ILLUSTRATIONER

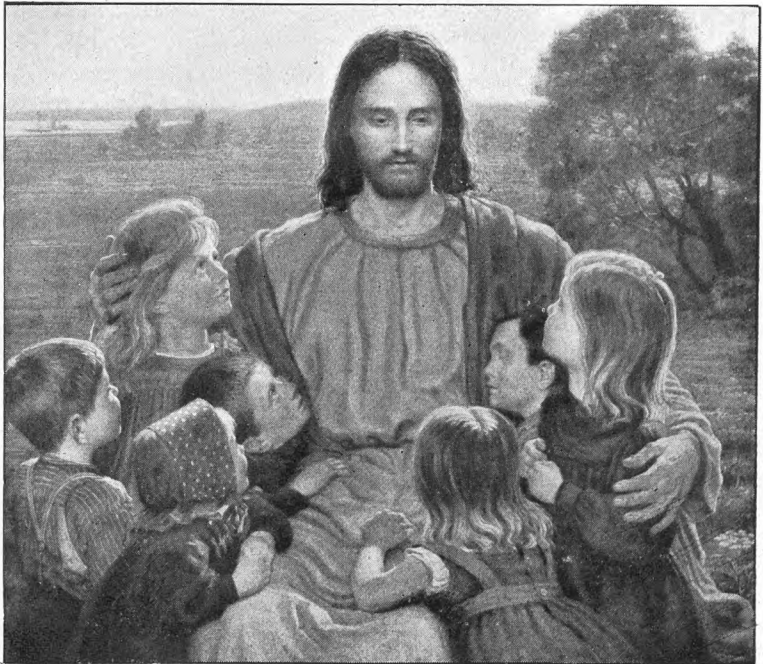
I. PORTRÆTTER.

Biskop, Dr. theol. H. Ostenfeld	5
Fru Therese Keyper	11
Kontorchef Conrad Bangert († 1922)	15
Frøken Anna Sørensen († ²⁹ / ₁₀ 1909)	17
Rejsesekretær P. Blomberg	18
Skolebestyrer Axel V. Jacobsen († 1916)	20
Pastor Julius Friis Hansen († 1905)	27

	Side
Dr. med. P. D. Koch	27
Pastor V. Schousboe († 1900 som Biskop)	32
Provst G. Schepelern († 1900)	33
Oberst Chr. Keyper († 1922)	33
Professor, Dr. theol. P. Madsen († 1911 som Biskop)	35
Pastor F. W. Steinthal	35
Pastor Chr. Gad	35
Stiftsprovst H. Hoffmeyer († 1924)	37
Sognepræst P. Oldenburg	37
Skoleinspektør Vilh. Vaupell († 1924)	37
Froken Betty Clausen († 1918)	39
Søster Ellen Sæns († 1898)	39
Kordeg. P. O. Nielsen Reslet	53
Fabrikant J. E. Nyrop	56
Gaardmissionær R. B. Clausen († ¹² / ₅ 1904)	57
Kontorchef P. Th. Petersen	57
Købmand Johs. Bitsch	58
Amtsvejsinspektør R. W. Winkel	58
Fhv. Urtekræmmer H. Andersen	59
Kordeg. A. Matzen	60
Maler G. Christophersen	60
Kordeg. Axel Marott	61
Bymissionær H. Frederiksen († 1924)	62
Kordeg. A. Evensen	62
Kordeg. Vald. Andersen	64
Maler F. Meisner	66
Kommunelærer M. Bjerregaard	68
Froken Louise Bruun	68
Snedkermester William Jensen	70
Biskop Christen Møller († 1925)	75
Stiftsprovst H. Lützhøft	79
Sognepræst Enrique With	103
Stiftsprovst, Dr. theol. H. Ussing	123

II. ANDRE BILLEDER.

„Lad de smaa Børn komme til mig“ (efter Maleri af AXEL HOU)	
Personalet ved N. Ebbesensvejens S. S. (1886)	13
Forældremøde i Davidskirken	31
Missionssalen paa Østergade	40
Forklaringsmøde i Bethesda	41
Bethesda	42
En Søndagsskole paa Skovtur	45
Personalet ved Søndagsskolen paa Østergade (1879)	52
Søndagsskole i en Gymnastiksal (Kristkirkens 1. Afd.)	74
En Søndagsskole paa Skovtur (foran Eremitageslottet)	122
Festemblemet ved 50 Aars Jubilæet	128



Efter Maleri af Axel Hou.

Carl Stenders Kunstforlag.

„LADER DE SMAA BØRN KOMME TIL MIG!“





Biskop, Dr. theol. H. Ostenfeld.

Søndagsskolearbejdet i København holder Jubilæum; i 50 Aar har Menigheden øvet denne Gerning. Hvor meget eller hvor lidt der er bleven udrettet i disse Aar, er vel vanskeligt at gøre op. Men vi er sikkert mange, for hvem Forbindelsen med Søndagsskolearbejdet har haft en afgørende Betydning.

Da jeg i 1882 blev Student, havde jeg aldrig hørt om Søndagsskoler; men der gik ikke mange Maaneder, før jeg fik Opfordring til at være med deri. For dog at se mig for, før jeg meldte mig, overværede jeg en Søndag „Klasselæsningen“ i en Søndagsskole; det hændte sig, at Prof. P. Madsen, som var i Søndagsskoleudvalget, samme Dag besøgte vedkommende Søndagsskole. Han kom ogsaa hen til den lille Flok Dreng, som en ældre, lidt tung theol. Student talte med. Jeg ser endnu hans betænkelige Ansigt, da en rapmundet Dreng gjorde det noget besværligt for Læreren. Det blev dog ikke i Indremissions Søndagsskoler, at jeg fik mit Arbejde, men ude i Valby, hvor en Søndagsskole var begyndt af en lille Kreds, og jeg fik min Gerning i Afdelingen for de smaa.

Arbejdet i Søndagsskolen var en stadig *Tilskyndelse til Selvprøvelse*, om man nu med Sandhed kunde tale til Børnene om Jesus Kristus, og om man kunde gøre det paa en saadan Maade, at de forstod det og gerne vilde høre mere. Og ved Samarbejdet mellem Lærere og Lærerinder, som navnlig fremtraadte ved *Forklaringsmøderne* og ved en *aarlig Fællesaltergang*, fik *Trangen til at være i Samfund med Kristne* sin Tilfredsstillelse. Her var forenet Virksomhedstrangen og Fællesfølelsen; en Gang om Maaneden var vi inde i Bethesda til de store Forklaringsmøder.

Jeg kan ikke tale om, hvad jeg har ydet i Søndagsskolen, men vel om, hvad Gud gennem Søndagsskolen har givet mig. Den sidste Gave, Gud gav mig ad den Vej, var for to Aar siden ovre i Amerika, da jeg mødte to af mine gamle Søndagsskole drenge, som jeg ikke havde set i 35 Aar, som Præster — og jeg føjer til: gode Præster.

Gud velsigne Søndagsskolearbejdet for Børnene og for Lærerne.

H. Ostenfeld.



I. DEL
HISTORIEN

SPREDTE MINDER

FRA DEN KØBENHAVNSKE INDRE MISSIONS
SØNDAGSSKOLERS FØRSTE TID

Begyndelsen skete i en den Gang meget afsides Del af Frederiksberg, nemlig de Classenske Boliger. Det var Arbejderboliger, som opførtes af Det Classenske Fideicommiss og i 1875 endnu ikke var helt fuldtallige. Midt imellem Husrækkerne med deres mange smaa Haver laa Inspektørboligen, hvorover fandtes en rummelig Sal, som velvilligt stilledes til Den indre Missions Raadighed om Søndagen. Langs med to af Salens Vægge fandtes desuden tre Værelser og et Køkken ledige, og disse fik Lov til at følge med som en værdifuld Forøgelse til særskilte Klasseværelser.

Vi var nogle faa Damer, som skulde aabne Felttöget derude, og begyndte med at bringe Indbydelser omkring. Det vakte Forundring i den lille Koloni. En Kone, som havde forstaaet, at det var noget, som havde med Religion at gøre, stod den 10. Oktober 1875, da Søndagsskolen skulde aabnes, ved Vinduet for at se, hvorledes hellige Damer saa ud, men fandt sig skuffet ved, at de lignede andre Mennesker. Andre mente, at Damerne havde i Sinde at oprette en Skole, men vilde først øve sig paa deres Børn. Andre ansaa det simpelthen for en Maade at tjene Penge paa. I al Fald hændte det, at en Fader henvendte sig til os angaaende en Søn, som ikke vilde bestille noget. Saadan noget som det Søndagsskolevæsen, mente Faderen, maatte man dog nok kunne faa ham til at tage fat paa, og saa tjente han dog noget. Men var Kolonien lille og sammentrængt, saa var den til Gengæld let at komme omkring i, og lidt efter lidt begyndte Hjemmene at forstaa, at vi var kommet derud

for at tjene og hjælpe. Desuden holdt Børnene af at komme i Søndagsskolen, der kom flere og flere, og nogle begyndte at lægge sig paa Sinde, hvad der blev talt til dem. Dette drog navnlig Mødrene, saa at flere af dem jævnlig kom hen i Søndagsskolen, og nogle af dem blev vakt. Den Kone, som undrede sig over, at vi saa ud som andre Mennesker, blev senere en af vore trofaste Venner.

Imidlertid voksede Arbejdet, Børneantallet steg rask, og flere Søndagsskoler sluttede sig til Den indre Mission. I 1877 var Antallet naaet til 6 og steg fremdeles. Det ugentlige Forberedelsesmøde, sædvanlig kaldet Forklaringsmøde, som i Begyndelsen blev holdt i Privathjem, først et mindre, siden et rummeligere, maatte forlægges til Missionens Lokaler; men vi vedblev dog mere eller mindre at kende hverandre og føle os som en sluttet Skare, der havde Arbejde og Maal tilfælles. Derved udviklede sig noget af den Samfundsfølelse, som Landfolk fra Egne med Trosliv kender saa godt, men som den store Bys spredende Indflydelse lægger saa mange Hindringer i Vejen for. En god Hjælp i denne Henseende var de forskellige Møder til Oplysning og Samtale om den Gerning, som dog for de allerfleste af os virkelig var en Hjertesag. En fremragende Plads blandt disse Sammenkomster indtog de saakaldte „lange Møder“, der bestod i, at efter Forklaringsmødet fulgte en Indledning til en Samtale om vort Arbejde. Under denne kneb det rigtignok for adskillige at vænne sig til at høre deres egen Stemme, naar de vilde gøre et Spørgsmaal eller en Bemærkning, men særlig Professor P. Madson havde en egen Evne til at føre et saadant Indlæg videre. „De mener vist,“ begyndte han, og derefter fulgte en Udvikling til Glæde for os og til Forundring — maaske ikke mindst for Vedkommende selv — over den frugtbare Tanke, som var blevet udkastet. Ogsaa ved Afslutningen kunde Professoren sige Ord, som gjorde Indtryk. En Gang, da vi rimeligvis havde talt om, hvorledes man bedst kunde naa Børnenes Hjerter under Klasselæsningen, sagde han efter endt Samtale omtrent følgende: „Hvor megen Flid De end gør Dem med, hvad De siger til Børnene, vil meget

deraf blive glemt, men eet er der, som Børnene ikke vil glemme, og det er, naar de i deres Søndagsskolelærer møder en kristen Personlighed, et Menneske, som lever i og vidner om, hvad der er Liv og Sandhed for ham selv.“

For den, der ikke selv har hørt dette, lyder det maaske mat, men endnu — saa mange Aar efter — kan jeg høre ham tilføje: „Lad os saa synge: Skriv dig, Jesus, paa mit Hjerte.“

Foruden de mange forskellige Møder, hvortil Talere fra vor egen Kreds indledede, kom ogsaa nogle paa Indbydelse, stundom fra andre Lande. Blandt de sidste var en af de mest kendte Skoleforstander Rodhe fra Gøteborg.

I 1877 var han en af Hovedtalerne ved et stort nordisk Skolemøde i Casino i København. Nogle jydskes Missionsvenner havde benyttet Lejligheden til at faa samlet et lille Søndagsskolemøde sammesteds, hvor Rodhe kom til Stede og tog Ordet. Den følgende Søndag talte han i Malmø til en stor Forsamling af Børn og havde en Mængde voksne Til-



Fru Therese Keyper.

hørere. — Derved blev han opdaget. Forbindelse blev indledet med Gøteborg, hvor 6 af vore Søndagsskolefolk paa venlig Indbydelse deltog samme Aar i et Kvartalsmøde for Indre Missionen deroppe. Som Forholdene den Gang endnu var i København, blev det en hel Oplevelse at se Folk fra alle Stænder, Stillinger og Kaar i Gøteborg deltage med levende Interesse i Missionsarbejdet, som havde haft en god Støtte i Domprovst Wieselgren, hvem man atter og atter hørte omtalt med Kærlighed og Ærbødighed.

Efter den Tid kom Rodhe ikke sjældent til København. I Januar 1878 talte han sammen med Pastor Frimodt ved

et stærkt besøgt Møde i Ravnsborg paa Nørrebro. Senere deltog han i forskellige Sammenkomster uden- og inden-dørs, som det kunde falde sig. En fandt saaledes Sted i en lille Privathave, der dog ejede en Samlingsplads under et Par store Træer. Vi var ca. 70 Mennesker til Stede, og i sin Ivrighed for at demonstrere en Samtale med Børn begyndte Rodhe at katekisere de nærmest siddende, deriblandt Pastor, senere Biskop Schousboe, som straks livligt gik ind paa Ideen, saa at den virkelig lod sig udføre. Bedre og for en større Kreds lykkedes det dog, efter at Bethesda var opført. Vi fik da engang samlet vel en Snes Søndagsskolebørn fra svenske Hjem. De forstod Rodhe udmærket, saa vi fik Lejlighed til at høre hans ualmindelige Evne til at fængsle Børn ved en Blanding af dyb Alvor og livlig Humor. I denne sidste Henseende var han egentlig mere beslægtet med os Danske end med sine egne Landsmænd. Da Børnene havde fjernet sig, blev der med megen Interesse samtalt om, hvorledes man bedst kunde vinde, paavirke og disciplinere Børn.

En smuk Sommerdag deltog Rodhe ogsaa som Taler i et Møde ved Taarbæk Kapel, hvor der den Gang fandtes en rummelig Grønslette til Mødeplads tæt ved Kirken, saa denne med kort Varsel kunde blive Tilflugtssted under Regnvejr.

En ualmindelig Adgang til at komme i Berøring med Søndagsskolefolk fra andre Lande blev givet ved, at Den evangeliske Alliance samledes i København 1884.

Møderne holdtes i Bethesda, de store Fællesmøder i Festsalen og flere særlige i de mindre Sale, saaledes ogsaa et for Søndagsskolesagen. Daværende Pastor Ussing var Ordstyrer, og blandt dem, der fik Ordet, var Mr. Hartley, der talte som Repræsentant for The Sunday School Union i London og bragte Bud og Hilsen fra vore Venner der, som paa forskellige Maader havde ydet os Støtte og Hjælp.

Grev Bernstorff fra Tyskland begyndte med at sige, at han havde ikke behøvet at se paa sit Indbydelseskort for at vide, at han var mellem Søndagsskolearbejdere. Det var noget, man straks kunde mærke, han havde det ligefrem

Personalet ved Niels Ebbesensvejens Søndagsskole (1886).



Bagerste Række: Frkn. Anna Sørensen, Charlotte Frimodt, Marie Hoegh-Gutdberg, Johanne Zeuthen, Emma Meyer, Marie Meyer.
Midterste Række: Jacobine Jacobsen, Margrethe Kørnerup, Julie Hillerup, Charlotte Bredal, Cathrine Brorson.
Forreste Række: Anna Petersen, Vilhelmine Brown.

paa Følelsen. Han talte med Friskhed og Liv og paa saa klart Tysk, at Oversættelse ansaas for overflødig, saa kendeligt fulgte Tilhørerne med hele Tiden.

Ordstyreren henvendte nogle hjertelige Ord til ham og mindede deri om den Gren af den Bernstorffske Slægt, som Danmark skyldte saa megen Tak.

Med Pastor Ussing som Tolk talte senere en engelsk Professor ud fra den i England sædvanlige Opfattelse af Søndagsskolen som en Bibelskole for Børn. Englænderne kender nemlig ogsaa Børnegudstjenester, men det, de særligt gaar ud paa med, hvad der hos dem kaldes Søndagsskoler, er, at Børnene skal blive fortrolige med Bibelen, lige fra de som treaarige begynder at faa en Forestilling derom gennem Billeder, til de Skridt for Skridt bliver vant til selv at bruge deres Bibel. Paa dette Grundlag arbejdes der paa at føre Børnene ind under Aandens Paavirkning, saa at de tidligt eller senere kan komme til at elske Jesus og deres himmelske Fader. Herom talte Professoren med stor Kærlighed og Varme. Han havde været Søndagsskolelærer gennem mange Aar, og han sagde til Slutning, at han vilde vedblive dermed, indtil „I can teach no more“.*)

Spørgsmaalet om, hvad der kunde gøres for den konfirmerede Ungdom, maatte snart melde sig for Søndagsskolerne. Forholdene tillod kun meget faa at komme midt paa Dagen, og Følelsen af at være blevet voksen ved Konfirmationen var stærk. Der ordnedes da Aftensammenkomster, Piger og Drengene hver for sig, og saaledes opstod de saakaldte Bibelklasser, de første i Efteraaret 1876, og flere fulgte snart efter. De indrettedes paa hyggeligt Samvær med en „Husmoder“ som første Spire til de senere saa yndede „Sommerlejr-Tanter“. En Forstander eller Leder gennemgik en Bibeltekst med de Unge, og efter endt Thedriking bestræbte man sig for at underholde dem.

Hvorledes dette skulde udforme sig bedst, maatte man prøve sig frem med, og de forskellige Bibelklasser arbej-

*) Jeg ikke kan undervise mere.

dede derfor selvstændigt. Dette har formodentlig været en i al Fald medvirkende Grund til, at de fik selvstændige Forberedelsesmøder, hvor man efter at have gennemgaaet Teksten blev sammen, saa at der kunde raadslaas om Arbejdet. Disse Møder lededes efterhaanden af forskellige af Søndagsskolens mere udviklede Theologer, saaledes vistnok i 2 Vintre af senere Biskop Gabriel Koch. Hans ubestikkelige Sandhedskærlighed, Kundskaber, Alvor og dog ligefremme Jævnhed gav baade Indledningen og Samtalen derefter rigt Indhold. Daværende Fuldmægtig C. Bangert var en Tid Medlem af Kredsen, som derved erfarede hans Evne til at lede i Bøn og hans hele friske, frejdige Indflydelse.

Som før nævnt maatte man prøve Vejen frem med de Unge. Det hændte f. Eks., at en dygtig ung Theolog flere Gange havde talt til en Flok Drengene, uden at det rigtig vilde „falde ved dem“, som Jyderne siger; men saa kom der en Afbrydelse ved, at samme Mand skulde af-tjene sin Værnepligt og kom ind paa en Kaserne sammen med en

blandet Skare Ungdom, deriblandt vel ogsaa en Del, som fandt det hensigtsmæssigt at vise sig værre, end de maa-ske i Grunden var. Theologen var for god en Iagttager til ikke at drage Nytte af denne Oplevelse, og da han en Aften igen talte med Drengene i Bibelklassen, fulgte de ham med udelte Opmærksomhed, og paa flere Ansigter kunde man se, at hvad de fik, gik til Hjertet.

Aftenens underholdende Del kunde ogsaa have sine Vanskeligheder; helst skulde det jo være noget, der bar fremad og opad. Som et Par Eksempler kan nævnes:

En Student fortalte en Aften sin Livsførelse. Født i et godt Smaakaarshjem, men paa en afsides liggende Egn



Kontorchef Conrad Bangert.

havde han vanskeligt ved at tilegne sig Kundskaber, som han gerne vilde. Da han blev Soldat, tog han derfor mod den Lejlighed, som tilbød sig for ham til at blive uddannet til Reserveløjtnant, og efter endt Tjeneste opnaaede han en Stilling i en større Stationsby. Her fandt han Venner, som tog sig af ham, saa at han efter nogen Tids Forløb blev i Stand til at rejse til København for at studere. Efter at han havde faaet Studentereksamen, blev det dog en besværlig Vej for ham med forskellige Afbrydelser, men fremad gik det, og som han stod den Aften i Bibelklassen, var han ikke langt fra Maalet, han glædede sig til. Han havde en medfødt Fortællergave, fordringsløst og dog livligt skred hans Beretning fremad baaren af hans taknemmelige Glæde, og hans unge Tilhørere fulgte opmærksomt med. Som Præst drog han til Missionsmarken i Indien. Hans Navn var N. P. Hansen.

En anden Gang var det en ældre Købmand, der talte over frit valgte Emner, den Aften: *Mod*. Han skildrede de forskellige Slags Mod, som Drengene kan sætte en Ære i at udvise. Han talte om, hvad der kunde findes deraf, som virkelig var Ære værd, hvad der var tomt Pral, og hvad der endogsaa kunde være af at sætte en Ære i sin Skændsel. Derpaa om, hvad der kan staalsætte Viljen og udvikle Karakteren til at naa virkeligt Mands Mod og Hjerte, og det bedste Mod af alle, Mod til at tjene Herren og være det bekendt for andre.

Talerens Virksomhed havde ført ham paa mange Rejser, i Berøring med mange Mennesker, ofte paa Steder, hvor Turister sjældent kom og ind i usædvanlige Forhold, saa Smaatræk og livlige, anskuelige Oplevelser stod rigelig til hans Raadighed. Drengene sov just ikke under det Foredrag.

Fra Pigebibelklasserne kan fremdrages en Aften i den gamle Garnisons Præstegaard i Bredgade, hvor Pastor Schousboe med sin sædvanlige Velvilje laante Hus til en talrig Kreds af unge Piger under Ledelse af Kommuelærerinde Frk. Anna Sørensen.

Der var samlet en hel Del af Søndagsskolens Folk for at

høre Frk. Sørensen gennemgaa en Bibeltekst med de unge, og det blev til Udbytte og stor Glæde for os alle. Fra denne Bibelklasse fik Søndagsskolen megen Tilgang. Særlig efter at Johs. Evang. var omhyggeligt gennemgaaet med disse unge, vaagnede Livet iblandt dem. Flere af de ældre dannede senere en selvstændig Bibelkreds, hvortil efterhaanden ogsaa enkelte andre fik Adgang.

Søndagsskolens første Tid var en Vaartid med Foraarets Friskhed over sig og ikke saa lidt af den første Kærligheds Varme, men ogsaa engang imellem lidt Foraarsstorm. Dette viste dog,

at der ogsaa var Fredsstifere imellem os, og disse gør det altid godt at mindes. De har jo et særligt Tilsagn om at skulle kaldes Guds Børn.

Da jeg i de sidste Aar nogle Gange har iagttaget, at Erindringer, som ikke har bestemte samtidige Optegnelser at støtte sig til, let forskyder sig, saa der kommer Fejlhuskninger, beder jeg om Overbærelse, hvis sligt ogsaa skulde være hændt mig, og om Rettelse, hvis det findes Umagen værd.

Kbhvn., Valby, i Jan. 1925.

Th. Keyper.



Frk. Anna Sørensen.



LIDT FORHISTORIE

I Aaret 1845 samlede Præsten *P. O. Bojsen* nogle Børn om Søndagen i Dronning Caroline Amalies Asyl i St. Kongensgade i København. Kun i tre Aar blev Guds Ord saæet i Børnehjerterne ved disse Sammenkomster; men det var



P. Blomberg.

ikke forgæves; thi blandt de Børn, som søgte til Bojsens Søndagsskole, var *Åxel Jacobsen*. Ordet bar sin Frugt for ham som for vor Kirke; ogsaa her blev Søndagsskolen en Sædemark for Kirken og Paradiset. Da Jacobsen blev Mand, følte han Trang til at tale Guds Ord til Børn paa Herrens Dag, som der var talt til ham, saa han fik Søndag med Gud, og Søndag den 17. Januar 1869 aabnede han sin

første Søndagsskole med kun 7 Børn. Han blev Guds gode Redskab til at føre den Del af Guds Riges Arbejde ind i vor Kirke i den Skikkelse, hvori Søndagsskoler eller Børnegudstjenester nu er kendt ud over hele vort Land. — Fire Aar senere havde han 4 Søndagsskoler med 700 Børn og i 1875 ikke mindre end 10 Søndagsskoler i vor Hovedstad og havde tillige ved Rejser for Sagen faaet oprettet Børnegudstjenester 50 Steder i Jylland. Han kæmpede i Begyndelsen med store Vanskeligheder, han manglede Midler, Medhjælpere, Lokaler, Børneblad og Sangbøger; *men han mang-*

lede ikke Mod og gik ikke af Vejen for Vanskeligheder. Han spillede Violin og sang for saa længe, at Børnene til sidst kunde Salmerne og Sangene og sang med af Hjertens Lyst.

Stor var hans Glæde, da han 5 Aar senere, i 1874, kunde udgive en Sangbog for Søndagsskolen, som tillige indeholdt en Beretning om Søndagsskolens Virken, Midler og Maal. Den blev venlig omtalt i flere af Hovedstadens Blade. Jacobsen skriver herom til en af sine Medarbejdere i et Brev fra *Almtoft* i Jylland 3. Aug. 1874: „Har De læst Beretningen i Dagstelegrafen Nr. 193 og i Berlingske Tidende for 19. Juli? Jeg tror, disse Artikler vil fremme vor Gerning en Del. Maaske flere af Præsterne vil tage Anledning heraf og hjælpe os. Har vi fremfor alt Helligaandens Hjælp og Velsignelse, saa vil visselig Gud lede alt for vor Gerning til det bedste.“ I Anledning af, at han har faaet Meddelelse om, at det midt i Ferietiden lykkedes at samle Børnene om Søndagen, tilføjer han: „Hvor har det glædet mig, at der dog trods Ferien samles saa mange Børn i 1ste og 3die Afdeling. Gud skytte med Kærlighed alle de fraværende. Giv alle Børnene en kærlig Hilsen fra mig og hver især af Lærere og Lærerinder. Sig Børnene, jeg er hver Dag samlet med hver af dem, som opsender Bønner til vor Fader i Himlen. Gud lede alt for vor Gerning til det bedste, at vor kære Frelser med Fred maa modtage mange Barnesjæle.“

Januar 1876 udkom det første Nummer af *Kristeligt Børneblad*, redigeret af Axel Jacobsen. Det var Stifteren af Børnehjemmet „*Godthaab*“, *Peter Martinsen*, som gav Stødet til og samlede de første Bidrag, saa Bladet kunde udsendes, og det gjorde god Nytte i mange Aar, ikke alene blandt Børnene, men ogsaa for Guds Riges Arbejde baade hjemme og ude, som ofte blev omtalt i Bladet.

1875 tog Indre Mission i København Søndagsskolearbejdet op, og lidt efter lidt blev Axel Jacobsens Søndagsskoler Led i Sognearbejdet. Han stiftede den første Organisation af Søndagsskolevirksomhed paa folkekirkelig Grund. *Indre Mission førte Søndagsskolen ind i de enkelte Menigheder* og gjorde det under Guds velsignende Haand

saa godt, at man nu næppe kan tænke sig et Sogn oprettet, uden at der straks knytttes en Søndagsskole dertil som et af de første og vigtigste Menighedsarbejder.

Endnu samles hvert Aar 17. Januar en Kreds af Venner i Hovedstaden til en Aftens hyggelige Samvær. Alle var de i sin Tid knyttede til Jacobsens Søndagsskoler som Børn eller Medarbejdere. Under Bøn og Sang føres Minder frem fra svundne Dage, og man velsigner de Hænder svage, som lagde Grund med bange Kaar. Og ude paa Fasankirkegaarden paa Frederiksberg afslørede 10. Juni 1924 ved en stilfærdig og smuk Højtidelighed et Mindesmærke paa Axel Jacobsens Grav. Der bragte ogsaa *Pastor With* en Hilsen fra Søndagsskoleudvalget i København, og hen over Graven lød Søndagsskolesangen: „Kom til vor Frelser, opsæt det ej.“



Axel V. Jacobsen.

Naar der nu fejres 50 Aars Jubilæum for Indre Missions Søndagsskolearbejde i København, er der Grund til at juble og takke; thi Herren har lagt megen Naade ind over det Arbejde i de svundne Aar. At man i Anledning af Jubilæet ønskede en Minderune ristet for Axel Jacobsen og Arbejdet i den første Tid, vidner om et Sind, som kan vente ny og rig Velsignelse ind over Arbejdet fra den Herre, som lægger Naade til Naade for os.

P. Blomberg.



OVERSIGT OVER ARBEJDET GENNEM 50 AAR

(Ved *M. Herslund*, Sekretær for Søndagsskoleudvalget).

I. INDLEDENDE BEMÆRKNINGER

Det var den 10. Oktober 1875, at Fru Therese Keyper og nogle faa kvindelige Medarbejdere efter Opfordring fra Pastor Frimodt aabnede den første Søndagsskole under Indre Mission i København. I Forvejen havde hun paa en Rejse til England sat sig ind i Søndagsskolernes Virke-maade derovre. Det har været os en stor Glæde, at vi nu, ved 50 Aars Jubilæet, fra Fru Keyper kunde faa nogle „spredte Minder“ fra Søndagsskolens første Tid.

Som paavist i „Lidt Forhistorie“ af P. Blomberg (Rejse-sekretær for Søndagsskolerne ud over Landet) var der dog allerede dengang af adskillige og særlig af Skolebestyrer Axel V. Jacobsen gjort et Pionérarbejde for Søndagsskole-sagen baade her i Hovedstaden og enkelte Steder paa Lan-det. Og det fortjener at nævnes, at Blomberg ogsaa selv var en af Pionererne. I sin Skildring „Da vi begyndte“ (se „Raadgiveren“ 1924 S. 57—67) har han meget fængslende berettet om, hvordan han i Februar 1874 blev ført ind i et Søndagsskolearbejde paa det ydre Nørrebro og senere kom i Samarbejde med Axel V. Jacobsen.

Da Indre Mission i 1875 havde taget Søndagsskolearbej-det op, kom den ogsaa i nogen Tid i Samarbejde med Ja-cobsen, navnlig angaaende Udgivelsen af en Søndagsskole-sangbog. Men i øvrigt bestod Axel Jacobsens Søndagssko-ler („Søndagsskolen af 17. Januar 1869“; der blev efter-haanden 12 Afdelinger) som en selvstændig Sammenslut-

ning indtil omkring Aarhundredskiftet, da de paa Jacobsens Opfordring gik op i de forskellige Sognesøndagsskoler. Allerede længe forinden var dog enkelte af dem gaaet ind i Sammenslutningen under „Indre Mission i København“. Ialt gik 6 af dem ind under eller i Tilslutning til I. M. (se efterfølgende Fortegnelse); de øvrige er antagelig ophørte.

Fra 1875 oprettede nu ogsaa Indre Mission den ene Søndagsskole efter den anden, og allerede i 1886 havde den 20 Søndagsskoler (Søndagsskoleafdelinger) under sig. Men fra 1892 begyndte den tillige at optage Sognesøndagsskoler „i Tilslutning“ (de beholdt deres Selvstændighed, men nød Sammenslutningens Goder), og fra det Tidspunkt søgte man ogsaa at faa de under I. M. staaende Søndagsskoler stillet „i Tilslutning“, idet de kom til at støtte sig til en Sogmenighed.

Det ledende Arbejde hvilede paa det *Søndagsskoleudvalg*, som af Missionsbestyrelsen blev nedsat i 1879, og som stadig siden har taget sig af Søndagsskolesagen i København. Det sørgede for Oprettelsen af Søndagsskoler, hvor saadanne tiltrængtes, men tog sig navnlig af de bestaaende Søndagsskolars Fællesopgaver, og jo større Kredsen af Søndagsskoler og deres Arbejdere blev, desto større maatte ogsaa Udvalgets Arbejde for de ikke faa Fællesopgaver blive.

Imidlertid var Søndagsskolegerningen ogsaa taget op udenfor København. Allerede 1882 dannedes Udvalget for Børnegudstjeneste under „Kirkl. Foren. f. Indre Mission i Danmark“. Og da Landmissionen begyndte et Arbejde paa Frederiksberg i „Siloam“, sluttede de frederiksbergske Søndagsskoler sig til dennes Børnegudstjenest udvalg og danner siden en Organisation for sig selv, der allerede siden 1898 har holdt sine fælles Forklaringsmøder i „Siloam“ (nu i Frederiksberg Sogns Menighedshus, den 2. og 4. Fredag i Maanednen).

Ved vort Arbejdes 25 Aars Jubilæum i Oktober 1900 udgav Søndagsskoleudvalget en samlet Oversigt: „25 Aars Søndagsskolearbejde i København“, udarbejdet af den i Oktober 1924 afdøde Stiftsprovst H. Hoffmeyer. I dette lille

Skrift (36 Sider) er givet en interessant og ret udførlig Beretning om Arbejdets Paabegyndelse og Udvikling indtil Aaret 1900, og navnlig er deri omtalt Søndagsskoleudvalget og dets Varetagelse af de forskellige Fællesopgaver: Tilrettelæggelsen af Tekstrækker, Udgivelsen af Blade for Børnene og Arbejderne, Udarbejdelsen af en Søndagsskole-salmebog og Melodisamling dertil samt andre trykte Hjælpe-midler, Afholdelsen af fælles Forklaringsmøder og andre Møder, Oprettelsen af Bibliotek for Arbejderne m. m. Her vil vi derfor nøjes med en ret kortfattet Oversigt over Arbejdet for Fællesopgaverne, men til Gengæld skal gives et Omrids af de enkelte Søndagsskolars Historie, da der ikke tidligere er givet et saadant.

II. ARBEJDETS VÆKST OG OMFANG

Vi har forsøgt en Inddeling af de forløbne 50 Aars Søndagsskolevirksomhed i Tidsperioder, hver med sin Karakteristik, f. Eks. i 4 Perioder paa henholdsvis 10, 15, 15 og 10 Aar, hvoraf første og tredje Periode særlig betegnede Opgangsperioderne, medens anden og fjerde Periode var prægede af Stilstand. Dog vilde en saadan Karakteristik være noget misvisende, idet der ogsaa i anden Periode skete betydelige Fremstød (nemlig i Begyndelsen af 90erne), og ligeledes har de sidste 5 Aar (siden 1920) været prægede af Fremgang. Desuden vilde en Inddeling i Tidsperioder kræve Omtale af de samme Ting flere Gange, hvilket søges undgaaet i den følgende Omtale af de Forhold, der antages at have indvirket hemmende eller fremmende paa Arbejdets Vækst.

1. *Begyndelsesaarene.*

Af Fru Keypers omhyggeligt førte Forstanderbog fra de første Aar ses, at Børneantallet i Søndagsskolen i de Claseske Boliger den første Søndag var 73, men i Løbet af 3 Maaneder steg det til det tredobbelte, og en lignende Vækst kunde iagttages ogsaa i de Søndagsskoler, der senere oprettedes. „Søndagsskole“ var jo noget nyt og næsten ukendt, hvorfor mange Forældre i Begyndelsen saa ængstelige og

undrende paa en saadan Indretning og holdt deres Børn borte derfra. Men efterhaanden opdagede de, at Søndagskolen virkelig var en god Ting, der kun vilde give deres Børn det allerbedste, og saa flokkedes Børnene i Søndagskolen — skønt der nok til Tider fra visse Kredse blev udfoldet en hel Del bevidst Modstand mod den.

I adskillige Aar oprettede Indre Mission derefter den ene Søndagsskole efter den anden, gennemsnitlig et Par Stykker om Aaret. I 1877 havde den 6 Søndagsskoler med ca. 1200 Børn, i 1880 endog 13 Søndagsskoler — som saa fik Numre og kaldtes „Afdelinger“ — med ca. 2200 Børn og 141 Lærere og Lærerinder, og i 1886 var der, som nævnt, 20 Afdelinger med over 4000 Børn og 296 Arbejdere (84 mandlige, 212 kvindelige).

Som Regel inddeltes Børnene i Grupper eller Klasser, hver med sin Lærer eller Lærerinde, der havde til Opgave ikke blot at tale med Børnene om den bibelske Tekst, der var ansat for Dagen, men ogsaa at komme i et personligt Tillidsforhold til Børnene og deres Hjem. Hver Afdeling havde sin Forstander, som havde Overledelsen, og efter Klasselæsningen talte han til alle Børnene under eet ud fra Tekstens Hovedemne eller „Bibelsprog“ og ledede Bønnen og Sangen. Saaledes dreves Arbejdet fra første Færd i Indre Missions Søndagsskoler, og saaledes drives det endnu. Dets Vækst gennem nu 50 Aar turde være et Vidnesbyrd om, at det har faaet en heldig Form og hviler paa et solidt Grundlag.

2. Bibelklasserne.

Efterhaanden voksede Børnene til, og man fandt det da betænkeligt helt at slippe dem ved Konfirmationen, netop i den vanskelige Alder, da de ret fik Verdens Modgang eller Fristelser at føle. Derfor oprettedes der ved adskillige Søndagsskoler saakaldte „Bibelklasser“, som Søndag Aften samlede dem, der som Børn havde gaaet i Søndagsskole, men nu ved Konfirmationen var gaaet ud (de 14—17aarige). Undtagelsesvis kunde ogsaa optages saadanne, som ikke havde gaaet i Søndagsskole. De første Bibelklasser opret-

tedes i 1876 (ved Søndagsskolen i de Classenske Boliger), og i 1878 var der allerede 5 Bibelklasser med ialt ca. 100 konfirmerede Elever. I 1882 var Bibelklassernes Antal vokset til 9 (5 for Drengene, 4 for Piger) med 221 indskrevne Elever (130 Drengene, 91 Piger), hvoraf der gennemsnitlig mødte ca. 150 hver Gang. Dette Tal holdt sig nogenlunde konstant indtil 1890, da der var 10 Bibelklasser (5 for Drengene, 5 for Piger) med 311 indskrevne Elever (gennemsnitlig 217 mødte).

I de følgende Aar blev der rettet Bestræbelser paa at faa oprettet en Dreng- og en Pigebibelklasse ved hver Søndagsskole (der var i 1890 21 Søndagsskoler). Bibelklassernes Antal voksede da ogsaa til 19 i 1891 (8 for Drengene, 11 for Piger) med omtrent 400 indskrevne Elever (omtrent 300 mødte), og i 1892 var der 22 Bibelklasser med 438 indskrevne Elever (gennemsnitlig 324 mødte). Men *derefter gik det tilbage* med Bibelklasserne, rimeligvis fordi de fremvoksende kristelige Ungdomsforeninger (K. F. U. M. og K. F. U. K.) tog Opgaven op. I 1897 var der endnu 16 Bibelklasser med 406 Elever (268 mødte), men i 1901 var der kun 8 (deraf 1 for Drengene) med ialt 212 Elever. I Nov. 1902 ophørte den sidste Drengbibelklasse, hvorimod der endnu i nogle Aar var en Del Pigebibelklasser, siden 1912 dog kun 2, og deraf bestaar endnu den ene, nemlig den i Adelgade 79, som i mange Aar har været ledet af Frk. Louise Bruun. Dens Elever har levet sig saa godt sammen, at de vedbliver at komme til Bibelklassens Møder, selv efter at de er gifte.

3. Hindringer og nye Fremstød.

Medens Bibelklasserne saaledes kun syntes nødvendige til en Tid, idet andre paatog sig deres Opgave, har Søndagsskolerne stadig haft deres store Opgave blandt Hovedstadens Børn. Søndagsskolernes og deres Elevers Antal er derfor stadig vokset trods de Bestræbelser, der efterhaanden er gjort fra forskellige Sider for at indfange Børnene. Ikke blot er Søndagsskolen bleven modarbejdet fra kristendomsfjendsk Side ved Oprettelsen af „konfessionsløse“ Søndagsskoler, der skulde fornøje og belære Børnene

(nogen større Betydning har de dog næppe faaet, og det er vist kun et Faatal af Børn, de har faaet Held til at drage bort fra vore Søndagsskoler), men de kristne Søndagsskoler fik tillige — dog først efter Aarhundredskiftet — Konkurrenter i Frivilligt Drengeforbund og de kristne Ungdomsforeningers Yngsteafdelinger (for 11—14-aarige) og Spejderbevægelsen, der hver paa sin Vis mente at kunne særlig imødekomme Børnenes Interesser og tillige give dem kristelige og moralske Værdier. Uden at ville underkende disse Bestræbelser har vore Søndagsskoler dog uførtrodt fortsat deres Virksomhed, idet de har ment det paakrævet, at Børnenes (lige saa vel som de voksnes) Trang til direkte Andagt og Gudstjeneste paa Helligdagen blev imødekommet. Endnu kunde som Hindringer for Søndagsskolearbejdet nævnes den — navnlig i de senere Aar — meget udbredte Interesse for Sport (Fodbold) og Biograf-forestillinger (ikke mindst paa Helligdagene). Det er derfor ret forstaaeligt, om der undertiden ligesom har været nogen Standsning i Arbejdets Vækst, selv om det stadig har gaaet sin støtte Gang. Men atter og atter er der dog sket nye Fremstød og Udvidelser i Søndagsskolernes Arbejde, uden at Grundlaget for det er blevet ændret.

Allerede i Aarene efter 1886 synes der at være indtraadt en saadan Standsning, idet Afdelingernes Antal i Aarene 1887—90 kun voksede med 1 og Børneantallet med kun ca. 500. Fra 1891 blev Bestræbelserne i Søndagsskoleudvalget rettet paa ikke blot at oprette nye Søndagsskoler under I. M., men tillige at optage de allerede bestaaende Sognesøndagsskoler i Sømmenslutningen, saa at alle Søndagsskolearbejderne kunde nyde godt af de fælles Goder og Hjælpemidler, som en saadan større Sømmenslutning kunde fremskaffe. Tillige bestræbte man sig da ogsaa for at faa de under I. M. staaende Søndagsskoler knyttet til Sogne-menigheder, saa at de kun stod „i Tilslutning“ til Udvalget.

Dette faldt godt i Traad med det omtrent samtidig stærkt fremvoksende Kirkesagsarbejde, der gik ud paa at faa udskilt nye Sogne af passende Størrelse, opført Kirker og dannet Menigheder som Centrere for de forskellige Grene



Pastor Julius Friis-Hansen.

af kristent Menighedsarbejde. Det viser sig ogsaa, at mange af dem, der med størst Nidkærhed havde baaret Søndagsskolen frem, tillige blev Forkæmpere for Københavns Kirkesag; vi nævner blot: Pastor Julius Friis Hansen, Kirkefondets første Sekretær († 1905), og Dr. med. P. D. Koch, fra 1890 i mange Aar Søndagsskoleudvalgets Formand. Søndagsskolen blev saaledes en Løftestang for Københavns Kirkesag, men bagefter har denne Forbindelse

rigelig Frugt for Søndagsskolearbejdet selv, idet de nye Sogne og nye Menigheder med Tiden forøgede Mulighederne betydeligt for dets Udvidelse og Trivsel.

Fra Jan. 1892 blev da efterhaanden adskillige Sogne-søndagsskoler optaget „i Tilslutning“; de første var Søndagsskolerne i Skt. Johannes Sogn og Vor Frelzers Sogn, og efterhaanden som det blev muligt for de under I. M. staaende Søndagsskoler at blive knyttet til en Menighed, traadte de ligeledes over i Tilslutning (dette skete ret snart med Søndagsskolerne i Skt. Pauls Sogn, Vor Frue Sogn og Skt. Jakobs Sogn). Lige til 1901 vedblev Udvalget dog at oprette eller overtage Søndagsskoler, som manglede den fornødne Støtte i nogen Sogmenighed, men siden den Tid har Sognedelingen og Menighedsdannelsen været saa vidt fremskreden, at de nye Menigheder selv har kunnet sætte de nødvendige Søndagsskoler i Gang, medens Udvalget dog ofte støttede dem økonomisk og paa anden Maade. I 1906 traadte ikke faa Søndagssko-



Dr. med. P. D. Koch.

ler under I. M. over i Tilslutning, og ligesaa i 1911; det er derefter kun ganske faa Søndagsskoler, der betragter sig som staaende direkte under Indre Mission (endnu er der dog 2 saadanne).

Efter den Udvidelse af Rammerne, som saaledes blev muliggjort, voksede Søndagsskolernes Antal og dermed ogsaa deres Børneantal og Antallet af Arbejdere ret betydeligt i de første Aar af 90erne, saaledes at der i 1896 var 27 Søndagsskoler med ca. 8000 indskrevne Børn (i Gennemsnit ca. 6000 mødte) og 550 Arbejdere (177 mandlige, 373 kvindelige). I de følgende 3 Aar var der nogen Stilstand, saa der i 1899 nok var 28 Søndagsskoler med 572 Arbejdere, men kun 7900 indskrevne Børn (5590 mødte).

Denne Stilstand afløstes i Aarene 1900—1905 af en betydelig Fremgang, som dog til Dels skyldtes, at man i 1900 var begyndt at optage *Børnegudstjeneste-Afdelinger* i Tilslutning, altsaa saadanne, som ikke havde Klassedeling, men kun en enkelt eller et Par Ledere, der talte til Børnene under eet. Derved muliggjordes det med færre Arbejdere at samle flere Børn. Men det har vist sig, at saadanne Afdelinger er mindre stabile; den personlige Forbindelse, der over for Børn er af stor Betydning, var for ringe, saa Børneantallet let svandt ind igen. Og undertiden skete det, at Virksomheden helt hørte op, naar Lederen maatte trække sig tilbage, idet der da manglede Kræfter, som kunde træde til og føre Arbejdet videre.

I 1900 var Afdelingernes Antal saaledes steget til 39 (deraf 6 Børnegudstjenester) med ialt 8661 indskrevne Børn (6300 mødte). Det var et i den københavnske Søndagsskoles Historie ganske enestaaende Spring fra de 28 Afdelinger i 1899. Foruden de nævnte 6 Børnegudstjenester oprettedes nemlig et Par nye Søndagsskoler, og 3 andre, der var oprettede tidligere, meldte sig ind i Tilslutning. Antagelig har det festlige Jubilæum i 1900 virket som et Fremstød, men tillige maa erindres, at det just var i de Aar, Kirkesagen mægtig slog igennem og bragte en Vækkelse af Menighedsbevidsthed i Hovedstaden. Og Fremgangen fortsattes indtil 1905, da der var 51 Afdelinger (deraf 5 Børnegudstj.

— siden har dette Antal af Børnegudstjenester holdt sig nogenlunde konstant) med 11,415 indskrevne Børn (8454 mødte). I et Par Aar var der derefter nogen Nedgang i Børneantallet, skønt Afdelingernes Antal holdt sig omtrent uforandret. Men fra 1907 var der atter Fremgang indtil 1911, da Afdelingernes Antal var 57, Arbejdernes Antal 890 og Børneantallet 13,123 indskrevne (9625 mødte). Den paafølgende Nedgang var kun ret ubetydelig, og fra 1913 var der igen et Par Aar med Stigning, som kulminerede i 1915, da der var 62 Afdelinger med 14,073 indskrevne Børn (gennemsnitlig 10,062 mødte).

4. *Det sidste Tiaar.*

Den store Krig (1914—18) og det forfærdelige Tryk, som den lagde paa alt og alle, synes i det første Aar at have forøget Interessen for Søndagsskolen, men derefter gjorde Trætheden og Sløvheden sig gældende under Resten af Krigen, og da endelig denne hørte op i Nov. 1918, kom Gullaschperioden, som vel endnu mere end Krigen gjorde Jordbunden ugunstig for Søndagsskolens Arbejde. Saaledes maa man vist forklare den Stilstand, der efter 1915 indtraadte. Antallet af Søndagsskoler gik ganske vist ikke tilbage, der kom endog enkelte til, men til Gengæld ophørte eller udtraadte andre, saa at Antallet i 1920 ogsaa var 62, men Børneantallet var dalet til 11,661 indskrevne (8246 mødte).

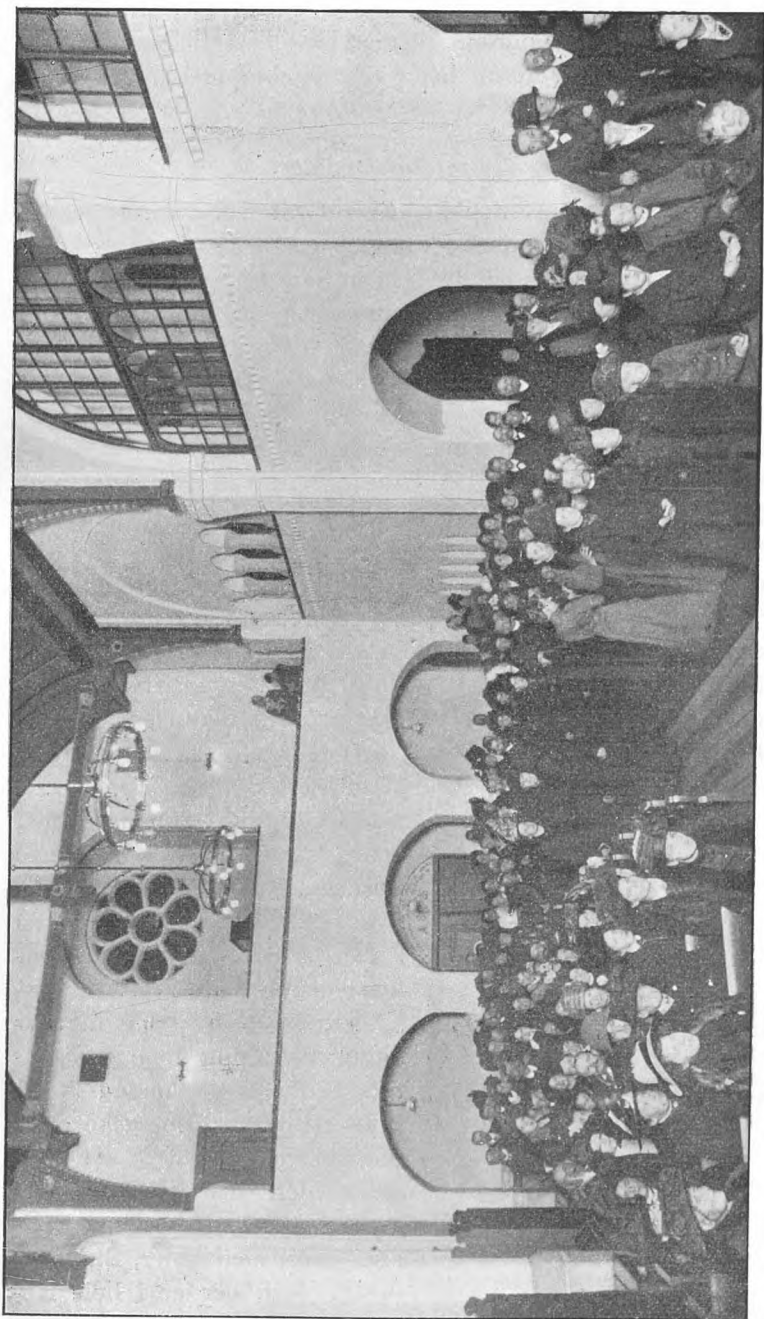
Et Par stærkt medvirkende Aarsager til Nedgangen i Aarene 1918—20 var den „spanske Syge“, under hvilken Søndagsskolerne endog en Tid maatte holdes lukkede, samt Bolignøden, der kulminerede i de Aar og berøvede flere Søndagsskoler deres Lokaler (Gymnastiksale, som brugtes til husvilde).

I denne Forbindelse er det af Interesse at se paa Arbejdernes Antal, som ogsaa var dalet ret betydeligt, nemlig fra 1005 i 1915 til 926 i 1920 (netop samme Antal, som der havde været i 1912); allerede i 1905 havde deres Antal været 819 (262 mandlige, 557 kvindelige). En væsentlig Aarsag til, at det blev saa vanskeligt at bevare Arbejderstaben, maa man vistnok søge i, at de forskellige Grene af Ungdoms-

og Menighedsarbejdet lagde Beslag paa stadig flere af de aktive Menighedsmedlemmer (jfr. Slutningsoversigten), og saa var der dem, som forlod Arbejdet blandt Børnene i Søndagsskolen i den Mening, at de kunde udrette mere for Guds Rige paa de andre Omraader. Det er dog meget sandsynligt, at de deri har set forkert. De øjeblikkelige Frugter af Børnearbejdet er maaske ikke saa aabenbare, men i Længden skal det nok vise sig, at et trofast og solidt Arbejde blandt Børnene i Virkeligheden bærer den rigeste Frugt, idet Børnearbejdet jo lægger Grunden, hvorpaa senere Ungdoms- og Menighedsarbejdet kan bygge. — En anden Betragtning kan maaske ogsaa gøres gældende angaaende Tilbagegangen i Søndagsskolernes Arbejderstab i de nævnte Aar; det kom nemlig ret stærkt frem efter Verdenskrigen, at nu skulde en ny Tid begynde, alt det gamle og tilvante duede ikke længere, der maatte nye Former og nye Metoder til. Ogsaa i Arbejdet for Guds Rige mærkede man saadanne Tendenser. Det er da forstaaeligt, om ogsaa adskillige af Søndagsskolearbejderne under saadanne Forhold saa sig om efter, hvor noget nyt var i Gære og vinkede ad dem.

Siden 1920 har der dog atter været nogen Opgang baade med Hensyn til Arbejdernes og til Børnenes Antal, og ogsaa Antallet af Søndagsskoler er vokset. Det ser saaledes ud til, at de uheldige Følger af Krigstiden og dens Efterveer nogenlunde er overstaaet. Endnu er vi dog ikke helt paa Højde med Tallene fra 1915; efter den sidste Opgørelse (for Aaret 1924) var Arbejdernes Antal — ved Aarets Slutning — 991 (362 mandlige, 629 kvindelige), Antallet af Børn for hele Aaret i Gennemsnit: 13,517 indskrevne (4161 Dreng, 8022 Piger, 1334 Børn i Fælleskl.), 9744 mødte (2946 Dreng, 5789 Piger, 1009 Børn i Fælleskl.), og Afdelingernes Antal var 65 (deraf 5 Børnegudstjenester).

Der er altsaa nu mere end dobbelt saa mange Afdelinger som i 1899 — det sidste Aar før 25 Aars Jubilæet — og i det hele er Arbejdets Omfang i det væsentlige fordoblet i Løbet af de sidste 25 Aar. Men som paavist var denne betydelige Stigning dog allerede naaet i Løbet af de første 15



Forreldremøde i Davidskirken.

Aar af dette Aarhundrede, medens de sidste 10 Aar er med-
gaaet til at genoprette, hvad der var tabt som Følge af
Krigstiden.

5. Fremtidsudsigter.

Man har maaske ikke Grund til herefter at vente
nogen stærk og pludselig Forøgelse af vort Søndagsskole-
arbejdes Omfang, idet der nu er Søndagsskoler i alle kø-
benhavnske Sogne, og Sogneudskillelsen i de senere Aar
har nærmet sig det af Kirkefondet satte Maal. Ganske vist
er der i København — bortset fra Frederiksberg — en halv
Snes Sogne, hvis Søndagsskolearbejde ikke er traadt i For-
bindelse med Udvalget; den væsentlige Grund har rimelig-
vis været Vejlængden til Bethesda, vort sædvanlige Sam-
lingssted; adskillige af dem er nemlig beliggende i Byens
Udkant (Sundbyerne, Brønshøj o. s. v.). Desuden kunde
der ogsaa nok adskillige Steder tiltrænges en betydelig Ud-
videlse og Uddybelse af Søndagsskolearbejdet: det burde
naa mange flere af Børnene i København, og der er der-
for i adskillige Sogne Brug for flere Søndagsskoler, blot
de fornødne brugbare Kræfter var for Haanden; og det
burde bringe de Børn, som det naar ud til, meget mere

af de Goder og den Velsignelse
fra Gud, som Søndagsskolen
netop har sat sig for at bringe
Børnene. Hver Søndag faar vore
Søndagsskoler ca. 10,000 Børn
i Tale, hvortil kommer adskil-
lige Tusinde Børn i de Søndags-
skoler, der staar uden for vor
Sammenslutning (de ovennævnte
københavnske Søndagsskoler
samt de frederiksbergske Søn-
dagsskoler, endvidere de Søn-
dagsskoler, der ledes af Lu-
thersk Missionsforening, Frel-
sens Hær, Methodister, Baptister
o. fl.). Men der er i hele Ho-



Pastor V. Schousboe.
(Udvalgets første Formand).

vedstaden ca. 74,000 skolepligtige Børn; af dem gaar dog næppe mere end 21,000 eller de to Syvendedele i kristne Søndagsskoler, hvortil kommer omtr. 8000, der omfattes af F. D. F. og Ungdomsforeningernes Børnearbejde. Der er saaledes endnu en vid Mark for Udvidelse af Søndagsskolens velsignelsesrige Virksomhed.

Hvilken Velsignelse Søndagsskolen har været til for



Provst Schepelern.
(Udvalgets Formand 1884—87.)



Oberst Chr. Keyper.

mangfoldige Børn — ja, for mangfoldige Hjem —, derom vilde der sikkert kunne samles utallige Vidnesbyrd som dem, hvoraf Hoffmeyer har anført et Par i sit foran nævnte Skrift. Ikke mindst faar Præsterne det at mærke ved Konfirmationsforberedelsen, at Søndagsskolen har gjort en god Gerning blandt Børnene. Og selv om det ikke er nogen Garanti, at et Barn har gaaet i Søndagsskole, og adskillige kan skuffe, har nok mangan Forretningsmand eller Mester turdet nære større Tillid til den Dreng eller Pige, for hvem Søndagsskolen har betydet noget. Ved Besøg i Hjemmene og ved de Møder, der gerne hvert halve Aar holdes med Forældrene, faar Søndagsskolearbejderne desuden knyttet adskillige Forbindelser, som sikkert ofte bliver af varig Betydning og til Velsignelse for baade Forældre og Børn.

III. FÆLLESLEDELSEN

Efter at Forstanderne for de 3 første Søndagsskoler i 1876 havde begyndt et nærmere Samarbejde og dannet et Slags Udvalg (det var i 1877: Fru Keyper, stud. theol. Vilh. Lütken og cand. theol. H. Steffensen; i 1878 var det — efter Lærerpersonalets Valg — Fru Keiper, stud. theol. J. Friis Hansen og stud. theol. J. C. Smith), blev der i Febr. 1879 af Bestyrelsen for Indre Mission i København nedsat et Udvalg paa 9 Medlemmer — fra det følgende Aar var der 10 — til at varetage Søndagsskolesagen. Dette Udvalg traf den Ordning, at for Fremtiden skulde de 5 Medlemmer vælges af Søndagsskolernes Personale, de andre 5 vælges af Missionsbestyrelsen, og denne Ordning bestaar endnu. Udvalget samledes som Regel til et Aftenmøde 1 Gang om Maanednen.

For 1880 (efter det første ordinære Valg i Nov. 1879) bestod Udvalget af:

	Medlemstid:	
Pastor V. Schousboe, Formand	(Febr. 1879—Dec. 1883)	} Valgte af Missions- bestyrelsen.
Professor P. Madsen	(Febr. 1879—Okt. 1890)	
Kaptajn Chr. Keyper	(Sept. 1879—Dec. 1900)	
Fru Therese Keyper	(Febr. 1879—Dec. 1896)	
Bogholder Bartsch	(Sept. 1879—Sept. 1880)	
Fuldmægtig C. Bangert	(Febr. 1879—Juni 1888)	} Valgte af Lærer- personalet.
Diakonisse Ellen Sass	(Nov. 1879—Nov. 1891)	
Fru Camilla Blom	(Nov. 1879—Nov. 1887)	
Cand. theol. H. Ussing	(Nov. 1879—Marts 1881)	
Cand. theol. E. With	(Nov. 1879—Okt. 1881)	

Forud for de 4 sidstnævnte havde i 1879 3 Studenter været Medlemmer, nemlig Theologerne J. Friis Hansen og Fr. Petersen og Medicineren P. D. Koch (Friis Hansen blev som Kandidat atter Medlem i Marts 1881—April 1882). Desuden havde Generalkonsul Joh. Hansen og Pastor R. Volf været Medlemmer fra Februar 1879, men afløstes allerede i September af Keyper og Bartsch.

Udvalgets første Formand var saaledes Pastor V. Schousboe (fra Febr. 1879 til Udgangen af 1883). Fra Jan. 1884 til Udgangen af 1887 beklædtes Formandsposten af Pastor

G. Schepelern, men derefter vedblev han (som Provst) at være Medlem indtil Dec. 1898. Fra Jan. 1888 var saa Professor *P. Madsen* Formand, indtil han i Okt. 1890 af Helbreds-hensyn maatte udtræde af Udvalget, hvorefter Dr. med. *P. D. Koch*, der havde været Medlem siden Okt. 1888, valgtes til Formand og virkede som saadan i en lang Aarrække, nemlig til Marts 1919.

Efter 1880 havde iøvrigt følgende Sæde i Udvalget, men var atter udtraadte inden Aaret 1900. Som valgte af Missionsbestyrelsen: Professor Holmberg (Okt. 1880—1886), Grosserer V. Lund (1885) og Pastor F. W. Steinthal (Nov. 1891—97). Fra Dec. 1892 var Steinthal Næstformand (før den Tid synes der ingen Næstformand at have været, men i enkelte Tilfælde udøvede dog Oberst Keyper en



Professor P. Madsen.
(Udvalgets Formand 1888—90.)



Pastor F. W. Steinthal.



Pastor Chr. Gad.

tilsvarende Funktion); ogsaa paa anden Maade bar Steinthal en betydelig Del af Udvalgets Arbejde, bl. a. som den, der antog og førte Tilsyn med Lærerne (medens Frk. B. Clausen førte Tilsynet med Lærerinderne). Ogsaa tidligere var der ført et saadant Tilsyn med de nye Arbejdere, saaledes f. Eks. af A. Torm og C. I. Holt (se nedenfor). Pastor Chr. Gad var Medlem 1882—85 som valgt af Arbejderne og 1897—99 som valgt af Missionsbestyrelsen; i sidstnævnte Periode arvede han Steinthals Funktioner. Endvidere var følgende Medlemmer som valgte af Arbejderne: Frk. Johanne Zeuthen (Nov. 1891—96), Frk. Anna Sørensen (Nov. 1887—99), de theologiske Kandidater N. Hjort (Nov. 1881—83), E. With (Nov. 1882—83), A. Kløvborg (Nov. 1883—84), A. Liisberg (Nov. 1884—85), A. Møller (Nov. 1885—87), A. Torm (Nov. 1885—88), N. Juhl (Nov. 1892—93), W. Bagger (Nov. 1893—94), Fr. Torm (Nov. 1894—95) og E. Geismar (Nov. 1895—97) samt Præsterne C. I. Holt (Nov. 1887—92, de første Aar som Student og Kandidat) og Chr. Hansen (Nov. 1890—92).

For Aaret 1900 var Udvalgets Sættelse følgende:

	Medlemstid:	
Dr. med. P. D. Koch, Form.	(Okt. 1888—Nov. 1921)	} Valgte af Lærer- personalet.
Frk. Petrine Lund	(Nov. 1896—1907)	
Frk. Eva Ussing	(— 1899—1906)	
Amtsvejsinspektør Winkel	(— 1892—1902)	
Cand. theol. Fr. Torm	(— 1897—1901)	
Pastor H. Hoffmeyer, Næstform.	(Dec. 1898—1903)	} Valgte af Missions- bestyrelsen.
Frk. Betty Clausen	(April 1886—1906)	
Oberst Chr. Keyper	(Sept. 1879—1900)	
Kontorchef P. Th. Petersen	(Okt. 1897—videre)	
Pastor E. With	(Dec. 1899—videre)	

Efter Pastor Hoffmeyers Udtræden indvalgte Missionsbestyrelsen Pastor P. Oldenburg, der saa var Næstformand i Aarene 1904—07, hvorefter Pastor E. With var Næstformand i Aarene 1908—24. I øvrigt har der siden 1900 været følgende Medlemmer, som atter er udtraadte: Prof. Dr. theol. F. Torm (1903—1918), Frk. U. Hoffmann (1907—10), Skole-



Stiftsprovst Hoffmeyer.



Pastor P. Oldenburg.

inspektør Vilh. Vaupell (1911—24), Fabrikant J. E. Nyrop (1908—23), Pastor K. Tonsgaard (1914—15) og Pastor A. Christensen (1916—21).

Disse var valgte af Missionsbestyrelsen, medens efterfølgende var valgte af Arbejderne: de theologiske Studenter C. I. Scharling (Nov. 1901—05), Lomholt Thomsen (Nov. 1901—03), J. A. Lindeburg (Nov. 1905—07), Svelmøe-Thomsen (Nov. 1907—09) og Aage Lange † (Nov. 1909—10), Præsterne H. O. Juhl (Nov. 1910—17, de første Aar som Student) og Aug. Thelle (Nov. 1917—20), endvidere Fru Clara Oldenburg (Nov. 1906—07), Frk. Anna Bruun

Skoleinspektør Vilh. Vaupell.
(Udvalgets Formand 1919—24.)

(Nov. 1907—12), Frk. Ellen Holmberg Nov. 1912—14) og Lærerinde Frk. Olivia Koch (Nov. 1918—21).

Fra Marts 1919 blev Skoleinspektør *Vilh. Vaupell* Formand. Efter dennes Død d. 12. Aug. 1924 fungerede Næstformanden, Pastor *E. With*, indtil han i Jan. 1925 valgtes til Formand. For 1925 har Udvalget derefter følgende Sammensætning:

	Medlem siden:	
Lærerinde Frk. U. Eriksen	(Nov. 1921)	} Valgte af Lærer- personalet.
Frk. Charlotte Frimodt	(— 1907)	
Stabsofficiant J. P. Jensen	(— 1920)	
Maler F. Meisner	(— 1921)	
Snedkermester Alfr. Olsen	(— 1923)	
Kordegner Vald. Andersen	(Nov. 1903)	} Valgte af Missions- bestyrelsen.
Sognepræst K. Holmer, Næstformand	(Dec. 1924)	
Pastor A. Malmstrøm	(Jan. 1922)	
Kontorchef P. Th. Petersen, Kasserer	(Okt. 1897)	
Sognepræst E. With, Formand	(Dec. 1899)	

Endnu maa nævnes, at Frk. *Betty Clausen* fra 1907 og indtil sin Død d. 30. April 1918 var Udvalgets Æresmedlem. Dr. *Koch* vedblev efter sin Fratræden som Formand at være Medlem af Udvalget til Nov. 1921; derefter har han siden 1922 været Æresmedlem.

Hvad betyder nu alle disse Navne? For udenforstaaende godtgør de kun, at det er dem, der har haft Ledelsen af Indre Missions Søndagsskolearbejde i København — og Ansvar for det. Men for dem, der kender Forholdene nærmere, betegner de tillige et stort og ganske uegennyttigt Arbejde for at føre vor Hovedstads Børneverden hen til Gud, til den virkelige Lykke. Der skal i det følgende omtales de større Fællesopgaver, som Søndagsskoleudvalget i Aarenes Løb har taget op, men desuden fortjener det at siges, at adskillige af de nævnte Udvalgsmedlemmer har som saadanne haft særlige Hverv, der krævede et ret betydeligt Arbejde, saaledes i de forskellige arbejdende Komiteer angaaende Tekstrækker, Søndagsskolesalmebog, Søndagsskolemøder o. lign. samt ved Antagelsen af og Tilsynet med Lærere og Lærerinder, navnlig saa længe Afdelingerne stod direkte under

Udvalget. Og alt dette Udvalgsarbejde er blevet udført af Medlemmerne uden anden Løn end Glæden over at være med til at fremme Guds Rige blandt Børnene i vor store By. At det nok ikke er helt overflødigt at anføre dette, ser man af det Træk, som af Fru Keyper er nævnt i hendes indledende Artikel. De Indtægter, Udvalget har haft gennem Gaver, Bøssepenge, Overskud af Børnebladet o. l., er anvendt til Støtte for Søndagsskoler, som trængte særligt dertil, fordi de maatte leje Lokale eller anskaffe Hjælpe-midler og Inventar; videre er de anvendt til Bibliotek for



Frk. B. Clausen.



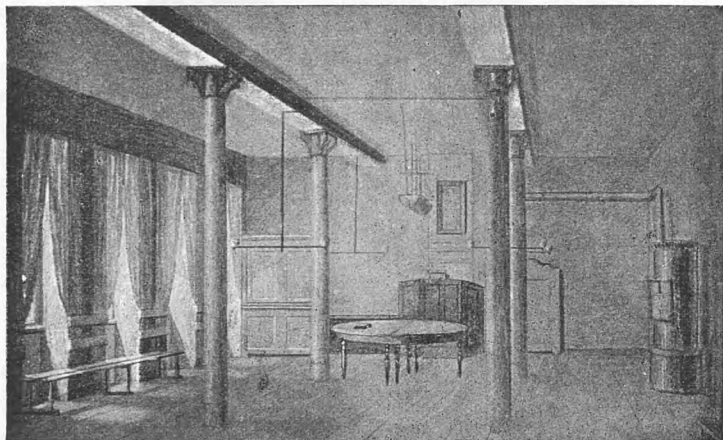
Søster Ellen Sass.

Søndagsskolearbejderne, Leje af Lokaler til forskellige Møder, samt Porto, Tryksager o. lign.

I 1892 var der et Tilløb til at antage lønnet Medhjælp, men det hørte snart op igen. Efterhaanden som Tallet paa Søndagsskolerne og deres Arbejdere voksede, gav det dog stadig mere Arbejde at holde Forbindelsen med dem vedlige; ikke faa Breve og Beretninger skulde i Aarets Løb besorges, Protokoller skulde føres og desuden det personlige Forhold til de enkelte Søndagsskoler bevares. I mange Aar blev en stor Del af dette Arbejde udført med Omhu af Frk. B. Clausen: men da Svagheden lænkede hende til hendes Stue, maatte hun med Sorg give det meste af det fra sig og fra 1913 helt ophøre med at tage aktiv Del i Arbejdet. Det blev derfor nødvendigt for Udvalget at antage en lønnet Sekretær, som kunde ofre en Del af sin Tid paa dette Arbejde, der for en stor Del var af kontormæssig Art,

men dog ogsaa krævede den personlige Interesse. Til Sekretærposten blev først antaget cand. theol. C. I. Scharling (Nov. 1908—Aug. 1910), derefter cand. theol. A. Fremming (Sept. 1910—Okt. 1913), og siden Nov. 1913 har cand. theol., Kommuelærer M. Herslund været Udvalgets Sekretær.

Søndagsskoleudvalgets Budget har som Regel ikke været ret stort, gerne mellem 2000 og 3000 Kr. (deraf omkr. 1000 Kr. aarlig som Støtte til Søndagsskoler); i de senere Aar har Budgettet dog naturligvis været en Del højere paa Grund af det ændrede Prisniveau.



Missionssalen paa Østergade.

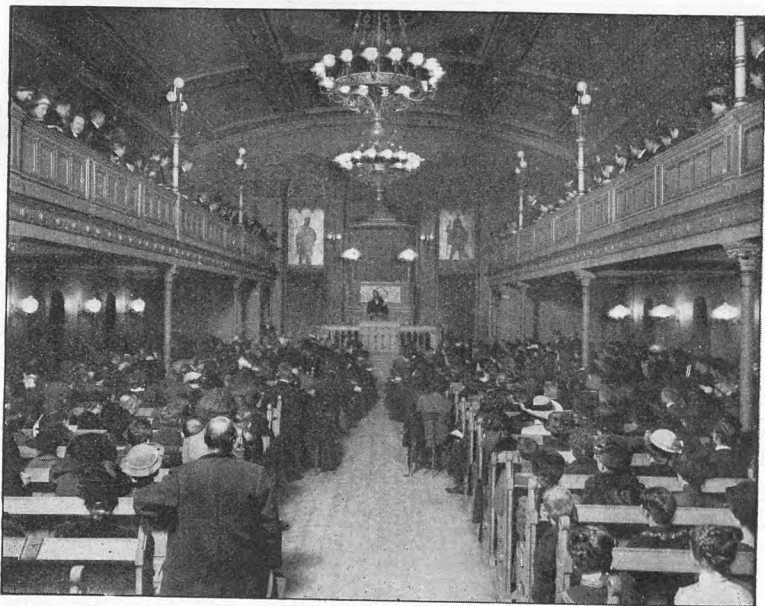
IV. FÆLLESOPGAVERNE

A. Møder.

Vel nok den betydeligste Fællesopgave har Afholdelsen af de *fælles Forklaringsmøder* (eller Forberedelsesmøder) været; thi disse Møder har været og er stadig et af de bedste Midler til at dygtiggøre Arbejderne til Gerningen og samtidig bevare Forstaaelsen af Samhørighedens Betydning. I Begyndelsen var Arbejderne jo kun en lille Kreds og kunde derfor samles i private Hjem. Deltagerne havde da Forpligtelse til forud nøje at overveje den Tekst, som skulde bruges den følgende Søndag, og om muligt finde een

for Børnene værdifuld Tanke i den. Denne Fremgangsmaade bragte tillige ofte Arbejderne selv et rigt aandeligt Udbytte.

Da Kredsen voksede, holdtes de fælles Forklaringsmøder — hver Torsdag Aften — i Missionslokalet i Jægergade, og da det blev for lille, flyttede man — i 1878 — til Salen i Østergade 38, 1. Sal i Bagbygningen. I 1880 bestemtes det, at de fælles Forklaringsmøder skulde frem-

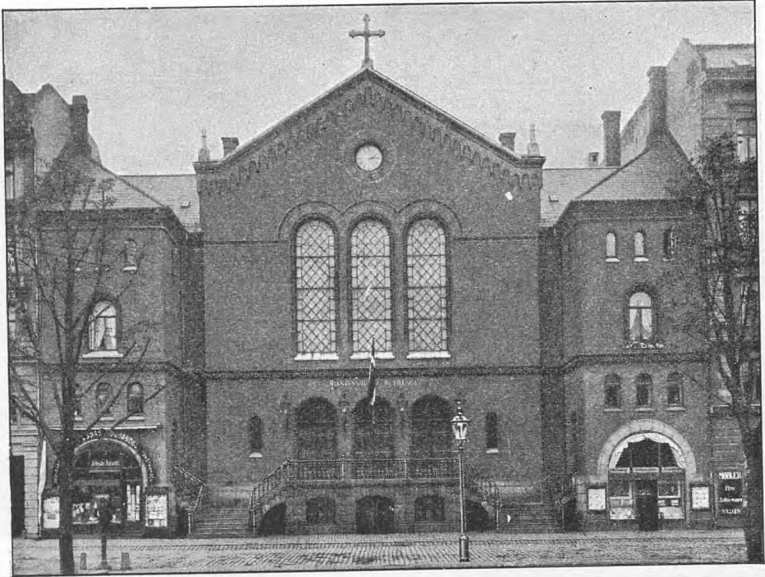


Forklaringsmøde i Bethesda (1913).

tidig holdes den 1. og 3. Fredag i hver Maaned (de øvrige Fredage kunde saa hver Søndagsskoles Personale samles for sig til privat Forklaringsmøde). Efter at Bethesda var indviet i 1882, blev de fælles Forklaringsmøder afholdt i Billedsalen dér; siden 1902 har man dog som oftest maattet benytte Festsalen.

I Begyndelsen lededes Forklaringsmøderne af Sognepræst *Volf* ved Stefanskirken, senere af Sognepræst *Schousboe* ved Garnisonskirken. Fra 1880 fordeltes dette Arbejde paa flere (Præsterne Krag, Paulli, Schepelern, Schousboe og

Stein). Efterhaanden som enkelte udtraadte, kom andre til, saaledes Præsterne Linnemann, Jul. Steen, Chr. Møller, C. I. Holt, Steinthal, Chr. Sørensen, Chr. Gad, A. Schack og E. With. Senere indtraadte H. Hoffmeyer (1902), N. Juhl og H. Ussing (1903). Nogle af dem trak sig imidlertid tilbage af Mangel paa Tid og Kræfter, og man forsøgte saa en anden Ordning; man formaaede nemlig i Foraarshalvaaret 1913 Bibelskolens Forstander, Pastor *Skovgaard-Petersen*,



Bethesda.

til at holde alle de fælles Forklaringsmøder. Derefter havde man i nogle Aar 2 eller 3 faste Indledere, som skiftedes (først cand. theol. C. I. Scharling og Pastor Charles Nielsen; senere tiltraadte Præsterne Marius Hansen og H. O. Juhl og til sidst K. Holmer og Carl Jespersen). Det havde sine Fordele, idet man bedst saaledes kunde faa en god Enhed i Teksternes Udlægning. Men i Længden gav det dog nødvendigvis Møderne en vis Ensformighed, og i 1919 gik man atter over til at bede forskellige københavnske Præster om at indlede ved Forklaringsmøderne, og vi har saaledes faaet Lejlighed til at høre mange forskellige Røster og prøve de

forskellige Metoder for Tekstens Tilrettelæggelse. Vi skylder disse mange Præster Tak, som saaledes beredvilligt har stillet sig til Tjeneste, naar der blev kaldt paa dem.

Saa har der ogsaa af og til været afholdt *Kursus* for Arbejderne. I 1880 paabegyndtes det at afholde en maanedlig Bibelsamtale under Prof. P. Madsens Ledelse i Forbindelse med det fælles Forklaringsmøde den 1. Fredag i hver Maaned. Senere toges ved disse Lejligheder forskellige Emner frem til Forhandling, saa man fik de „lange Møder“, som siges at have været til stor Opmuntring, Opbyggelse og Oplysning for Søndagsskolearbejderne. Men Bibelkursus følte at være det, man mest trængte til. I 1887 gennemgik cand. theol. Glahn Apostlenes Gerninger for de nye Arbejdere, og tillige holdt han en Række missionshistoriske Foredrag. I 1892 blev der afholdt 2 Bibelkursus for Arbejderne af henholdsvis Prof. Jacobsen og Pastor Steinthal, og sidstnævnte fortsatte med saadanne Kursus aarlig indtil 1896. Siden har der i 1905, 1909 og 1915 været afholdt Kursus med forskellige Emner for alle Arbejderne, og siden 1913 har der hvert Efteraar været afholdt et Kursus for Begyndere over dertil passende Emner.

Foruden de nævnte Møder for Arbejderne maa endnu *Forstandermøderne* nævnes. Det første egentlige Forstandermøde afholdtes i Marts 1881, og siden har der som Regel være afholdt et eller to saadanne Møder aarlig for at drøfte Spørgsmaal af praktisk Betydning for Arbejdet, og der har ofte paa disse Møder været ført en livlig Forhandling.

I adskillige Aar blev der — til Styrkelse af Samfølelsen — arrangeret *Udflugter* for Arbejderne paa Kristi Himmelfartsdag. De hørte dog op efter 1908, man var bleven for mange. Men siden 1916 har vi hvert Aar ved Kirkeaarets Slutning haft en *Fællesaltergang* for Arbejderne med paafølgende Bedemøde eller festligt Samvær; der har gerne været mellem 300 og 400 Deltagere. Og fra 1921 har vi hvert Aar i August haft en vellykket „*Søndagsskoledag*“ sammen med Søndagsskolearbejderne fra Københavns Omegn, det første Aar i Kastrup, de senere Aar i Hellerup.

Undertiden har der været afholdt *store Møder* om Søndagsskolesagen enten for Arbejderne alene eller ogsaa offentlige. Foran har Fru Keyper allerede omtalt de interessante Møder, som Skoleforstander *Rodhe* fra Gøteborg holdt her i København i 1878 og senere. Ved flere saadanne Lejligheder har ogsaa nuværende Stiftsprovst H. Ussing med Varme talt Søndagsskolens Sag. Saaledes blandt andet i Arbejderforeningens Sal 1880, efter at han havde været vor Delegeret ved Hundredaarsfesten i London samme Aar.

Stor Frugt og Fremgang for Arbejdet har ogsaa Deltagelsen i de nordiske Søndagsskolemøder og i Søndagsskolens Verdenskongresser bragt os.

I 1890 og 1901 holdtes nordiske Søndagsskolemøder her i København, og i 1910 holdtes her et dansk Søndagsskolemøde, hvortil var mødt ikke faa Repræsentanter for de andre nordiske Landes Søndagsskoler. Til andre Tider deltog nogle af vore Søndagsskolearbejdere i lignende Møder i de andre nordiske Lande eller endog i Verdenssøndagsskolemøderne, hvoraf det sidste blev holdt i Glasgow i 1924.

I Oktober 1914 holdtes her i København en „Søndagsskoleuge“ med dels større offentlige Møder omkring i Byen, dels Møder for Arbejderne. Undertiden har vi ved vore Forklaringsmøder ogsaa haft Talere med Bud langvejs fra, saaledes kan fra de senere Aar nævnes: Fru Michelet fra Christiania i Febr. 1916, Missionær Waidtløw fra Kina i Marts 1921 og Professor L. P. Larsen fra Indien i Maj 1922. I November 1923 havde vi en interessant Foredragsrække (Mandag-Aftener) med dels saglige Emner om vort Arbejde, dels Rejsebeskrivelser, og d. 27. Nov. s. A. havde vi den enestaaende Oplevelse at have iblandt os den nuværende Præsident for Verdens-Søndagsskoleforeningen, Dr. Poole fra London.

Saa har der naturligvis ogsaa ved givne Lejligheder været arrangeret adskillige *Festligheder for Børnene* enten i deres Søndagsskoler eller ved større samlede Møder. I 1880, da de engelske Søndagsskoler havde 100 Aars Jubilæum, fejredes denne Begivenhed her bl. a. ved en festlig Børnegudstjene-

ste i Skt. Stefans Kirke, der var stuvende fuld af Børn. Og da vort eget Søndagsskolearbejde i 1900 fejrede 25 Aars Jubilæum, samledes der Tirsdag d. 16. Oktober 3500 Børn med 5—600 Lærere og Lærerinder til festlig Børnegudstjeneste i Frue Kirke (Børnene under 9 Aar kunde ikke komme med af Mangel paa Plads). Ogsaa ved flere andre Lejligheder har vor Bys Hovedkirke været fyldt af Børn (saaledes Fastelavns Søndag 1916). Ved Juletid og iøvrigt ved mange forskellige Lejligheder har ogsaa de enkelte Søndagsskoler samlet deres Børn til Festligheder. Nogle Gange



En Søndagsskole paa Skovtur (Kingos Sogns Søndagsskole).

i Løbet af Aaret har man gerne samlet Børnene fra den enkelte eller fra flere Søndagsskoler under eet til Børnegudstjeneste i Kirkerne. Og i Sommertiden har hver Søndagsskole som Regel haft en større Udflugt eller Skovtur.

B. Litteratur.

Ved Udarbejdelse af Tekstrække og Udgivelse af Børne- og Lærerblad har Søndagsskoleudvalget i København stadig arbejdet sammen med Udvalget for Børnegudstjeneste for det øvrige Land, saaledes at de samme Tekster og Blade bruges af saa godt som alle folkekirkelige Søndags-

skoler hele Landet over. Ogsaa Udvalgets Sangbog bruges over hele Landet.

Vor *Tekstrække* har siden 1895 været fireaarig. Kirkeaaet er lagt til Grund for den, og hvert Aar gennemgaaes et af de 4 Evangelier samt passende Stykker af de øvrige ny- og gammeltestamentlige Skrifter. Før 1895 var der i 2 Perioder femaarige Tekstrækker, og forud for disse havde man fra 1879 etaarige Tekstlister. Der maatte fra først af gøres et betydeligt Arbejde af Tekstkomiteen for at udfinde de for Børnene bedst egnede Tekststykker og Bibelsprog, og hvert fjerde Aar bliver Tekstrækken fremdeles bearbejdet for at tilpasses efter Kirkeaaet og tillige for om muligt at lægges bedre til Rette for Børnene. Der var i en Periode noget Samarbejde med den svenske Tekstkomité; men det ophørte igen, da man i Sverrig gik over til en otteaarig Tekstrække.

I 1876 blev udgivet en „*Salmebog* for Søndagsskoler og Bibelklasser“. Den vandt en meget stor Udbredelse og blev trykt i 19 Oplag (ialt 240,000 Eksp.). I 1900 blev den omarbejdet til „*Salmebog* for Søndagsskoler og Børnegudstjeneste“, som senere fik et lille Tillæg. Ogsaa i denne nye Skikkelse er Bogen bleven almindelig udbredt; den blev desuden tilladt til Brug i de københavnske Kommuneskoler. Hidtil er den udkommen i 13 Oplag (tilsammen 238,000 Eksp.).

„*Indre Missions Børneblad*“, hvis Udgivelse blev paa-begyndt d. 7. Okt. 1877 (de første 7 Aar dog under Titlen „Søndagsblad for Børn“), redigeredes i de første Aar af Skolebestyrer Bredsdorff; men fra 1891 blev Pastor H. Ussing Redaktør (Pastor H. Steffensen var Medredaktør fra 1888 til 1907). Det har stadig vundet større og større Udbredelse; dets ugentlige Oplag, som i 1900 var paa ca. 18,000, er nu oppe paa ca. 31,000 Eksp. I 1916 blev Pastor E. With Redaktør af Børnebladet.

Et *Blad til Vejledning for Søndagsskolearbejdere* var en Nødvendighed, og dog varede det adskillige Aar, før det blev virkeliggjort. I Aarene 1883—87 blev der af Pastor Ussing udgivet en „Søndagsskole-Tidende“, der udkom 4

Gange aarlig og behandlede forskellige Spørgsmaal af Interesse for Søndagsskolearbejdere. Fra 1888 udgav Fru Keyper paa Udvalgets Vegne en Række „Forberedelsestimer“, der gav Anvisninger om Teksternes Anvendelse over for Børn, og de afhjalp et føleligt Savn. Men et virkeligt Fagblad for danske Søndagsskolearbejdere fik vi først, da „*Raadgiveren*“ begyndte at udkomme i 1891. I de første 3 Aar var dette Blad fælles for Søndagsskolearbejderne i Danmark og Norge, med 2 danske Redaktører (Ussing og With) og 1 norsk (Walnum), men siden har det kun været beregnet paa danske Søndagsskolearbejdere. Det er hele Tiden udkommet 2 Gange maanedlig og har givet Forklaringer til de i Tekstrækken anviste Tekster, desuden ledende Artikler og andre, samt Beretninger af Betydning for Gerningen og for Arbejderne. I 1892 havde Bladet 1060 Abonnenter, i 1900 var Abonnentantallet steget til 1700, og det er nu oppe paa ca. 3200. Men Bladet burde holdes af mange flere. Abonnementsprisen har stadig været holdt ret lav (er nu 1,50 halvaarlig), for at saa vidt muligt *alle* Søndagsskolearbejdere kunde faa Raad til at holde Bladet. Fra 1907 blev Pastor With Eneredaktør, men da han i 1916 overtog Redaktionen af Børnebladet, blev Pastor Tonsgaard (nu i Slagelse) Redaktør af „*Raadgiveren*“. Siden Nytaar 1925 har Bladet faaet et større Format og forøget Indhold, saa det nu er en særlig udmærket Hjælp for danske Søndagsskolearbejdere.

Allerede i de første Aar blev der ved en Del Søndagsskoler oprettet *Bogsamlinger* (paa flere Hundrede Bind), som udlaantes gratis til Børnene; i 1880 var der saaledes Bogsamlinger ved 8 Søndagsskoler. Efter at Søndagsskolerne er gaaet over i Tilslutning, er denne Gren af Virksomheden næppe bleven yderligere udviklet, idet Børnene nu saa mange Steder har Adgang til Bøger. Derimod haves som et værdifuldt Hjælpemiddel for Arbejderne *Søndagskolebiblioteket* i Bethesda. Udvalget begyndte i 1885 paa i Bethesda at indrette en Læsestue med tilhørende Bogsamling og Søndagsskoleblade. Læsestuen holdtes aaben 3 Timer daglig, og Kontingentet for Benyttelsen var 1 Kr.

aarlig. Læsestuen blev dog ikke meget besøgt, og fra 1887 gik man derfor over til at udlaane Bøgerne. Aaret efter blev Udlaanet endogsaa gratis, og Benyttelsen tog derefter et stærkt Opsving. I 1900 talte Bogsamlingen 730 Bind, og den er stadig bleven forøget, saa den nu er paa ca. 1000 Bind, væsentlig saadanne Skrifter, som kan tjene til Dygtiggørelse af Søndagsskolearbejdere og være dem til Hjælp ved Forberedelsen til deres Gerning blandt Børnene. I de senere Aar har Biblioteket navnlig faaet en fyldigere Samling af Litteratur om og fra Missionsmarken. Udlaanet sker ved de fælles Forklaringsmøder.

I øvrigt maa nævnes, at en Damekomité i de første Aar foranstaltede udgivet „Smaaskrifter for Søndagsskolerne“. Disse Skrifter foræredes Børnene ved Juletid eller andre Højtider. Udgivelsen af dem er stadig bleven fortsat, siden 1919 af Udvalget, efter at Damekomiteen var opløst. — Til Børnene i Grønland samt paa Færøerne, Island og de vestindiske Øer (indtil deres Afstaaelse) er gennem mange Aar sendt en Julehilsen i Form af et Julehefte, og flere Gange har vi, særlig fra Island, faaet at mærke, at man var glad for denne Hilsen; vi tør tro, at den har bidraget til at knytte nogle af disse vore Frænder nærmere ikke blot til os, men ogsaa til vor Frelser. — Et lille Hefte, indeholdende de af det gamle Testamente benyttede Tekster, er ligeledes blevet udgivet gennem mange Aar, for at de Børn, der ikke har nogen Bibel, kan faa Lejlighed til at følge bedre med. — „Vejledning og Bestemmelser for Søndagsskolearbejdere“, som første Gang udkom i 1893 (tidligere var der trykt en „Vejledning for Forstandere“), er flere Gange — sidst nu i 1925 — optrykt paany med saadanne Ændringer, som Tidens Krav nødvendiggør.

*

Hermed er der peget paa de væsentligste af Søndagsskolernes Fællesopgaver, som gennem Søndagsskoleudvalget er taget op i Løbet af de svundne 50 Aar. Nogle af dem kunde det have været af Interesse at fortælle en Del mere om; blot dette at se de Emner, der har været drøftede ved Forstandermøderne og de mange andre Møder, vilde sikkert

hos adskillige Søndagsskolearbejdere have fremkaldt lykkelige Minder, lykkelige, fordi de mindede om Forberedelse og Dygtiggørelse til en Gerning givet dem af Gud, og som de derfor kunde gaa til med Frimodighed, om end det var under Følelsen af stort Ansvar og egen Ringhed.

Som Afslutning om det fælles skal endnu kun siges, at de københavnske Søndagsskoler fremdeles har meget at være fælles om. Bortset fra Søndagsskolerne paa Frederiksberg staar de allerfleste af vor Hovedstads folkekirkelige Søndagsskoler da ogsaa stadig i vor Sammenlutning, og det sker af og til, at enkelt-staaende Søndagsskoler slutter sig til. Byen er ganske vist nu af en betydelig større Udstrækning, end den var i Søndagsskolerne første 25 Aar, og næsten alle vore Søndagsskoler har nu deres Sognemenigheder at støtte sig til; men Samfærdselsmidlerne (Cykler, Sporvejsnettet) er nu saa gode, at de større Afstande ikke bør hindre Sammenholdet og Sammenkomsterne til de fælles Møder. Alene saadan en Ting som Søndagsskolebiblioteket bør Adgangen bevares til for enhver københavnsk Søndagsskolearbejder, saa meget mere som det har vist sig, at stadig mange af Arbejderne er ret nye i Gerningen: af de 991 Arbejdere i vore Søndagsskoler ved Slutningen af 1924 havde over Halvdelen (524) været med i Arbejdet i mindre end 5 Aar, og over Trediedelen af dem (379) var under 30 Aar gamle. Men ogsaa de øvrige Hjælpemidler og fælles Goder (Begynderkursus, Forklærings- og Forstandermøder, ja ogsaa Fællesaltergangen, foruden alle de trykte Ting) er — benyttede paa rette Maade — godt egnede til at bevare og genoplive den første Kærlighed og til at forplante de gode Tanker og livskraftige Spirer fra den ene til den anden Kreds. Og undertiden kommer der nye *Fællesopgaver* frem og kræver at løses af Søndagsskolerne i Fællesskab; vi nævner blot noget saadant som Sommerlejre, hvilke vi netop i Aar saa smaat er begyndt paa. Vor Hovedstad er trods sin Udstrækning dog en Enhed, derfor vil det ogsaa være af Betydning, at Enheden i Søndagsskolearbejdet herinde bevares, selv om den enkelte Kreds naturligvis tillige har en hel Del særligt for sig.

V. OMRIDS AF DE ENKELTE SØNDAGSSKOLERS HISTORIE

Hvad der her kan gives, er kun Omrids og Antydninger, da Omfanget ellers blev langt større end paatænkt. Adskillige Søndagsskoler har ført en saa omskiftelig Tilværelse, skiftet Personale og Lokale —, ja, og tilmed Navn — saa ofte, at det efterhaanden kunde være vanskeligt at hitte Rede i. En kort Oversigt kan derfor antagelig paaregne Interesse ikke blot hos dem, der er eller har været med i Arbejdet, men ogsaa hos dem, der følger efter.

Med Hensyn til de enkelte Søndagsskolers Trivsel erindres her blot om Byens Vækst, under hvilken den indre Bys Kvarterer mere og mere omdannedes til Forretningskvarterer og derfor affolkedes for Børn, saa at Søndagsskolerne dør nødvendigvis kom til at lide af Børnemangel og undertiden maatte helt ophøre, medens de talrigst besøgte Søndagsskoler stadig vil findes i Byens ydre Kvarterer.

Søndagsskolerne anføres her i den Rækkefølge, hvori de blev optagne under eller i Tilslutning til Udvalget. Opførelsen over Antallet af de hidtidige Arbejdere i de enkelte Søndagsskoler er sluttet i Decbr. 1924.

1. Vor første Søndagsskole. Det var Fru *Therese Keyper*, der i 1875 studerede Søndagsskolernes Virkemaade i England og derefter tog Arbejdet op under Indre Mission i København. Den 10. Okt. 1875 aabnede hun sammen med 4 andre Damer (de 3 var: Frkn. Thora Esche, Marie Høegh-Guldberg og Charlotte Bredal) vor første Søndagsskole i de *Classenske Boliger* paa Frederiksberg. Hendes omhyggeligt førte Forständerbog fra de første Aar findes endnu i Udvalgets Arkiv foruden den Korrespondance, hun førte med forskellige herhjemme og i England om Arbejdet. Børneantallet var den første Søndag 73, men naaede i Januar 1876 til gennemsnitlig 193. Som Medhjælper fik Fru Keyper snart en halv Snes Kvinder.

Allerede i August 1880 blev denne første Søndagsskole opgivet, idet den blev overtaget af den første Præst ved de Classenske Boligers Kirke, Johs. Levinsen. Personalet, ialt 14 (deriblandt 1 Mand, den senere Gaardmissionær Wright; de andre var Kvinder), aabnede derefter en ny Søndagsskole i *Niels Ebbesensvejens Skole*. Fortegnelse over Medarbejderne i 1875—80 foreligger ikke før ved Flytningen, men af Papirer ses, at mindst 5 Kvinder (der var Medarbejdere i 1876) var frattraadte forinden Flytningen. — Søndagsskolen i de Classenske Boliger fortsattes uafhængigt af I. M. Den er nu Godthaabs Sogns 1. Afd.

2. Diakonissestiftelsens Søndagsskole blev Nr. 2, men hed fra 1880—96 III Afd. Den blev oprettet i Maj 1876 af cand. theol. *Herm. Steffensen*, den senere Medredaktør af I. M.s Børneblad. Lokalet var i de første Aar et noget mørkt, dog ret hyggeligt Vadske- og Strygerum i Diakonissestiftelsen, senere (vistnok fra 1896) Asylet „Teba“ paa Peter Bangsvej. Børneantallet skulde være begrænset til „120, fordelt ligeligt efter Alder og Modenhed paa 8 Hænder.“ Denne Bestemmelse vedblev at staa ved Magt, ogsaa da den oprindelige Aarsag, Pladsmangel, ikke længere eksisterede; i Praksis overholdtes den da heller ikke saa nøje. Indtil December 1896 stod denne Søndagsskole under I. M., derefter i Tilslutning, men i Januar 1916 meldte den sig ud og traadte i Forbindelse med de frederiksbergske Søndagsskoler.

I de 40 Aar (1876—1916) var der 13 Forstandere, næsten alle theologiske Kandidater eller Studenter. Steffensen flyttede allerede i Februar 1877 til II Afd. En stud. theol. Emil Overbye, døde i 1891 som Forstander, efter at han havde virket i 5 Aar. De 2 sidste Forstandere var Pastor Carl Rasmussen 1898—1906 og Boghandler A. Schülein siden 1906. Ialt havde indtil 1916 106 Personer medvirket (Forstanderne medregnet), deraf 60 mandlige (næsten alle Theologer) og 46 kvindelige (næsten alle Diakonisser).

3. Helligkors Sogns 2. Afd. blev oprettet 11. Febr. 1877, ogsaa af cand. H. Steffensen. De første 2 Aar var den i et Lokale i Jærgade, men flyttede i Okt. 1879 hen i „den nyopførte Kommuneskole paa Kapelvej“ og kaldtes oftest Kapelvejens 1. Afd. (idet dens Aflægger, VII Afd., flyttede med); iøvrigt fik den fra 1880 Betegnelsen II Afd. Nogle Dagbøger og Forstanderbøger fra den første Snes Aar er opbevarede og giver adskillige Oplysninger. Fra Dec. 1911 traadte II Afd. i Tilslutning som Helligkors Sogns 2. Afd. Den har fremdeles Lokale i Kapelvejens Skoles Gymnastiksal. Børneantallet var i Aarene indtil 1892 omtrent 300, siden noget lavere, navnlig i Aarene 1906—12 (omkr. 100), men er nu over 200 (i 1924: 226 indskrevne). Ialt 20 Forstandere har denne Afdeling haft (deraf 14 Theologer). Steffensen afløstes allerede i Nov. 1877 af stud. theol. *J. Fris Hansen*, og denne i Febr. 1879(—81) af cand. theol. *Henry Ussing*. Længst virkede Dr. med. *P. D. Koch* (1887—96) og Lærerinde Frk. L. Nødkou (1911—20). 1920—25 har Faglærerinde Frk. L. Johnsen været Forstanderinde. Ialt har af Arbejdere hidtil virket 190, deraf 96 mandlige (de 57 Theologer) og 94 kvindelige. Længst har nu pens. Viceinspektrice Frk. *Caroline Jensen* staaet i Gerningen, nemlig lige siden 1884. Fra 1. Sept. 1925 er Menighedsarb. Frk. Sejro Forst.

4. Helligaands Sogns Søndagsskole blev oprettet 1. S. e. Paaske (d. 8. April) 1877 og blev saaledes vor fjerde Afdeling, men blev fra 1880—1906 benævnt I Afd., vel sagtens fordi den laa mest centralt. Indtil 1882 holdtes den i Missionens Lokale *Østergade 38¹* o. G. I 4 Aar var den saa i *Østergade 32*, fra 1886 atter i Nr. 38 indtil 1894, derefter i Lille Kongensgade 25 i en Bagsal over en Hestestald. I Dec. 1896 flyttedes den hen i *Helligaandshuset* ved Helligaandskirken. Fra Dec. 1906 traadte den i Tilslutning som Helligaands Sogns S. S. I Dec. 1918 traadte den ud af Tilslutningen og omdannedes til Børnegudstjeneste, som holdtes i Kirken.

Dens første Forstander var cand. theol. L. O. Faber, der dog snart efterfulgtes af stud. theol. Emil Darre, som fra Dec. 1879(—

Nov. 81) afløstes af cand. theol. Enrique With. Ialt havde der indtil 1918 været 21 Forstandere, længst cand. theol. C. I. Scharling 1900—1917 (med en treaarig Afbrydelse). Iøvrigt rummer Forstanderrækken adskillige nu kendte Navne (saaledes kan næv-

Personalet i Søndagsskolen paa Østergade (1879).



Bagerste Række: Stud. theol. Severin Michelsen, Frk. Theodora Kragh, cand. theol. E. With, Frk. Jutta Bech.
 Miderste Række: Fru Feddersen, Frk. P. Baagøe, Frk. Emmy Kragh, cand. theol. E. Darre,
 Frk. Charlotte Thomsen. Forrest: Frk. Alma Jeppesen og stud. theol. Gabriel Koch.

nes: Biskop C. Wegener, Sognepr. F. C. Krarup, Prof. Jacobsen, Stiftsprovst P. Barsøe, Seminarieforst. Stig Bredstrup, Præsterne P. Dyekjær, Chr. Hansen, Chr. Winther, Hans Drejøe og Prof. Garbo). — Børneantallet svingede gerne mellem 150 og 200 (i 1898 var det oppe paa 320 indskrevne), men efter 1915 dalede det

stærkt. Ialt havde indtil 1918 209 Personer virket i denne Afdeling, nemlig 119 mandlige (deraf ikke faa Theologer) og 90 kvindelige.

5. Frue Sogns 2. Afd. eksisterede i Foraaret 1877 (er muligvis oprettet allerede 1876). Først havde den Lokale i Fiolstræde 34 og Longangsstræde 21, men flyttede efter Sommerferien 1878 hen i Mariboers Skole, Frederiksholms Kanal 6, 1883 til Nørregade 41 (det von Westenske Institut), 1893 til Melchior's Skole, Nørregade 33, fra 1897 var den i 3 Aar i Nørregade 25, saa atter et Par Aar i Nr. 33, derefter i Skt. Petri Realskole i Larslejstræde og fra Dec. 1907 i Menighedshuset *Larslejstræde 6*. Fra 1880 benævntes den VI Afd., indtil den fra Sept. 1892 traadte i Tilslutning som Vor Frue Sogns S. S. (2. Afd.)

Dens Oprindelse er saaledes noget dunkel, og heller ikke om dens første Forstander vides nøje Besked. Først opført staaer Missionær G. L. Nielsen (tidl. Sukkervarefabrikant), som i Juni 1878 efterfulgtes af stud. theol. Thorv. Jørgensen. Hidtil har Afdelingen haft 15 Forstandere. I en længere Aarrække virkede: Præsterne Just Christensen (1888—1900), Johs. Schepelern (1901—05), Oluf Rothe (1905—15) og siden 1916 den nuværende Forstanderinde, Kommunelærerinde Frk. *Johanne Knudsen*, som for øvrigt har været Lærerinde paa Afdelingen siden 1896. 152 Personer ialt har hidtil virket i Frue Sogns 2. Afd. (herefter Domkirken Sogns S. S.), nemlig 75 mandlige og 77 kvindelige. Omkring 1890 var Børneantallet over 200 indskrevne, men har forøvrigt bevæget sig mellem 100 og 150 (i 1901—04 var der dog under 100; i 1924: 120 indskr.)

6. Kapernaums Sogns 1. Afd. blev oprettet den 4. Nov. 1877 af en Frk. Lindhardt, men kom først 1878 ind under I. M. som V Afd. og flyttedes saa hen i Børneasylet *Carlslund*, Nørrebrogade 215. Fra 1887 maatte den i et Par Aar flakke rundt forskellige Steder, men fik fra Aug. 1889 Lokale i Asylet „Opdragelsen“ paa Fasanvej, og i 1895 flyttedes den hen i den nye *Kapernaumskirke*. I 1898 traadte den over i Tilslutning som Kapernaums Sogns S. S. (fra 1911 1. Afd.)

Foruden Frk. Lindhardt har Afdelingen hidtil haft 19 Forstandere, hvoraf bør nævnes: stud. theol. C. I. Holt (1887—91), Pastor N. Juhl (1891—99), samt den nuværende Forstander, Kordegn *Nielsen-Reslet*, der har virket som Forstander siden 1913 og iøvrigt som Lærer siden 1886. Af Lærerne har Typograf *P. O. Hansen* virket siden 1895. Ogsaa en Række trofaste Lærerinder har Afdelingen haft, saaledes Frk. *C. Muusmann*, der virkede i 42 Aar til 1918, og Frk. *Marie Broge* i 33 Aar til 1915. Ialt har 188 Personer (101 mandlige, 87 kvindelige) hidtil virket paa Afdelingen.



P. O. Nielsen-Reslet.

Børneantallet har næsten hele Tiden været meget stort, flere Gange har det været oppe paa over 400 indskrevne, ja i 1910 endog paa 568, iøvrigt omkring 300—350.

7. Søndagsskolen paa Lampevej blev oprettet i Jan. 1878 som en Aflægger af Diakonissestiftelsens S. S. og fik Lokale i

Lampevejens Kommuneskole. Den fik Benævnelsen IV Afd., men i Sept. 1895 blev den nedlagt (slaaet sammen med VI Afd. i Nye-landsvejens Skole). I 1896 genopstod den dog som Børnegudstjeneste, men „foreløbigt uden Tilslutning til I. M.“ Dens første Forstander var stud. theol. *Vilh. Lütken*, og der var i de 17 Aar ialt 14 Forstandere, alle Theologer paa nær en juridisk Kandidat. Ialt virkede paa Afdelingen 73 Personer (39 mandlige, overvejende theologiske Studenter, og 34 kvindelige).

Børneantallet var gerne omkring 100—140 indskrevne.

8. Helligkors Skoles Søndagsskole (VII Afd. benævnes den ofte endnu) oprettedes den 10. Febr. 1878 som en Aflægger af Jærgergadens I. Afd. (se Nr. 2) og delte i adskillige Aar Lokale med denne, men mødte paa et senere Klokkeslet. I 1889 skiltes de, idet VII Afd. flyttedes hen i Bethlehemskirken i Blaagaardsgade, og i 1895 flyttedes den til Helligkors Skole, hvor den siden har været. Et Aarstid under Bolignøden (1920) var den dog i Hans Tavsensgades Skole. Den er en af de faa Søndagsskoler, der endnu staar under Udvalget; næsten alle de øvrige er i Tidens Løb (mellem 1892 og 1911) traadt i Tilslutning. Dens første Forstander var cand. theol. *Rudolf Bastrup*, som kort efter afløstes af Fuldm. Conrad Bangert. Forstanderne skiftede hyppigt indtil 1889. 14 Forstandere har Afdelingen haft; fra 1896 var i 9 Aar Urtekr. Jul. Clausen Forstander; den nuværende er Tilskærer *Carl Nielsen*, der har virket siden 1905. Børneantallet har som Regel været ret stort, mellem 200 og 300 indskrevne, Personalet derfor ogsaa gerne ret stort (20 eller flere). Ialt har hidtil 211 Personer virket i VII Afd. (110 mandlige, 101 kvindelige). En Del af Lærerinderne har udvist særlig Trofasthed, saaledes 2 Søstre *Skjoldberg*, der har virket i over 30 Aar.

9. Garnisons Sogns Søndagsskole oprettedes d. 29. Febr. 1880 som VIII Afd. under I. M. med Lokale i St. Kongensgade 55. I Sept. 1888 optog den de 2 smaa Bredgade-Afdelinger (XIV og XVII Afd.) og henflyttedes til St. Kongensgade 31, i 1894 fik den Lokale i Garnisons Sogns Menighedshus, og i 1899 traadte den i Tilslutning som Garnisons Sogns S. S.

Den var begyndt ret smaat med 23 Børn i 3 Klasser, men voksede efterhaanden (til 6—7 Klasser det andet Aar). Siden 1888 har den været en af de større Søndagsskoler med et Børneantal paa over 300, fra 1901—06 endog op imod 500 indskrevne. Dens første Forstander var stud. theol. *J. B. Andersen*. Indtil 1887 virkede forskellige theologiske Studenter eller Kandidater som Forstandere, derefter har det været en af Kirkens Præster. Ialt har der været 14 Forstandere, deraf var 7 Præster, nu Pastor A. Bindslev (siden 1921). Personalet er nu oppe paa 26 (7 mandlige, 19 kvindelige). Ialt har 244 Personer (101 mandlige, 143 kvindelige) hidtil været knyttet til denne Søndagsskole.

10. Bethedas Søndagsskole blev oprettet d. 3. Okt. 1880 af Menighedsforeningen i Trinitatis Sogn med Lokale i *Suhmsgades Skole* og gik samme Aar ind under I. M. som IX Afd., men støttedes fremdeles af Menighedsforeningen. I 1882 henflyttedes den til Salene i Bethedas Stueetage og kaldtes indtil 1912 Bethedas I. Afd. Den staar endnu under Udvalget. I mange Aar lige fra dens Oprettelse var den en af de større Søndagsskoler, og endnu i 1914 havde den over 200 indskrevne Børn, men siden

er Børneantallet dalet stærkt, vel nok fordi Kvarteret bliver mere og mere børnefattigt og fordi Søndagsskolen mangler et Sogn som den naturlige Basis. Denne Søndagsskole har haft en sjælden trofast Stab af Lærerinder, idet 4 har virket i over 40 Aar og 2 i omtr. 35 Aar. Længst har Malerinden Frk. *Charlotte Frimodt* været i Arbejdet, nemlig siden 1881 (dog først paa XII og X Afd.), og siden 1907 har hun været Medlem af Søndagsskoleudvalget. Ialt har virket hidtil 210 Personer (103 mandlige, væsentlig theol. Studenter, 107 kvindelige). Forstanderne var de første 25 Aar unge Theologer, blandt dem maa nævnes den lovende, men tidligt afdøde Mads Samuel Jørgensen (1897—99). Siden 1914 har I. M.s Sekretærer været Forstandere. Ialt 20 Forstandere har Afdelingen hidtil haft.

11. X Afd. (Bethesdas 2. Afd.) blev i 1880 oprettet i Nørregade 41 af Personalet fra Axel Jacobsens 11. Afd. (Graabrødretorv 8) og i Oktober s. A. overtaget af I. M. I 1882 flyttedes den til Bethesdas Kælderetage. I det første Aar efter Overtagelsen var Personalet paa 12 og Børneantallet 168 indskrevne, og Tallene voksede betydeligt i de følgende Aar. Indtil 1900 var den en af de større Søndagsskoler, men derefter svandt Børneantallet ind, og i Marts 1912 maatte den slaas sammen med Bethesdas 1. Afd. I dens knap 32-aarige Virketid under I. M. var der 18 Forstandere (mest unge Theologer), deriblandt *Chr. Gad* 1881—85 og Pastor *H. Hoffmeyer* 1899—1901. Ialt virkede siden 1880 168 Personer (84 mandlige, næsten alle theol. Studenter, 84 kvindelige). Ved Ophævelsen overgik 4 Lærerinder til Bethesdas 1. Afd.

12. Kristkirkens 2. Afd. var i 1876 oprettet af Axel Jacobsen (var hans 9. Afd.) i Schneekloths Skole paa *Værnedamsvej*, men søgte i Skr. af 19. Sept. 1880 Optagelse under I. M. og blev XI Afd. I 1885 flyttedes den til *Oehlenschlägersgades Skole* og i 1899 til *Istedgades Skole* paa Enghaveplads. I 1911 traadte den i Tilslutning som Kristkirkens 2. Afd. Indtil Overtagelsen havde stud. theol. J. Engberg været dens Forstander, efter Overtagelsen stud. theol. P. O. Benzou en kort Tid. Ialt har der hidtil været 30 Forstandere (de allerfleste theol. Kandidater eller Studenter), nu er det Kommunelærerinde, Frk. J. Næss-Schmidt (siden 1920). I det hele har de mandlige Arbejdere næsten udelukkende været *theol. Studenter*, i de senere Aar dog ogsaa nogle Polyteknikere og andre. Ialt har virket 245 (137 mandlige, 108 kvindelige). Mens Studenterne ofte skiftede, dannede en Kreds af trofaste Lærerinder den faste Stab, saaledes Frk. *F. Pauls* (1878—1916), Frk. *Anna Bruun* (1883—1920), og Frk. *Margr. Kirketerp* (1892—1922). Børneantallet var i 1893—1905 over 300 indskrevne, men har iøvrigt baade før og efter været omkr. 200 (nu 220).

13. Søndagsskolen paa Niels Ebbesensvej (XII Afd.) blev som nævnt oprettet af Personalet fra Søndagsskolen i de Claseske Boliger d. 17. Okt. 1880. Fru *Keyper* ledede den indtil 1888, dog med en Afbrydelse 1882—86, hvor Lærerinde, Frk. *Anna Sørensen* var dens dygtige Forstanderinde, og i 1888—95 var det Frk. *Johanne Zeuthen*. I de næste 14 Aar var der 5 yngre Forstandere, og i 1909—20 var Sergent *J. P. Jensen* Forstander. Fra 1. Okt. 1920 maatte Søndagsskolen desværre ophøre paa Grund af vanskelige Lokaleforhold (Gymnastiksalen var taget til

husvilde), der tillige bevirkede, at Børneantallet svandt ind. I de første Aar havde det været meget stort, næsten 450, men fra 1893 var det under 200, gerne omkr. 150. Ialt medvirkede 134, overvejende Kvinder (23 mandlige, 111 kvindelige). Afdelingen stod hele Tiden under Udvalget.

14. Sions Sogns 1. Afd. hed oprindelig XIII Afd., indtil den i Jan. 1893 traadte i Tilslutning som Skt. Jakobs Sogns 2. Afd. (fra 1896 som Sions Sogns S. S.). XIII Afd. oprettedes d. 14. Nov. 1880 i Tuborg Arbejderboligers Skolelokale og lededes af Urtekr. Edv. Høpfner med 4 Lærere og 4 Lærerinder. I 1883 var den ophørt, men blev genoprettet d. 9. Nov. 1884 i det nyoprettede Skt. Jakobs Asyl, Nygaardsvvej 31, hvor den var til 1895, derefter (som Sions Sogns S. S.) i Vibenshus Kommuneskole og siden 1903 i „Bethania“, Nyborggade 4. De sidste Aar, den var i Asylet, maatte den deles i 2 Hold, det ene Kl. 12½, det andet Kl. 1¼. Medens denne Søndagsskole i det første Tilløb (fra 1880) af Udvalget blev betegnet som „noget svag“ og da ogsaa helt hørte op (i Maj 1882 meldtes den at være „indsat i Lichtenbergs Lade“), har den siden den nye Begyndelse paa Pastor Kragts Tilskyndelse i 1884 kunnet glæde sig ved kraftig Tilslutning, saa Børneantallet gerne har været mellem 300 og 400, ofte over 400 indskrevne, og for Tiden er det den af vore Søndagsskoler, der har det største Personale (32). 25 Aars Jubilæet fejredes i 1909, og der har siden 1884 virket 257 Personer i den (77 mandlige, 180 kvindelige). 8 Forstandere har den haft, først Frk. Camilla Andersen (den senere Fru Pastorinde With) til 1887, derefter Pastor Obel til 1896. Længst virkede Grosserer V. Horneman (1901—14 med en kort Afbrydelse), og siden 1915 har Snedkerm. Alfr. Olsen været Forstander.

15. XIV Afd. (Bredgades 1. Afd.) bestod kun i 7 Aar, oprettedes i Jan. 1881 i Garnisons Præstebolig, *Bredgade 29*. I April 1888 forenedes de 2 Bredgade-Afdelinger, men paa Grund af Lokalevanskeligheder blev de i Sept. s. A. forenet med VIII Afd. I de første 3 Aar var der 5 Forstandere, alle Theologer undtagen en Stolemager Berg, derefter lededes den af Lærerinde, Frk. Elise Hansen indtil Sammenslutningen med VIII Afd. Børneantallet var gerne omkr. 50—60 og Personalet paa 5. Ialt virkede der 7 Mænd og 13 Kvinder.



Fabrikant J. E. Nyrop.

30), siden er Tallene

16. Skt. Jakobs Sogns 1. Afd. (indtil Jan. 1893 kaldt XV Afd.) er vistnok oprettet d. 6. Marts 1881 og blev i Okt. s. A. overtaget af I. M. Den havde Lokale i *Lægeforeningens Boliger* (Kronprinsesse Louises Asyl) indtil 1901, derefter i *Skt. Jakobs Menighedshus*. Har staaet i Tilslutning siden 1893. Kun 5 Forstandere har denne Afdeling haft: i de første 4 Aar 3 Theologer (Steen, G. Koch og J. A. Petersen), derefter Fabrikant J. E. Nyrop i 39 Aar fra Sept. 1885 til Aug. 1924, da han afløstes af Bogholder Kjør. Fabrikant Nyrop var tillige Medlem af Udvalget 1908—23. I de første 20 Aar var Børneantallet meget stort (ofte over 500), og ligeledes Personalet (omkr. dalet paa Grund af Sognets gentagne De-

ling (i 1924: 127 indskrevne Børn, 13 Arbejdere). Ialt har 199 Personer virket (94 Mænd og 105 Kvinder).

17. XVI Afd. (Matthæusgades Afd.) oprettedes i Nov. 1882 og bestod indtil Sept. 1906. De første 2 Aar var den i Missionens Lokale, Dannebrogsgade 54, derefter i *Matthæusgades Skole* i 11 Aar, fra 1895 i Eng-havevejens Skole og fra Sept. 1901 i Haderslevgades Skole. (Siden 1896 hed den IV Afd.) De første 2 Aar var der en Drengafdeling uden Klassedeling og en Pigeafdeling med Klassedeling, ledet af Kommune-lærerinde Frk. Anne Bruun. Dens Forstander var indtil 1901 *Gaardmissionær Clausen*, derefter var der indtil 1906 5 forskellige Forstandere. I Clausens Tid var Børneantallet meget stort (i flere Aar over 500), derefter daledede det stærkt, vel nok tildels fordi en kraftig Nabo-søndagsskole voksede op. Ialt virkede i denne Afdeling 79 Mænd og 91 Kvinder.



Gaardmissionær Clausen.

18. XVII Afd. (Bredgade 2. Afd.) oprettedes i Nov. 1882 i Bredgade 29, sammesteds som XIV Afd., kun med anden Mødetid, og bestod kun til April 1888, da den forenedes med 1. Afd. Børneantallet var ca. 50 og Personalet gerne 4. De første 4 Aar var Missionselev Sofus Berg Forstander, derefter et Par andre. Ialt 4 Mænd og 6 Kvinder virkede der.

19. XVIII Afd. (fra 1897 kaldt VI Afd.) oprettedes den 21. Jan. 1883 i *Ryesgades Skole*. Den regnes for ophørt fra 1. April 1900, da der sammesteds oprettedes en Smaabørnsafdeling for Nazareth Sogns S. S. I de 17 Aar var der 10 Forstandere (deraf et Par flere Gange); indtil 1892 var det theol. Studenter eller Kandidater. Den sidste Forstander var Polyteknikeren Knud Zimsen (1898—1900), som nu er Borgmester i Reykjavik. 43 Mænd (de fleste theol. Studenter) og 36 Kvinder virkede paa Afdelingen i de 17 Aar. Børneantallet var i adskillige Aar omkring 200, fra 1896 noget lavere.

20. Skt. Pauls Sogns S. S. blev oprettet d. 21. Okt. 1883 af daværende Sognepræst, senere Biskop, Christen Møller, med Støtte af Menighedsforeningen i Skt. Pauls Sogn og gik s. A. ind under I. M. som XIX Afd., men støttedes stadig af nævnte Forening. I 1888 fik den Benævnelsen XIV Afd., men fra 1. Maj 1892 traadte den i Tilslutning som Skt. Pauls Sogns Søndagsskole. Dens Lokale var i de første Aar *Hindegades Skole*, men siden Okt. 1887 har den været i Skt. Pauls Kirke, der var den første af Hovedstadens Sognekirker, som lukkede sig op for Søndagsskolen. Børneantallet var i adskillige Aar endog meget stort (1891—1905 over 600 indskrevne), og Personalets Antal var i 1904 oppe paa 39. Endnu i 1916 var Børneantallet omkring 500, men er i de senere Aar dalet (er nu omkr. 200). Af Forstandere har der hidtil kun været 5: i de første 6 Aar 4 theol. Kandidater, men



Kontorchef Petersen.

siden 1. Jan. 1890 har Kontorchef *P. Th. Petersen* været Forstander; siden Nov. 1897 har han tillige været Medlem af Søndagskoleudvalget (Kasserer siden 1911). Ogsaa en Række trofaste Lærere har denne Søndagsskole haft; adskillige af dem har virket i 30—35 Aar. Ialt har virket 230 (80 Mænd, 150 Kvinder).

21. Marthahjemmets Søndagsskole. Der gik nu 3 Aar uden Tilgang af nye Afdelinger, saa oprettedes XX Afd. i Marthahjemmet i Brohusgade d. 12. Sept. 1886. 1888—98 hed den XVII Afd., derefter V Afd. til 1906, hvorefter den traadte i Tilslutning som Marthahjemmets S. S. Det var Kommunalærerinde, Frk. *Anna Sørensen*, som begyndte Arbejdet der og var Forstanderinde, indtil hun døde i Okt. 1909. Siden da har Frk. *Eva Ussing* været Forstanderinde. Det har væsentlig været en *Kvindeafdeling*; ialt har 7 Mænd og 77 Kvinder virket der, nogle af dem gennem en lang Aarrække, saaledes Syerske Frk. *Augusta Heiestad* siden Jan. 1887. Frk. *Eva Ussing* siden 1890 og Frk. *Thyra Ussing* siden 1894. Børneantallet var indtil 1910 over 200 indskrevne, i 1920 var det under 100; nu er det omkring 140.

22. Prinsessegades Søndagsskole er oprettet d. 13. Febr. 1881, men kom først ind under I. M. fra Okt. 1889 (som XIX Afd.



Johs. Bitsch.

indtil 1892, derefter som XIII Afd.) I Sept. 1893 blev Forbindelsen afbrudt, men i Maj 1902 atter knyttet, idet Prinsessegades S. S. da optoges i Tilslutning. Den har haft Lokale i *Prinsessegades Skole* indtil Efteraaret 1921, da den maatte flytte over i Baadmandsstrædes Skole. I 1889—93 var Legetøjshandler J. P. Christensen Forstander; den nuværende Forstander, Købm. *Johs. Bitsch*, har virket siden 1. Sept. 1899, dog med en Afbrudelse 1906—08, hvor cand. theol. *Lauridsen Vig* var Forstander. Børneantallet har stadig været ret stort (ca. 250 indskrevne). Den mandlige Del af Personalet var i mange Aar i Overtaal, hvad der ellers er en Sjældenhed. 86 Mænd og 86 Kvinder (ialt 172) har virket i Søndagsskolen i de 27 Aar, Forbindelsen med Udvalget har bestaaet.

23. Hans Egede Sogns Søndagsskole har haft mange Navne.



Amtsvejsinspektør Winkel.

Den oprettedes den 20. April 1890 (var Aflekker af Skt. Jakobs Sogns 1. Afd.) som XX Afd. under I. M. (i Tilslutning fra 1893) med Lokale i *Randersgades Skole*, hvor den var indtil 1918, derefter i Davidskirken, indtil den fra 28. Sept. 1924 flyttede hen i Hans Egede Kirke. Den hørte først til Skt. Jakobs Sogn og var dettes 3., senere 2. Afd. Fra 1908 hed den et Par Aar Sions søndre Sogns, derefter Davids Sogns 1. Afd. indtil 1924, men dens traditionelle Navn har altid været og er endnu: „*Randersgades Søndagsskole*“. Dens Forstander var Amtsvejsinspektør *Winkel* 1890—1909, derefter var det en af Davidskirkens Præster (*With*, *Lauridsen Vig*, *Sparsø* og *Grünfeld*, sidst-

nævnte siden 1922, nu ved Hans Egede Kirke). Børneantallet har oftest været omkr. 300 indskrevne, er nu omkr. 280. Af det trofaste Personale har Vicevært *J. Chr. Petersen* og 2 Søstre *Deichmann* virket i ca. 35 Aar. Hidtil ialt 148 Arbejdere (61 Mænd og 87 Kvinder).

24. Eliaskirkens Søndagsskole hed indtil 1919 *Gasværksvejens S. S.* Den oprettedes d. 16. Nov. 1890 som XXI Afd. under I. M. (fra 1892 var den XV, fra 1897 III Afd.) og traadte først i Tilslutning 1919. Dens Lokale var indtil 1917 Gymnastiksalen i *Gasværksvejens Skole*, derefter *Eliaskirkens Krypt*. Kun 2 Forstandere har denne Søndagsskole hidtil haft: Bymissionær *H. Frederiksen* 1890—99 og fhv. Urtekr. *H. Andersen* siden 1. Sept. 1899 (som Lærer siden 1890). En stor Del af det ret talrige Personale har ogsaa virket i mange Aar, saaledes Forvalter *P. Pedersen* i 34 Aar og Husbestyrerinde Frk. *Anna Andersen* i 28 Aar. Hidtil ialt 118 Arbejdere (48 Mænd, 70 Kvinder). Børneantallet har i alle Aarene ret konstant været omkr. 270 indskrevne.



H. Andersen.

25. Frk. Brockenhuus-Løwenhielms Søndagsskole (Skt. Johannes Sogns S. S.) var begyndt i April 1887, men traadte først i Tilslutning i Jan. 1892 og var den første Søndagsskole, der saaledes traadte i Forbindelse med Udvalget uden at have staaet under I. M. Fra 1. Sept. 1899 løstes Forbindelsen, fordi Børnenes Antal indskrænkedes til Arbejdsstuenes egne Børn. — I Efteraaret 1914 indmeldtes denne begrænsede Søndagsskolevirksomhed atter i Tilslutning som **Skt. Lukas Stiftelses Søndagsskole**, men udmeldtes i Dec. 1918. I den første Periode støttedes den af Menighedskredsen „Siloam“ og havde 1893—96 Lokale i Griffenfeldtsgade 7, derefter i „Ny Alderstrøt“s Festsal i Møllegade. I anden Periode: Lukasstiftelsens Kældersal. Personalet var udelukkende Kvinder, i første Periode gerne 12—14, med Frk. Isabella Brockenhuus-Løwenhielm som Forstanderinde, i sidste: 5—6 Prøvesøstre med Diakonisse Ida Koefoed som Forstanderinde. Ialt virkede 32 + 8 Kvinder. Børnenes Antal var indtil 1896 omkr. 400 indskrevne, derefter ca. 175; i sidste Periode ca. 50.

26. Christians Sogns Søndagsskole (før 1901: *Vor Frelser Sogns*) traadte ogsaa i Tilslutning fra 1. Jan. 1892, men havde bestaaet siden 14. Nov. 1875. Den havde Lokale i *Baadsmannsstr. Skole*, men flyttede i 1901 hen paa øverste Pulpitur i *Christianskirken*. Cand. theol. Ludvig Beck var Forstander 1890—94, siden har der været 13 Forstandere, de fleste Kandidater eller yngre Præster, deriblandt den nuværende Kirkeminister N. P. Dahl (1897—1900). Siden 1919 har Kommunalærer Johs. Andersen været Forstander. Ialt har siden 1892 70 Mænd og 82 Kvinder virket i Søndagsskolen; enkelte af Lærerinderne i en lang Aarrække, saaledes Kommunalærerinde Frk. *C. Mortensen* siden 1884. Børneantallet har som Regel været omkr. 200 indskrevne.

27. Skt. Andreas Sogns Søndagsskole oprettedes d. 7.



Kordegn A. Matzen.

Febr. 1892 som XXII Afd. under I. M. (fra Dec. s. A. blev den XIV Afd.) I Dec. 1906 traadte den i Tilslutning som Skt. Andreas Sogns S. S. Dens Lokale var „Lyceum“s Gymnastiksal, N. Farimagsgade 47, indtil April 1901, da den flyttede hen i Skt. *Andreaskirkens Menighedshus*. Af Forstandere har den hidtil haft 13, deraf 9 i de første 12 Aar (theol. Kandidater eller Studenter); den første var stud. theol. Svend Juel. Længst har virket Snedkerm. A. Evensen (1904—12), Frisør A. Marott (1913—21) og siden Jan. 1921 Kordegn A. Matzen. 73 Mænd og 93 Kvinder har hidtil virket i denne Søndagsskole. Børneantallet var i adskillige Aar omkr. 130, men siden 1918 omkr. 200 indskrevne.

28. Nazareth Sogns Søndagsskoles 1. Afd. oprettedes d. 2.

Okt. 1892 og traadte straks i Tilslutning. Dens Lokale var den midlertidige Nazarethkirke, derefter i 3 Aar Fredens Kirke, og fra 1904 *Nazarethkirkens Krypt*. Der har hidtil været 14 Forstandere; den første var stud. theol. (senere Præst ved Kirken) Johs. Lind 1892—97 (dog i et Par Aar afløst af Gaardmissionær Wright). Fra 1902—20 var 7 Præster Forstandere. Længst har virket Kontorbud A. Jensen (1920—25; nu afløst af Instrumentm. W. Jacobsen). Ialt har paa Afdelingen virket 128 Mænd og 120 Kvinder. Børneantallet var 1896—1903 over 300, er ellers omkr. 200 indskrevne.

29. Søndagsskolen i Smallegades Asyl (fra 1893 i Nylands-

vejens Skole) var oprindelig Axel Jacobsens 5. Afd., men gik i Nov. 1892 efter Personalets Ønske ind under I. M. som VI Afd. Fra Dec. 1897 traadte den i Tilslutning som *Skt. Lukas Sogns S. S.*, men udtraadte i 1900. Dens Forstandere var cand. theol. W. Bagger 1892—94, Pastor *H. Ostenfeld* 1894—99 og cand. theol. I. Seidelin fra 1. Sept. 1899. Børneantallet var i 1893 144 og voksede til 351 indskrevne i 1899. Ved Udrædelsen var der et Personale paa 26 (6 Mænd, 20 Kvinder). I de 8 Aar havde ialt 27 Mænd og 31 Kvinder deltaget i Arbejdet.

30. Vor Frelsers Sogns Søndagsskole. Ved Prinsesse-



Maler G. Christophersen.

gades Søndagsskoles (XIII Afd.s) Udskillelse i Sept. 1893 blev der fra 8. Okt. s. A. oprettet en ny XIII Afd. under I. M. Den fik først Lokale i Strandgades Kaserne, men flyttede inden Aarets Udgang hen i Søkvesthuset, Overgade 58, og i 1895 hen i Menighedshuset, *Amagergade* 25. Fra Nytaar 1907 traadte den i Tilslutning som Vor Frelsers Sogns S. S. Dens første Forstander var Bymissionær *L. P. Nielsen* (1893—99), siden har der været 10 Forstandere, deriblandt Maler *G. Christophersen* flere Gange og iøvrigt som Viceforstander (siden 1901). Som Regel har en af Kirkens Præster staaet som Forstander; den nuværende er Pastor *Borries* (siden 1921). Af Lærerinderne har Frk. *Bosin*

virket længst og med stor Dygtighed (siden 1899). Ialt har 60 Mænd og 74 Kvinder deltaget i Arbejdet. Børneantallet var i 90-erne omkr. 350, senere omkr. 200, men er nu atter paa over 300 indskrevne.

31. Kingos Sogns Søndagsskole traadte i Tilslutning i Okt. 1894 som Skt. Stefans Sogns S. S. 1. Afd.; siden Maj 1910 har den været Kingos Sogns S. S. Ved Optagelsen i Tilslutning havde den bestaaet i mange Aar og er rimeligvis den af *Blomberg* i Febr. 1874 paabegyndte Søndagsskole paa Nørrebro (se P. *Blomberg*: „Da vi begyndte“. „Raadg.“ 1924 Nr. 6). Den havde i 1894 Lokale i *Pr. Charlottesgades Skole*, men flyttede i 1903 til Tagensvej 35 (Holger Petersens Fabriker), i 1909 var den i Tagensvej 52, og i 1910 flyttede den hen i *Kingokirken*. Snedkerm. *H. F. Lindberg* var dens Forstander indtil 1900, siden har der været 4 Forstandere: cand. S. Volf $\frac{1}{2}$ Aar, Hørkr. *Reith* 1901—9, Kordegn *A. Matzen* 1909—20, og Kordegn *A. Marott* siden Febr. 1921 (de 2 sidsnævnte „byttede Gaarde“, jfr. Nr. 27). Ialt har 52 Mænd og 69 Kvinder har siden 1894 virket der. Børneantallet var indtil 1909 under 200, men har siden været over 300 indskrevne.



Kordegn A. Marott.

32. Skt. Stefans Sogns Søndagsskole traadte ogsaa i Tilslutning i Okt. 1894 (som Skt. Stefans Sogns 2. Afd. indtil 1910). Den var oprettet 15. Maj 1892 af Bymissionær *H. G. Krebs* og havde Lokale i Husumgades Skole, indtil den i Efteraaret 1895 flyttede ind i det nyopførte „Karmel“ i Gentoftegade (nu Vedbækgade). Kun 4 Forstandere har der været: Bymiss. *Krebs* 1892—1900, Bymiss. *A. Matzen* 1900—09, Hørkr. *Reith* 1909—14 og Kordegn *P. Mortensen* siden 1914. (Matzen og *Reith* „byttede Gaarde“ i 1909, jfr. forr.) Af Lærerne har Arkitekt *Kofoed* virket siden 1885. Ialt har 53 Mænd og 70 Kvinder virket der. Børneantallet var indtil 1912 op imod 300, men er nu omkr. 170 indskr.

33. Esajaskirkens Søndagsskole oprettedes d. 5. Dec. 1897 i Ø. Farimagsgades Skole med Udvalgets Formand, Dr. med. *P. D. Koch* som Forstander og traadte straks i Tilslutning som Skt. Jakobs Sogns 3. Afd. Fra 1903 hed den Østervold Sogns S. S. og i Sept. 1912 flyttede den hen i Esajaskirkens Krypt og antog Navnet Esajaskirkens S. S. Efter Dr. Kochs Fratræden i 1908 har 4 Præster ved Kirken været Forstandere: *Brostrøm* til 1909, *N. Juhl* 1909—22, *Tonsgaard* til 1924 og derefter *Borchsenius*. Arbejdernes Antal har ialt været 58 Mænd og 82 Kvinder. Børneantallet var i de første Aar ca. 150, omkr. 1915 over 400 og i de senere Aar godt 200 indskrevne.

34. Børnegudstjenesten paa Tingvej. Ved Aarhundredskiftet gik Udvalget med til at støtte Oprettelsen af Børnegudstjenester flere Steder, hvor der af Mangel paa Personale eller Lokale ikke straks kunde indrettes en regulær Søndagsskole. Den første paabegyndtes i Efteraaret 1898 paa Tingvej i Sundby af Bymissionær, cand. theol. *H. P. Aastrup* og fortsattes fra 1899

af Lærer *Lindvig*. Den begyndte med nogle faa Børn, i 1900 var Antallet vokset til ca. 100, men i 1901 fratraadte Lederen, og dermed hørte Arbejdet op.

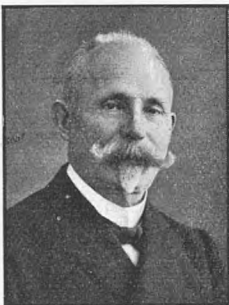
35. Gethsemane Sogns Søndagsskole blev fra 1. Okt. 1899 optaget under I. M. som VIII Afd., men var allerede paabegyndt d. 3. Dec. 1892 af Pastor Mygind (i den første Tid som Børnegudstjeneste, men de følgende Præster begyndte at indrette den som Søndagsskole). Den holdtes i Gethsemanekirken, men flyttedes fra Dec. 1899—1908 hen i Oehlen-schlägersgades Skole (hvor XI Afd. havde været), derefter atter hen i Kirken. Under Kirkens Ombygning i 1915—16 holdtes Søndagsskolen i Gasværksvejens Skole (Kl. 12¼; jfr. Nr. 24, som var Kl. 2). I 1916 traadte den i Tilslutning og har siden da haft et udmærket Lokale i *Gethsemanekirkens Krypt*. Det var Bymissionær *H. Frederiksen* (jfr. Nr. 24), som bragte Søndagsskolen ind under I. M., da han blev dens Forstander (1. Okt. 1899—1920), siden da har Frisør *Wæverstrøm* været Forstander. Ialt 48 Mænd og 98 Kvinder har siden



Bymiss. H. Frederiksen.

1899 virket der. Børneantallet har gerne været ret stort, over 300, i 1921—23 endog over 400 indskrevne.

36. Mariakirkens Søndagsskole blev paabegyndt d. 22. Maj 1898 i *Skt. Mariæ Kirkesal* paa Vesterbrogade, i den første Tid som Børnegudstj., men allerede fra Okt. s. A. var der Klasse-læsning. Ret jævnligt var der Barnedaab, mens Søndagsskolen holdtes. I Jan. 1900 optoges den i Tilslutning, og i 1908 flyttede den hen i den nyopførte Mariakirke. 5 Forstandere har Søndagsskolen hidtil haft (de 3 dog kun kort Tid); dens Stifter, Pastor *E. With*, var Forstander 1898—Maj 1908, og Pastor *A. Vermehren* Nov. 1908—Febr. 1924. Siden Juni 1924 er Pastor *E. Joensen* Forstander. Kommunalærer *E. A. Jacobs* († 1925) havde virket som Søndagsskolelærer i over 40 Aar (1883—1906 i Gaardmiss. Clausens XVI Afd., derefter i Mariakirkens S. S.) Børneantallet var i 1900 145 indskrevne og steg i de følgende Aar til over 200, men er siden 1908 dalet; i 1924 104 indskrevne. Hidtil har ialt virket 66 (20 Mænd, 46 Kvinder).



Kordeg. A. Evensen.

37. Fredens Sogns Søndagsskole blev oprettet af Pastor *A. Nyborg* d. 30. Okt. 1898 med Lokale i Blegdamsvejens Kom-muneskole. I Jan. 1900 blev den optaget i Tilslutning og s. A. flyttede den hen i *Fredens Kirkes Mødesal*. Foruden Pastor Nyborg, der fratraadte i 1900, har der hidtil været 8 Forstandere, deriblandt Detail-handler *H. P. Andersen* 2 Gange (1902—04 og 1906—09). Siden Sept. 1912 har Kordeg. *A. Evensen* været Forstander (som Lærer har han virket 1890—1904 i Helligkors 2. Afd., derefter som Forstander 1904—12 i Andreas Sogns S. S.) Et stort (nu 26) og trofast Personale har der i mange Aar væ-

ret i Fredens Sogns S. S. Ialt har nu 53 Mænd og 90 Kvinder virket der. Børneantallet var i 1900 182 indskrevne og er vokset jævnt til 333 indskrevne i 1924.

38. Hellerup Menigheds Søndagsskole blev oprettet i 1898 af Pastor *Hans Koch*. Skønt beliggende udenfor København søgte den i Febr. 1900 Optagelse i Tilslutning til Udvalget. Dens Lokale var i 1900—07 *Hellerup Kirke*, derefter *Menighedshuset „Emmaus“* paa Margrethevej. Efter Pastor H. Kochs Fratreden i 1904 har Professor C. V. *Prytz* været Søndagsskolens Forstander (under et Aars Afbrydelse var Arkitekt *Schiøtz* Forstander). Børneantallet var i 1900 92 indskrevne, men voksede i de følgende Aar ret stærkt, i 1904—07 var det paa over 200, derefter omkr. 150, og siden 1917 har det været omkr. 100 indskrevne. Ialt har hidtil virket 104 (35 Mænd, 69 Kvinder).

39. Skt. Johannes Sogns 1. Afd. Da Frk. *Løwenhielms* Søndagsskole indskrænkedes i Sept. 1899 (se Nr. 25), oprettede „Siloams-Kredsen“ en ny Søndagsskole (som traadte i Tilslutning i Febr. 1900) med Lokale i Ny Alderstrøsts Mødesal i Nørre Allé, fra 1910 var Lokalet *Nørrebros Døtreskole*, Fælledvej 12 (kommunal siden 1919). Siden 1899 har der været 7 Forstandere, den første, *Bymiss. J. P. Sørensen*, til 1903. Længst virkede Boghandler *Johs. Grubb* (1911—18), som iøvrigt har været Søndagsskolelærer siden 1893 (de første Aar i Skt. Stefans S. S., efter 1918 i *Timotheus Sogns S. S.*) Siden 1918 har *Glarimester Kaas-Sørensen* været Forstander. Børneantallet var i 1900 133 indskrevne, var derefter i adskillige Aar over 200, siden 1917 gerne omkr. 150 indskrevne. Ialt har hidtil virket 105 (46 Mænd, 59 Kvinder).

40. Nazareth Sogns 2. Afd. oprettedes fra 1. April 1900 og traadte samtidig i Tilslutning til Udvalget som Smaabørnsafdel. for Nazareth Sogns 1. Afd. (jfr. Nr. 19). Dens Lokale har hele Tiden været *Ryegades Skole*, og dens Forstanderinde har hidtil været *Kommunelærerinde, Frk. M. Pedersen* (i 1916—20 dog Frk. *M. Brandt* og Fru *K. Hertz*). Børneantallet har gerne været omkr. 120 indskrevne. Kun Kvinder har virket der (hidtil ialt 90).

41. Børnegudstjenesten i Bethesda blev først paabegyndt af Frk. *J. Kjørbye* d. 1. Febr. 1900 og var beregnet for Pigebørn fra de højere Pigeskoler. Der var 8 Hjælpere. Frk. *K.* fratraadte allerede fra 1. Sept. s. A. paa Grund af Giftermaal, hvorefter Pastor *Hoffmeyer* optog en Børnegudstjeneste i Bethesda for *Latinskoleelever*; Pastor *N. N. Westergaard* var Viceforstander, og der var 5 Hjælpere (2 mandlige, 3 kvindelige) til at spille Orgel, have Opsyn o. s. v. I 1901 og 1902 var der 150 mødte Børn i Gennemsnit. Fra 1903—07 var Pastor *Oldenburg Leder*, Børneantallet ca. 100 (ikke andre Hjælpere end en Orgelspiller). Sept. 1907—April 1909 var Pastor *Sadolin Leder* (Børneantallet 70). Fra Sept. 1909 var Frk. *Urania Hoffmann Leder* (Børneantallet ca. 50). I Maj 1911 ophævedes Virksomheden, da Børneantallet „i de sidste Aar har været meget lavt og ikke af den Klasse, man tager Sigte paa,“ og en Stedfortræder ikke var fundet.

42. Børnegudstjenesten i Schneekloths Skole paa Værnedamsvej blev paabegyndt d. 30. Sept. 1900 af Frk. *U. Hoffmann* og var beregnet for Drengene og Piger fra højere Skoler. Der var

i 1900 5 Hjælpere (2 mandlige, 3 kvindelige), i de senere Aar færre, dog mindst 3. Børneantallet var i 1900 120 indskrevne, 90 mødte, i de følgende Aar noget lignende, men daledet noget fra 1906. I 1909 enedes Frk. H. med Udvalget om at lade denne Børnegudstjeneste gaa ind (den ophørte i Maj), hvorefter hun overtog Ledelsen af Børnegudstjenesten i Bethesda, hvor en Leder savnedes.

43. Skt. Jakobs Sogns 2. Afd. oprettedes d. 9. Sept. 1900 af Gaardmissionær *W. Wright* og optoges i Tilslutning til Udvalget fra 1. Okt. som Skt. Jakobs Sogns 4. Afd. (fra 1903—08 3. Afd., derefter 2. Afd.) Den havde først Lokale i Willemoesgade 19 1, i 1903—04 2 andre Steder, 1905—12 i Opfostringshuset paa Kalkbrænderivej (Smaa børns afdelingen var da i Frederikssens Skole); siden 1912 har den haft Lokale i Holsteinsgades Skole. Efter Missionær Wrights Død i Febr. 1908 ledede Enkefru Maria Wright Søndagsskolen til 1912, derefter Frk. Julie Friis til 1915, og Prokurist O. E. Christensen 1915—19. Det har efter den Tid været vanskeligt for den at skaffe Forstandere (Assistent Braae 1 Aar, Lærerinde Frk. M. Billmann 3 Aar, men var syg de 2). Siden 1923 er Bankassistent Kyhn Forstander. Ialt har paa Afdelingen virket 81 (29 Mænd og 52 Kvinder). Børneantallet var i 1900 110 indskrevne, men var i de følgende Aar til 1908 over 200, daledet indtil 1915 til ca. 160, hvorefter det er dalet endnu stærkere (til under 50 de 2 sidste Aar). En lille trofast Kreds af Lærere har dog hidtil holdt Afdelingen oppe.



Kordegnd Vald. Andersen.

44. Kristkirkens 1. Afd. oprettedes d. 16. Sept. 1900 i Kristkirkens Sakristi som Børnegudstjeneste. I Maj 1901 flyttede den hen i Enghavevejens Skole og indrettedes som Søndagsskole. Den optoges under I. M. som XV Afd., men i 1907 traadte den over i Tilslutning som Kristkirkens 1. Afd. Dens Stifter og mangeaarige Forstander var Bymissionær (nu Kordegnd) *Vald. Andersen*, som siden Nov. 1903 har været Medlem af Udvalget. Efter hans Fratræden i Jan. 1922 har Viceinspektør H. C. Hansen og Kommunalærer R. I. Mathiesen været Forstandere, sidstnævnte siden Okt. 1923. Ialt har virket 113 (41 Mænd, 72 Kvinder). Det har hele Tiden været en meget kraftig Søndagsskole; i Aarene 1909—15 var der endog over 500 indskrevne Børn, nu er der ca. 400.

45. Frue Sogns 3. Afd. oprettedes d. 7. Okt. 1900 i Tilslutning til I. M. og lededes de første 5 Aar som Børnegudstjeneste (uden Klasselæsning, men dog med 5 og senere flere Hjælpere). Fra Nov. 1905 indrettedes den som Søndagsskole. De første 2 Aar havde den Lokale i Hindegades Skole, derefter i *Stormgade 21*, men flyttede i 1907 til Menighedshuset, Larslejstræde 6, med Mødetid Kl. 11½ (2. Afd. var Kl. 1¼). Dens Forstander var Bymissionær *L. P. Nielsen*. I Foraaret 1909 frattraadte han paa Grund af Sygdom, og fra Efteraaret 1909 blev Søndagsskolen ophævet. Ialt havde virket 30 (9 Mænd, 21 Kvinder). Som Børnegudstjeneste havde Afdelingen ca. 60 mødte, som Søndagsskole ca. 100 indskrevne Børn, 84—59 mødte.

46. Helligkors Sogns 1. Afd. var oprettet d. 15. Marts 1891, men traadte først i Tilslutning til Udvalget fra 1. Dec. 1900 med Lokale i Menighedshuset, Rantzausgade 5 (dengang Nordvestvej). Dens Forstander var Sadelmager *Jacob Hjorth* (1893—1905). Siden har der været 5 Forstandere, deriblandt Malerm. *P. Bardrum* 1911—18, og Maskinarbejder *E. Høyrup* siden Okt. 1920. Ialt har siden 1900 virket 82 (31 Mænd, 51 Kvinder). Børneantallet var i 1914—16 over 200 indskrevne, iøvrigt gerne mellem 150 og 200.

47. Brorsons Sogns Søndagsskole oprettedes i Jan. 1901 og traadte i Marts s. A. i Tilslutning til Udvalget. Lokalet er Brorsonskirkens Krypt. Dens første Forstander var Bymissionær *H. G. Krebs*, men allerede i Nov. 1901 blev Sognepræst *Vilh. Kold* Forstander og virkede som saadan i omtrent 20 Aar. Siden Sept. 1921 har Pastor *J. Talleruphuus* været Forstander. Ialt har virket 109 (49 Mænd, 60 Kvinder). Børneantallet var i 1901 123 indskrevne, men naaede allerede i 1904 op mod 400, siden 1909 har det uafbrudt været over 400. Det har saaledes hele Tiden været en meget kraftig Søndagsskole, og Personalets Antal har som Regel været mellem 25 og 30.

48. Trinitatis Sogns 1. Afd. er en gammel Søndagsskole, oprettet i 1876 af *Axel Jacobsen* (var hans 6. Afd.) Fra 1. Marts 1901, mens Pastor *Chr. Gad* var dens Forstander, blev den optaget under I. M. som dennes VI Afd. (tidligere havde *C. C. Andersen* været dens Forstander). Fra Dec. 1906 traadte den over i Tilslutning som Trinitatis Sogns S. S. Den havde Lokale i *Sølvgades Skole*, indtil den i Dec. 1918 flyttede hen i *Asylet, Adelgade 37*. Siden Pastor *Gad* fratraadte i Dec. 1901 har der været 8 Forstandere, deriblandt Boghandler *Axel Müller* 1901—06, Lærerinde *Frk. U. Eriksen* 1914—21 (siden Nov. 1921 Medlem af Udvalget), og siden April 1924 *Gipser E. Lindhardt Rasmussen*. Ialt har siden 1901 virket 88 (43 Mænd, 45 Kvinder). Indtil 1912 var Børneantallet omkr. 150 indskrevne, men derefter dalede det (1914—17 var det omkr. 60); siden 1921 har der dog atter været over 100 indskrevne.

49. XVI Afd. i Hindegade oprettedes af Gaardmissionær *Clausen* (jfr. Nr. 17) d. 27. Okt. 1901 i Stormgade 21, først som Børnegudstjeneste i Tilslutning, men fra Jan. 1902 som Søndagsskole under I. M. og i Sept. 1902 flyttedes den til *Hindegades Skole*. Der var kun 60—70 indskrevne Børn og af Personale ca. 7. Da *Clausen* døde 12. Maj 1904, hørte Søndagsskolen op, men søgtes senere fortsat med Typograf *E. Hjorth* som Forstander. Da baade Lærerkrafter og Børneantal svandt ind, tillod Udvalget i Febr. 1906, at Afdelingen lukkedes. Ialt havde der virket 14 (6 Mænd, 8 Kvinder).

50. Bethlehems Kirkens Søndagsskole traadte i Tilslutning i Okt. 1902, men var allerede oprettet 19. Nov. 1895. Dens Lokale har hele Tiden været *Bethlehems Kirken*, Blaagaardsgade 40 o. G. Der har siden 1902 kun været 2 Forstandere, Bymissionærerne *J. Jacobsen* til 1909 og derefter *L. P. Laugesen*. Ialt har virket 70 (23 Mænd, 47 Kvinder). Børneantallet var indtil 1906 over 300 indskrevne, gik derefter ned under 200, men har siden 1913 været omkring 260.

51. Nathanaels Sogns Søndagsskole er formodentlig oprettet i 1899, men traadte først i Tilslutning i Jan. 1903. Dens Lokale var indtil 1909 Nathanaelskirken, derefter *Menighedshuset* (ved Siden af Kirken). Siden 1902 har været 7 Forstandere: Pastor *J. Tørsleff* 1902—07, Kontorchef *Jens Warming* 1907—12, Frk. M. Schack 1 Aar. Brødrene Tage Schack (1913—17) og Egede Schack, Student L. P. Jensen (1918—20) og Forvalter *Vilh. Nielsen* siden 1920. Ialt virket 113 (40 Mænd, 73 Kvinder). Børneantallet var i de første Aar op imod 300 indskrevne, i de senere Aar oftest over 300.



F. Meisner.

52. Skt. Johannes Sogns 2. Afd. blev optaget i Tilslutning i Marts 1903, men var oprettet d. 4. Marts 1888 som 12. Afd. under Axel Jacobsen. Den har stadig haft Lokale i *Nørre Allé's Skole*, og dens Forstander har siden 1896 været Maler *F. Meisner*, der siden Nov. 1921 har været Medlem af Udvalget. Siden 1903 har ialt virket 74 (29 Mænd, 45 Kvinder), deraf Fru *N. Meisner* siden 1894. Børneantallet har som Regel været mellem 200 og 250 indskrevne.

53. Simeons Sogns Søndagsskole blev oprettet d. 11. Okt. 1903 med Lokale i Pr. Charlottesgades Skole; i 1917 flyttede den hen i Stevnsgades Skole. Hidtil har der været 4 Forstandere, den første var Pastor *Karl Petersen* († 1909), den nuværende er Kordegn *P. Meyer* (siden 1913). Ialt har virket 74 (21 Mænd, 53 Kvinder). Børneantallet var indtil 1917 over 300 indskrevne, undertiden endog over 400, i de senere Aar omkr. 250.

54. Apostelkirkens Søndagsskole blev i Maj 1904 optaget i Tilslutning, men var oprettet allerede den 1. Dec. 1901. Dens Lokale har været Apostelkirkens Mødesal. Dens Forstander var fra 1901—19 Klokker *C. Poulsen*, siden har der været 3 Forstandere, deraf Pastor *Johs. Jørgensen* siden 1920. Siden 1904 har ialt virket 107 (39 Mænd, 68 Kvinder). Personalet har gerne været ret stort (siden 1914 over 20) og Børneantallet ligesaa (omkr. 300 indskrevne).

55. Frihavns Sogns Søndagsskole blev oprettet d. 4. Sept. 1904 og traadte straks i Tilslutning. Den begyndte i Willemoesgade 19, men flyttede i Okt. s. A. hen i Frihavns Sogns Menighedshus. Dens første Forstander var Pastor *A. Skettrup* 1904—12, derefter Bestyrer *E. R. Larsen* 1912—24 og siden 1924 Bankbud Alfr. Tønsberg. Ialt har virket 111 (39 Mænd, 72 Kvinder). I 1904 var Børneantallet 161 indskrevne, og det voksede til 382 i 1912, derefter aftog det noget og har siden 1918 været godt 200.

56. Skt. Johannes Sogns 3. Afd. var oprettet d. 10. Nov. 1902, men traadte først i Tilslutning fra Jan. 1905. Den har stadig haft Lokale i *Skt. Johannes Sogns Menighedshus*, Ryesgade 28 A. Hidtil har den haft 3 Forstandere: Bymissionær *P. Wissenberg* 1902—12, Agent *H. I. Hansen* 1912—18, og siden 1918 Skrædderm. *C. Børup*. Ialt har siden 1905 virket 78 (31 Mænd, 47 Kvin-

der). Børneantallet har gerne været mellem 150 og 180 indskrevne, de sidste 2 Aar dog noget lavere.

57. Blaagaards Sogns Børnegudstjeneste blev med Støtte fra Udvalget paabegyndt i Marts 1900 af Bymissionær, senere Sognepræst *Mads Thomsen* med Lokale i Kommuneskolen paa *Skt. Hans Torv*. I Sept. 1905 flyttedes den til den midlertidige *Blaagaardskirke* og blev indrettet som Søndagsskole, der optoges i Tilslutning. Før 1905 havde Børneantallet gerne været omkr. 60—70, og der havde været et Par kvindelige Hjælpere (Fru Thomsen var Viceforstanderinde). I 1905 var der 140 indskrevne Børn og et Personale paa 8 (5 Mænd, 3 Kvinder); men i Nov. 1906 fandt Udvalget, at Afdelingen ikke opfyldte Betingelserne for en Søndagsskole, hvorfor Forbindelsen hævedes.

58. Holmens Sogns Søndagsskole (1. Afd.) blev i Nov. 1905 optaget i Tilslutning som Børnegudstjeneste, men havde allerede da bestaaet i flere Aar (vistnok siden 1897). Lokalet var nogle Stuer i *Peder Skramsgade 24 St.* Fra Marts 1916 udvidedes den saa meget, at den kunde betragtes som Søndagsskole (der blev et Personale paa 8, og Klasseinddeling). I 1923 flyttedes den op i Taarnsalen i *Skt. Nikolaj Kirkebygning*. Børneantallet var i 1917—19 ca. 115 indskrevne, men har de senere Aar været omkring de 70. Foruden Pastor *Welding*, som paabegyndte Børnegudstjenesten, har der hidtil været 4 Ledere: Præsterne H. Hornbeck (1904—09), Herm. Koch (1909—13), H. Hauch (1913—15) og H. Gislason (siden Dec. 1915). Ialt har der af Arbejdere været 28 (12 Mænd, 16 Kvinder).

59. Børnegudstjenesten i Rysensteensgade 3 (Frk. Engelhardt's Skole) blev paabegyndt d. 15. Okt. 1905 og optaget i Tilslutning. Den var særlig beregnet paa *Børn fra de højere Skoler* og lededes i 1905—09 af Frk. *Henriette Oldenburg* med Frk. *Gerda Müller* som Medhjælper (fra 1909 var hun Leder). Den holdtes Kl. 10, men kun 1. og 3. Søndag i Maanedens. Børnene var ikke indskrevne, men de mødendes Antal var gennemsnitlig henved 100. Fra 1915 var der ingen Medhjælpere, og Børneantallet sank ned til ca. 60, Arbejdet blev da indstillet fra Sommeren 1916.

60. Anna Sogns Søndagsskole blev oprettet i Okt. 1906 og fra 1. Dec. s. A. optaget i Tilslutning som *Skt. Stefans Sogns 3. Afd.* (1909—12; 2. Afd.), siden 1912 som *Anna Sogns S. S. Dens Lokale* var Gymnastiksalen i Jagtvejens Skole indtil 1919, derefter *Annakirken*. Hidtil har været 4 Forstandere, den første var Snedkermester *H. F. Lindberg* (1906—13), og siden 1915 har Revisor *C. M. Nielsen* været Forstander. Ialt har virket 55 (19 Mænd, 36 Kvinder). Børneantallet var i 1907 110 indskrevne og steg i de følgende Aar til henved 200; siden 1915 har det været over 200.

61. Søndagsskolen i Valby blev oprettet i April 1882. „Fra Valby kom adskillige Børn i Diakonissestiftelsens Søndagsskole, skønt de havde en ret lang Vej at gaa; derfor tog 2 af Lærerne en Dag i Slutningen af Marts 1882 til Valby og fik sikret et Lokale, nogle kvindelige Medarbejdere og et Harmonium samt berammet en af de første Søndage i April til at begynde en Søndagsskole i Valby.“ Dens første Forstander var Student *Schiøler* (nu Biskop). Fra 1883—88 var Student *Ostenfeld* (nu Biskop) For-

stander for den lille Afdeling. Ogsaa Lektor H. O. Lange, Prof. L. P. Larsen, Prof. I. P. Bang og fl. nu kendte Mænd virkede der som Studenter. Fra 1889 var Skoleinspektør *Vilh. Vaupell* i 16 Aar Forstander. Den nuværende Forstander, Kommunalærer *M. Bjerregaard*, har virket siden 1. Sept. 1905. Først fra Jan. 1907 blev Søndagsskolen optaget i Tilslutning; dens Lokale var dengang og er Menighedshuset „*Effata*“, Skt. Jørgensgade 7.



M. Bjerregaard.

Det har gennem mange Aar været en stor og kraftig Søndagsskole; i 1907—11 var Børneantallet over 500 indskrevne (der var da ogsaa et Personale paa op til 36). Siden er der oprettet flere Søndagsskoler i Valby (Timotheus Sogn), Børneantallet er derfor dalet, men var dog indtil 1919 over 300, derefter har det været omkr. 250. Af Arbejdere har siden 1907 ialt virket 106 (44 Mænd, 62 Kvinder).

62. Trinitatis Sogns 2. Afd. blev i Maj 1908 optaget i Tilslutning og kaldtes da *Brøndstrædes S. S.*, men fra det følgende Aar Trinitatis 2. Afd.



Louise Bruun.

Den var oprettet i 1900 og havde haft Lokale flere Steder, sidst i Lille Brøndstræde 11. I 1909 flyttedes den til Landemærket 191 og i 1911 til Menighedshuset *St. Kannikestræde 8*. Frk. *Louise Bruun* var Forstander 1908—13, Pastor *V. M. Nielsen* 1913—18, Bymiss. *J. Jacobsen* 1918—20, Pastor *C. Reeh* 1920—22, siden da har Urmager Sv. Jarlhøj været Forstander. Paa Grund af de beskedne Lokaler har det kun været en mindre Søndagsskole. I 1908 var Børneantallet 34 indskrevne, det voksede jævnt til 160 i 1916, men er derefter aftaget, nu omkr. 100. Ialt har siden 1908 virket 62 Arbejdere (23 Mænd, 39 Kvinder).

63. Aldersro Sogns 1. Afd. oprettedes og traadte i Tilslutning i Okt. 1908 med Lokale i den midlertidige *Aldersro Kirke*. Forstanderen var Sognepræst *Charles Nielsen* 1908—22, derefter Sognepræst *A. Biering-Sørensen*. Børneantallet har hele Tiden været ret stort, omkr. 350 indskrevne, og de sidste 10 Aar har Personalet været paa 23—26. Ialt har hidtil virket 88 (25 Mænd, 63 Kvinder).

64. Sømandsmissionens Børnegudstjeneste traadte i Tilslutning i Nov. 1908 (var begyndt kort i Forvejen) og havde Lokale *Ndr. Frihavnsqade 93*. Af Mangel paa Plads holdtes ikke Klasselæsning, men der var alligevel en Stab paa 6—10 Hjælpere. Lederen var Sømandsmissionær *F. Estrup*. Børneantallet var som Regel mellem 100 og 120 mødte. Fra 1913 var der ca. 140 indskrevne. Den 21. Sept. 1919 *afsluttedes med en Fest* for Børnene, som henvistes til flere Nabosøndagsskoler, der i de senere Aar var opstaaet.

65. Eliaskirkens Børnegudstjeneste paabegyndtes d. 18. Okt. 1908 og optoges i Tilslutning i Juni 1909. Den har Mødetid Kl. 10 i *Eliaskirkens Krypt*. Som Regel taler Kirkens Præster en Gang om Maanedn. Dens første Leder var stud. theol. A. *Norfelt* (1908—12), derefter Lærer R. J. *Eschelund* (1913—20, dog med en 2-aarig Afbrydelse, hvor der var 3 forskellige). Siden Okt. 1920 har Stabsofficiant J. P. *Jensen* været Forstander (han har tillige siden Nov. 1920 været Medlem af Udvalget). Skønt der ikke holdes Klasselæsning, er der dog en større Stab af Hjælpere, hver med sin „Klasse“. Børnegudstjenesten har i mange Aar haft sit eget Sangkor. Antallet af mødende Børn har fra første Færd været omkr. 200, og siden 1912 har Antallet af indskrevne Børn været mellem 250 og 300. Antallet af medvirkende har hidtil været 83 (29 Mænd, 54 Kvinder).

66. Hellerup Børnegudstjeneste blev paabegyndt i April 1907, men først optaget i Tilslutning 1909. Den holdes Kl. 10 i Menighedshuset (sammesteds som Søndagsskolen, se Nr. 38). Dens Leder var indtil Nov. 1917 Rektor J. M. *Hertz*, siden da har der været 2 Ledere, som skiftedes, nemlig Overlærer V. *Biilmann* og Grosserer V. *Horneman*, desuden et Par Organister. Børneantallet blev i 1909—12 opgivet som ca. 60 mødende, de følgende 3 Aar omkr. 100, og siden 1916 som 60—70.

67. Søndagsskolen i Søborg oprettedes d. 18. Sept. 1910 og blev, skønt beliggende uden for København, indmeldt i Tilslutning til det københavnske Udvalg. Dens Lokale var *Søborg Skoles* Gymnastiksal, siden 1915 den nyopførte *Søborg Kirke*. Forstanderen var Pastor *Theodor Leth*. Fra Jan. 1923 er den udmeldt og traadt i Tilslutning til Landudvalget. Børneantallet var i 1910 130 indskrevne, fra 1916 voksede det (højest i 1918 og 19: ca. 180). I de 12 Aar 1910—22 virkede ialt 25 (9 Mænd, 16 Kvinder).

68. Samuels Sogns Søndagsskole oprettedes d. 13. Nov. 1910 og traadte straks i Tilslutning. Indtil Okt. 1923 var den *Simons Sogns 2. Afd.* Den havde først Lokale i Salen Jagtvej 113 (Havehuset), men flyttede i 1912 hen i Raadmandsgades Skole og har været der siden. Dens Forstander var Maskinkonstruktør *Charles Pedersen* (1910—23), derefter Kommunalærer A. *Jørgensen*. Ialt har hidtil virket 38 (13 Mænd, 25 Kvinder). Børneantallet var i 1910 270 indskrevne, siden har det dog været under 200, undtagen i Aarene 1915—19; i 1924 183.

I Løbet af *de sidste 15 Aar* (siden 1910) er endnu ialt 20 *Søndagsskoler* optagne i Tilslutning. Paa Grund af den korte Tid, de endnu har virket, og de faa Forandringer, der er sket med de fleste af dem, kan Omtalen af dem indskrænkes til Angivelsen af nogle faa Data.

69. Blaagaards Sogns Søndagsskole (i 2. Distrikt), oprettet i Marts 1910, i Tilslutning Jan. 1911. Lokale: Først *Blaagaardsg. 29² o. G.*; 1916—23 *Ravnsborggade 11* (Kjær og Lyngbyes Skole), derefter *Blaagaardsg. 23 B²*. Hidtil 4 Forstandere: 2 Studenter, *Knud Koch* (1910—12) og *Gudm. Sort* (1912—13), derefter Pastor *Otto Schrøder* 1913—21 og atter fra Nytaar 1925, i 1921—24 *Bymiss. Vilh. Jensen*. Arbejdere: hidtil ialt 69 (33 Mænd, 36 Kvinder). Børneantallet har gerne været lidt over 100 indskrevne, de 2 sidste Aar lidt lavere.

70. Timotheus Sogns 1. Afd. oprettet 5. Marts 1911, i Tilslutning fra April s. A. Lokale: *Timotheuskirken* i Chr. Bergs Allé. Hidtil 4 Forstandere: Sognepræst *J. A. Lindeburg* 1911—14 og 1919—20, Overassistent *Th. J. Thoms* 1915—19 og siden Sept. 1922, Lærer Knud Larsen 1920—21 og Pastor Bjørn Warring 1921—22. Arbejdere: hidtil ialt 63 (28 Mænd, 35 Kvinder). Børneantallet: i 1911 196 indskrevne, derefter over 200, nu ca. 250.



Will. Jensen.

71. Kapernaums Sogns 2. Afd. oprettet 3. Sept. 1911 til Aflastning af 1. Afd. Lokale: *Frederikssundsvejens Skole* til 1918, derefter 2 Aar i Kirken skiftevis med 1. Afd., fra 1920 Forsamlingssalen paa *Vestergaardsvej* (en Træbarak). Hidtil 2 Forstandere: Klokker *P. O. Nielsen* (Reslet) 1911—13, derefter Snedkermester *William Jensen*. Arbejdere: hidtil ialt 52 (24 Mænd, 28 Kvinder). Børneantallet var i 1911 og 1912 henved 300 indskrevne, dalede til langt under 200 under Lokalevanskelighederne 1918—21; i 1924 226.

72. Davids Sogns Søndagsskole (indtil 1924: 2. Afd., jfr. Nr. 23, Hans Egede Sogns S. S., der var 1. Afd.), oprettet og traadt i Tilslutning i Dec. 1911. Lokale: *Davidskirken* i Koldinggade. Forstander siden Oprettelsen: Sognepræst *E. With* (jfr. Nr. 4, 23 og 36). Arbejdere hidtil ialt 66 (18 Mænd, 48 Kvinder). Børneantal: i 1912 165 indskrevne, senere omkr. 200.

73. Lutherkirkens Søndagsskole (indtil 1915 kaldt Rosenvængets Sogns S. S.), oprettet 3. Nov. 1912, straks i Tilslutning. Lokale: de første Aar i katholsk-apostolisk Kirkes Menighedssal i Rosenvængets 1. Tværvej (der var kneben Plads); fra 1915 Lutherkirkens Menighedshus. Forstandere: Sognepræst A. Skettrup 1912—20, Fuldm. Marius Lund siden 1920. Hidtil ialt 64 Arbejdere (26 Mænd, 38 Kvinder). Børneantallet var før 1915 ca. 150 indskrevne, er senere vokset betydeligt (i 1924: 344).

74. Sions Sogns 2. Afd. oprettet 16. Nov. 1913, i Marts 1914 optaget i Tilslutn. Lokale: „*Krags Minde*“, *Nygaardsvej 31* Hidtil har været 5 Forstandere, den første var Forretningsfører Søren Koch (1913—14), derefter Student H. Chr. Pedersen (1914—17), Bogtrykker *Chr. L. Lund* (1917—† 28. Dec. 1919), Lærer Greger Thomsen (1920—21) og Typograf Johs. Larsen Sept. 1921—25. Fra 1. Sept. 1925 er Biblioteksbetjent Tyge Andersen Forstander. Hidtil ialt 49 Arbejdere (20 Mænd, 29 Kvinder). Børneantallet var i 1914 154 indskrevne, var i de følgende Aar indtil 1920 omkr. 100, men er derefter steget til 166 i 1924.

75. Aldersro Sogns 2. Afd. oprettet i Maj 1914, i Okt. s. A. optaget i Tilslutning. Lokale: *Vognmandsmarkens Skole*. Hidtil 3 Forstandere, Præsterne A. Sunde (1914—16) og A. Norfelt (1916—21) og derefter Mekaniker Georg Jensen. Ialt hidtil 37 Arbejdere (13 Mænd, 24 Kvinder). Børneantallet var i 1914 og 1924 185 indskrevne, i Mellemtiden noget lignende.

76. Søndagsskolen i D. M. S. var begyndt som Børnegudstjeneste d. 15. Jan. 1911 i *Glasværksboligernes Sal* (ved Tuborg),

ledet af Pastor *Busch*; Missionselever assisterede. I 1914 flyttedes den op i *D. M. S.s Bygning*, Strandagervej 24. I Febr. 1915 blev den optaget i Tilslutning og indrettet som Søndagsskole under Ledelse af Frk. *A. Heise*. Børneantallet var kun ca. 60 indskrevne, medens det i Glasværksboligerne havde været op mod 100. I Jan. 1917 ophørte Søndagsskolen. Ialt havde 8 Personer virket (3 Mænd, 5 Kvinder), mest Missionselever.

77. Islands Brygges Søndagsskole blev oprettet 7. Sept. 1913 af Pastor *A. W. Quistgaard* med Lokale i 2 Stuer, Artillerivej 56, fra Okt. 1914 i Gunløsgade 65. 10. Okt. 1915 flyttede den hen i *Hans Tavsens Kirke*, og Børneantallet, der før havde været paa ca. 60, steg øjeblikkelig til op imod 200. I Sommeren 1916 søgte Søndagsskolen Optagelse i Tilslutning. Foruden Pastor *Quistgaard* har hidtil været 3 Forstandere: Præsterne *Gudm. Sort* (1914—20), *H. K. Hein* (1920—24) og *Johs. Fog* (siden Sept. 1924). Siden 1916 har ialt været 49 Arbejdere (20 Mænd, 29 Kvinder). Børneantallet er nu op mod 300 indskrevne.

78. Kapernaums Sogns 3. Afd., oprettet 26. Nov. 1916, gik samtidig i Tilslutning. Lokale: *Asylet „Opdragelsen“*, Ndr. Fasanvej 275. Hidtil været 3 Forstandere: Malerm. *H. M. Oppenhagen* (1916—21) og Præsterne *Kr. Krarup* (1921—22) og *Johs. Wiberg* (siden Okt. 1922). Har ialt været 25 Arbejdere (9 Mænd, 16 Kvinder). Børneantallet er vokset fra ca. 80 i 1917 til 124 indskrevne i 1924.

79. Frue Sogns 1. Afd. blev i Sept. 1917 optaget i Tilslutning, men var da en *meget gammel* Søndagsskole: var stiftet 30. Sept. 1877 af Kateket *Levinsen* ved *Trinitatis Kirke*. Første Forstander var cand. theol. *Baastrup* (senere Provst paa *Bornholm*), 1880 overførtes den til Frue Sogn. Lokalet var i *Salen i Borchs Kollegium*, *St. Kannikestræde* 12. En lang Række Kateketer og Kandidater havde været knyttet til Søndagsskolen som Forstandere eller Lærere, ligesaa nogle Lærerinder, hvoraf enkelte i indtil 30 Aar. I 1917 var Pastor *K. Frederiksen* Forstander (1911—19). Det var kun en lille Søndagsskole, i 1917 ca. 50 indskrevne Børn, og Antallet dalede til ca. 30 i 1924. Da Forstanderen tillige blev syg, ophævedes Søndagsskolen i Sept. 1924. Der var i de 7 Aar 4 Forstandere (deraf Lærerinde *Frk. Ingeborg Lund* i 3 Aar) og ialt 23 Arbejdere (9 Mænd, 14 Kvinder).

80. Maglegaards Sogns Søndagsskole, oprettet i Maj 1916 som Børnegudstjeneste i *Maglegaardsskolens Tegnesal*, fra Efteraaret 1917 indrettet som Søndagsskole med Lokale i *Messiaskirkens Menighedssal*, blev i Jan. 1918 optaget i Tilslutning, skønt beliggende udenfor København. Forstander siden 1916: Professor *Johs. Møllerup*. Personalet i de senere Aar 6. Ialt har virket 15 (6 Mænd, 9 Kvinder). Børneantallet: i 1918 43 indskrevne, er steget jævnt til i 1924 72.

81. Absalons Sogns Børnegudstjeneste, oprettet 17. Febr. 1918, i Okt. s. A. optaget i Tilslutning. Lokale: den midlertidige *Absalonskirke* paa *Sdr. Boulevard* (var dog det første Aar i *Gethsemanekirkens Krypt*). Forstandere: stud. theol. *O. Allehusen* 1918—21 (†) og Møbelhandler *Hj. Svendsen* siden Febr. 1921. Ingen Klasselæsning, dog en stor Stab af Hjælpere (de senere Aar 18). Hidtil har 42 assisteret (17 Mænd, 25 Kvinder). Børneantallet: i 1918 119 indskrevne, er vokset til 258 i 1924.

82. Søndagsskolen i Nyboder (Holmens Sogns 2. Afd.), oprettet 15. Sept. 1918, samtidig i Tilslutning. Lokale: *Nyboders Asyl* i Krokodillegade. Første Forstander: Lærerinde, Frk. *J. Larsen* 1918—21, derefter Søster *Lydia* 1 Aar og Pastor *O. Lyng* siden Dec. 1922. Hidtil har virket 15 (4 Mænd, 11 Kvinder). Børneantallet ca. 100 indskrevne.

83. Børnegudstjenesten i Garnisons Menighedshus, paabegyndt 1. Dec. 1918 (som Fortsættelse af den i Rysensteensgade; se Nr. 59), støtter sig til Medlemmer af Mariaforbundet og Studenterforbundet, er beregnet paa Børn fra de højere Skoler. Mødetid Kl. 10 hver Søndag. Leder: Frk. *Emerentze Bille*; der er 6 Hjælpere. Hidtil har 22 assisteret (7 Mænd, 15 Kvinder). De mødende Børns Antal opgives til ca. 100 (i 1920 og 21 noget højere).

84. Allehelgens Sogns Søndagsskole, oprettet 8. Maj 1921 som Nathanaels Sogns 2. Afd., fra Okt. 1924 kaldt Allehelgens Sogns S. S. Lokale: Østriggades Skole. I Tilslutning fra 1921. Forstandere: Pastor *Charles Nedermark* 1921—Marts 1925, derefter Fabriksarbejder *V. Hansen*. Hidtil har virket 27 (10 Mænd, 17 Kvinder). Børneantallet: i 1921 204 indskrevne, i 1924 333.

85. Vanløse Søndagsskole, oprettet 1914 af Pastor *Jørgensen*, men først indmeldt i Tilslutning i Sept. 1921 med Lokale i „Menighedshjemmet“ (en Træbarak ved Siden af Kirken). Forstander: Ingeniør *E. K. Bjerregaard* siden Sept. 1921. Personalet var i 1921 9, i 1924 14. Børneantal: i 1921 129 indskrevne, i 1924 218. Hidtil har virket 19 (8 Mænd, 11 Kvinder).

86. Trekronegades Børnegudstjeneste blev paabegyndt i Nov. 1918 i Fabrikslokalet *Trekronegade 147*, men blev først optaget i Tilslutning i Febr. 1922. Forstander: Kommunalærer *J. J. Erlandsen* (siden Nov. 1918), 4 Hjælpere. Børneantal: ca. 65 mødende. Hidtil har 7 medvirket (5 Mænd, 2 Kvinder).

87. Timotheus Sogns 2. Afd., oprettet 1. S. i Adv. (27. Nov.) 1921 med Lokale i *Vigerslev Allés Skole*. I Tilslutning fra Marts 1923. Forstander: Overpakkemester *J. O. Madsen*. Personalet er paa 12. Børneantallet ca. 200 indskrevne. Hidtil har virket 18 (4 Mænd, 14 Kvinder).

88. Enghave Sogns Søndagsskole, oprettet 13. Jan. 1924, samtidig i Tilslutning. Lokale: *Alsgades Skole*. Forstander: Pastor *N. Gammeltoft-Hansen*. Personalet er 14 (6 Mænd, 8 Kvinder). Børneantallet 175 indskrevne.

* *
*

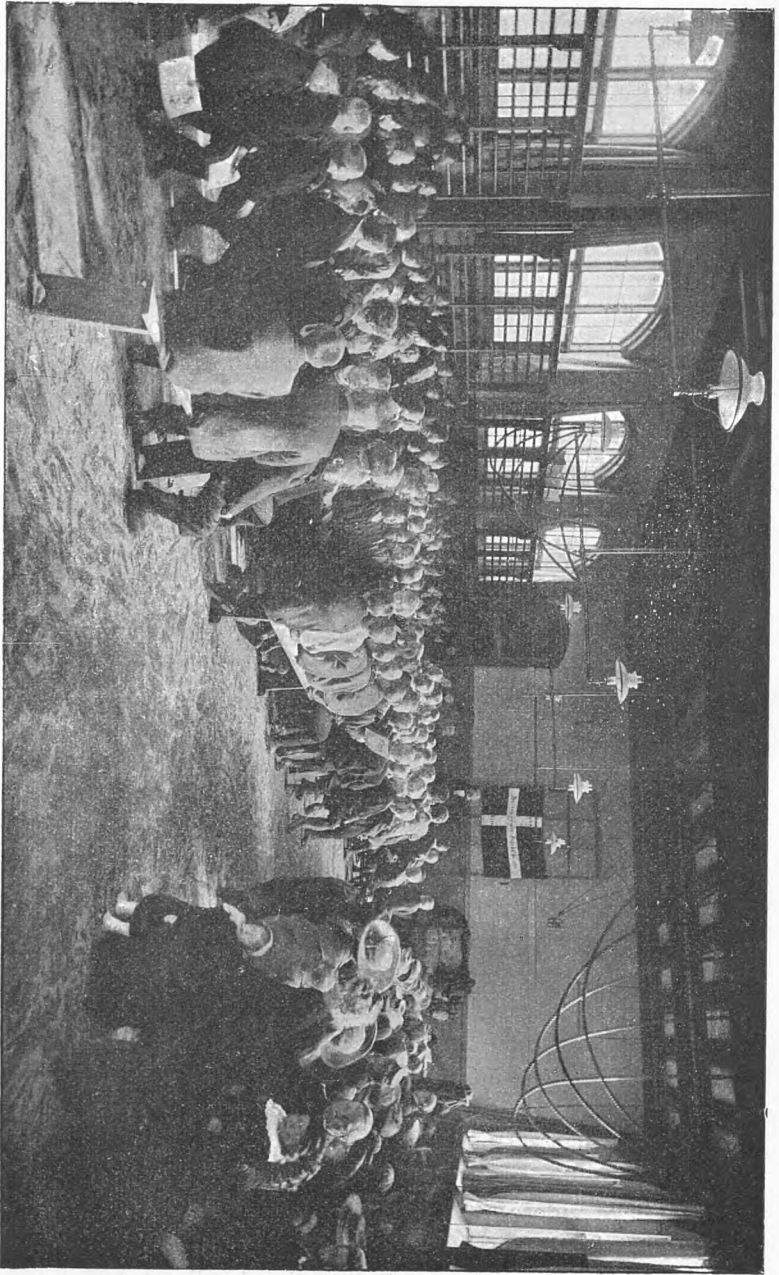
Der har saaledes hidtil været ialt 88 Afdelinger i Tilslutning til (eller under) Søndagsskoleudvalget, nemlig 77 Søndagsskoler og 11 Børnegudstjenester (foruden de tidligere nævnte Bibelklasser, hvoraf der ialt var 32, 13 for Drengene og 19 for Piger). Af de 88 staar fremdeles de 65

(60 Søndagsskoler og 5 Børnegudstjenester) i Sammenslutningen og er i Virksomhed, medens altsaa 23 i Tidens Løb er gaaet fra. Af disse 23 ophørte de 15 helt, medens de øvrige 8 fortsatte Virksomheden eller dog forsøgte derpaa.

De 15, som ophørte, var i foranstaaende Numrene 11, 13, 15, 17, 18, 19, 34, 41 42, 45, 49, 59, 64, 76 og 79. Af disse 15 var 5 Børnegudstjenester, og 3 andre var begyndt som Børnegudstjenester og naaede aldrig at komme rigtig til Kræfter som Søndagsskoler. Af de øvrige 7 gik de 2 smaa i Bredgade op i en tredie, som saa blev en stor Søndagsskole, 1 blev omdannet til Smaabørnsafd. (i Ryesgade) og bestaar altsaa egentlig endnu. Tilbage er der da kun 4, som kan siges at være døde Straadøden. Eller man kan sige, at de er døde i en god Alderdom, idet de havde eksisteret i mange Aar, og der var øvet en stor og velsignet Gerning i dem. De 3 (Bethesdas 2. Afd., N. Ebbesensvejens S. S. og Frue Sogns 1. Afd.) blev jo ret gamle, henholdsvis 32, 40 og 47 Aar; den fjerde (XVI Afd. i Matthæusg.) blev ganske vist kun 24 Aar, hvoraf de sidste 5 Aar var en hensygnende Tilværelse; men den havde været baaret af sin Stifter, Gaardmissionær Clausen, og kan siges at være død med ham. Og hvis der mere er Brug for nogen af disse Søndagsskoler, og ikke andre Søndagsskoler har taget deres Opgave op, kan de vel opstaa igen. Dette skulde snarest være Tilfældet med N. Ebbesensvejens Søndagsskole, som imidlertid laa paa Frederiksberg og derfor paa en Maade nu uden for vort Omraade.

Af de 8, som udtraadte, laa de 4 paa Frederiksberg (Nr. 1, 2, 7 og 29) og er antagelig endnu i bedste Velgaaende, og om den i Søborg gælder noget tilsvarende. Resten (3) er beliggende i København. Af dem blev 1 (Nr. 57) udelukket, fordi den ikke opfyldte Betingelserne for en Søndagsskole (den lever dog endnu videre paa egen Haand), og 2 udmeldte sig, fordi de maatte indskrænke sig (Skt. Lukasstiftelsens og Helligaands Sogns Søndagsskoler) og vel nu forsøger at leve videre som Børnegudstjenester.

Der kan saaledes siges at have været godt Sammenhold mellem de københavnske Søndagsskoler, og de har i det



Søndagskole i en Gymnastiksal (Kristikirkens 1. Afd.)

store og hele været ret livskraftige. Enkelte har jo været svage og har derfor maattet bukke under, men det store Flertal staar fremdeles i kraftig Blomstring.

Pastor Christen Møllers Børnegudstjeneste

har vi ikke hidtil omtalt, da den ikke sorterede under Søndagsskoleudvalget, men direkte under Missionsbestyrelsen.

Den var dog saaledes en Gren af Indre Missions Virksomhed blandt Børnene og fortjener Omtale. Den blev paabegyndt i 1877 af Pastor Chr. Møller ved Skt. Pauls Kirke (senere Biskop) og holdtes i *Missionens Lokale paa Østergade* — fra 1882 i Bethedas Festsal — Søndag Eftermiddag i Maanederne Oktober—Maj. Den var beregnet paa *Drenge* fra de *højere Skoler* og samlede i de første Aar gerne omkr. 200 (efter Jul dog noget færre). Men fra 1882, da den i *Bethesda* fik langt rigeligere Plads, udgik Indbydelsen ogsaa til *Piger*, og der samledes da gerne 400—500 Børn (undertiden op til 700) samt adskillige Forældre. Børnegudstjenesten holdtes saa nøje som muligt efter Kirkegudstjenestens Former, dog afpasset efter Børnenes Standpunkt. En Del unge Mænd og Kvinder assisterede ved at overvaage, at der herskede Ro og Orden, og adskillige theologiske Kandidater (deriblandt H. Ussing og E. With) deltog i Ledelsen.

Ved Pastor Møllers Forflyttelse i 1891 ophørte denne højt skattede Virksomhed; men en lignende blev fra 1896 begyndt i Studenterhjemmet og fortsat gennem mange Aar, dog uden Forbindelse med Indre Mission.



Biskop Christen Møller.

VI. SLUTNINGSOVERSIGT

Der er blevet spurgt: Hvor mange *Børn* har der nu ialt gaaet i vore Søndagsskoler i Løbet af de 50 Aar? Det kan der naturligvis ikke svares nøjagtigt paa; men ser man bort fra de „løse Fugle“, der kun kommer nogle faa Gange — og derfor heller ikke tæller ret meget med i Opgørelserne —, kan man dog nok ud fra Aarsopgørelserne danne sig et rimeligt *Skøn* om, hvor mange Børn der i Aarenes Løb har haft deres Gang i vore Søndagsskoler. Sammenlagt bliver Antallet af indskrevne Børn for alle de 50 Aar nemlig ca. 433,000. Antager man nu, at hvert Barn gennemsnitlig har gaaet 4 Aar i Søndagsskole, vilde det blive ialt ca. 108,000 *Børn*. Helst skulde jo hvert Barn gaa 8 Aar i Søndagsskole (fra dets 6. til dets 14. Aar), men desværre er det kun de færreste, der gør det, og det er vel knap nok, man tør regne med 4 Aar som Gennemsnit; men jo kortere Søndagsskoletid man maa regne med, des flere Børn maa der saa ialt have gaaet i Søndagsskolerne (regnet med 3 Aar i Gennemsnit bliver det ialt ca. 144,000 Børn i Løbet af de 50 Aar).

Mere nøjagtigt kan det derimod opgøres, hvor mange *Arbejdere* der ialt har virket i vore Søndagsskoler i Løbet af de 50 Aar; sammenlægges de foran under hver Søndagsskole anførte Tal paa Arbejdere, bliver det nemlig ca. 7800 (indtil Dec. 1924). Dog maa man regne med, at adskillige af dem i Tidens Løb har virket paa flere Søndagsskoler og derfor er talt med flere Gange; man kan derfor næppe sætte Antallet højere end til ca. 7000, hvoraf ca. 1000 endnu staar i Arbejdet. Hvor længe de enkelte Arbejdere gennemgaaende har staaet i Arbejdet, kan man danne sig et Begreb om ved at sammenlægge Antallet af Arbejdere i de enkelte Aar: det bliver ca. 30,800. Da der har været ca. 7000 Arbejdere, ser man, at i Gennemsnit har hver Arbejder kun staaet godt 4 Aar i Arbejdet. Naturligvis har mange af dem dog virket meget længere; af de ca. 1000 nuværende har 257 virket i over 10 Aar, og deraf har igen 53 virket i over 25 Aar.

Endvidere kan det være af Interesse at se, hvor stor en Del af Hovedstadens Børneverden der for Tiden omfattes af det kristelige Børnearbejde.

Det er foran berørt, at der ogsaa udføres adskilligt kristeligt Arbejde blandt Børnene i Hovedstaden gennem folkekirkelige Søndagsskoler, der ikke staar i Tilslutning til Søndagsskoleudvalget, endvidere gennem Søndagsskoler uden for Folkekirken samt gennem Frivilligt Drengesforbund og Ungdomsforeningernes Yngsteafdelinger og Spejderkorps. Her skal da til Slutning gives en Oversigt over alt dette Børnearbejde, saa vidt som det har kunnet efterspores og talmæssigt belyses (Tallene er fra sidste Aarsopgørelse).

	Afdelinger	Arbejdere	Børn
Søndagsskoler i Tilslutning til Udvalget . . .	65	991	13517
Sognesøndagsskoler ikke i Tilslutning . . .	10	c. 85	c. 1500
Søndagsskolerne paa Frederiksberg . . .	12	151	c. 2500
Luthersk Missionsfor. Søndagsskoler . . .	9	88	c. 1000
Frelsens Hærs Søndagsskoler	7	137	807
Metodisternes Søndagsskoler	5	56	660
Baptisternes Søndagsskoler	3	c. 70	c. 750
Andre Søndagsskoler uden for Folkekirken . . .	c. 2	c. 15	c. 150
Frivilligt Drengesforbund, København . . .	19	276	2306
Frivilligt Drengesforbund, Frederiksberg . . .	5	96	701
K. F. U. M.s Spejdere	51	75	1633
K. F. U. K.s Spejdere	26	111	852
K. F. U. M.s Yngsteafdelinger	21	c. 75	2800
K. F. U. K.s Yngsteafdelinger	27	c. 27	1929
Tilsammen . . .	262	2253	31.105

Det bemærkes, at af Frivilligt Drengesforbund er ca. Tredjedelen *Væbnere*, altsaa over 14 Aar (831 i København, 224 paa Frederiksberg), og af Spejderne er ca. Halvdelen over 14 Aar. Børneantallet maa saaledes reduceres med ca. 2300, der snarest bør betegnes som *vordende Arbejdere*, et Tal som er større end Tallet paa alle de øvrige Arbejdere tilsammen. I hvert Fald lægger disse særegne Former for Børnearbejdet Beslag paa en uforholdsmæssig Del af de unge Kræfter.

Det egentlige Antal af Børn, som Arbejdet omfatter, bliver derefter ca. 28,800, deraf ca. 17,500 i Sognesøndagsskoler, ca. 3400 i de uden for Sognearbejdet staaende Søndagsskoleorganisationer og ca. 7900 ledet af Ungdomsorganisationerne.

Dette er saaledes det Omfang, hvortil Børnearbejdet hidtil er naaet i Hovedstaden, hvilket i alt væsentligt er fremvokset i Løbet af de omhandlede 50 Aar og for en meget stor Del endog i Løbet af de sidste 25 Aar.

Axel Jacobsens Søndagsskoleorganisation stammede dog allerede fra Januar 1869. Og desuden bør noteres, at Baptisternes Søndagsskolearbejde i København daterer sig allerede fra 1851 (i 1857 havde de 4 Lærere og 30 Børn), og siden 1865 foreligger aarlig Statistik over deres Søndagsskolearbejde. Ogsaa Metodisternes Søndagsskolearbejde er ældre end det folkekirkelige, idet det omtales i en Beretning fra 1866 som „den første organiserede Virksomhed af den Slags i Danmark“ (Baptisternes synes dog altsaa at være ældre).

De 10 Sognesøndagsskoler, som ikke staar i Tilslutning (deribl. Helligaands Sogns, i 1924 genoprettet som Søndagsskole), synes alle at være oprettede i Løbet af de sidste 25 Aar, og det samme gælder jo Frivilligt Drengeforebunds og Ungdomsafdelingernes Børnearbejde.

Selv om Børnearbejdet i Hovedstaden saaledes er vidt forgrenet, er det folkekirkelige nu ubetinget Hovedstammen, hvoraf den overvejende Del staar i Tilslutning til Søndagsskoleudvalget.

Det, der nu her er peget paa, er kun *Rammerne* for Børnearbejdet, hvilket atter kun vil sige *Mulighederne* for at naa Børnene med Guds Ord. Hvorvidt dette altid lykkes, afhænger jo af mange Faktorer, som naturligvis unddrager sig al Kontrol: Børnenes Opladthed og Modtagelighed, Ledernes og Lærerpersonalets aandelige Modenhed og Dygtighed, Søndagsskolernes Forhold til Hjemmene og meget andet. Man kan derfor nok sige, at det, som det egentlig kommer an paa med Hensyn til, hvad der virkelig *naas* gennem Søndagsskolen og det øvrige Børnearbejde, kan der ingen Statistik gives over. Men alligevel har det nok sin Betydning at se Omfanget af de Muligheder, der indtil nu ved frivillige Kræfter er aabnede for Guds Riges Udbredelse blandt Børnene i vor Hovedstad.

ET MINDEBLAD

Med Glæde — omend vemodbladet — sender jeg hermed efter venlig Opfordring nogle Linier udaf Erindringer om den københavnske Søndagsskoles første Dage.

Da jeg i 1876 knyttedes til Søndagsskolen, var endnu Axel Jacobsen, som havde begyndt denne Gerning, den, der stod i Spidsen. En af hans Søndagsskoler havde Lokale i Asylet, Smallegade, Frederiksberg. Det var min — desværre saa tidligt afdøde — Ven: J. C. Smith, der fik mig med; vi var Studenter fra 1874, og den noget ældre theologiske Student H. Steffensen var Leder af Søndagsskolen dør, en fortræffelig Leder. Desuden var 3 Diakonisser og 2—3 andre Studenter Lærere ved Skolen. — Efter kort Tids Forløb skiltes imidlertid den københavnske Indre Missions Søndagsskoler fra A. Jacobsens, og vi drog da ud af Asylet og flyttede hen paa Diakonissestiftelsen, der knap var færdig.

Der maa have været Brug for denne Virksomhed; thi uden synderlig Agitation fyldtes snart vor Søndagsskole, og vi oprettede da en ny paa Lampevejens Kommuneskole, som velvilligt gav os Plads i 2 Klasseværelser, der ogsaa snart fyldtes.

Det var et taknemmeligt Arbejde at være Søndagsskolelærer; Børnene — der jo næsten alle kom fra Arbejderhjem — var ikke vanskelige at have med at gøre og lette at interessere, lærte gerne de smaa, friske Psalmer og liv-



Stiftsprovst Lützhof.

lige Melodier, og Julefesten var i de Aar en virkelig Fest; mange af dem havde aldrig set et Juletræ, — det var nu dengang.

Men det var et livligt Folkefærd, og en Skovtur var et ret anstrengende Foretagende.

Vi unge Mennesker skulde ogsaa gerne besøge Børnernes Hjem, og det var ikke nogen helt let Opgave; jeg i det mindste gik til det med en Del Forlegenhed. Imidlertid mindes jeg ikke nogen Ubehagelighed, derimod husker jeg den gemytlige Maade, hvorpaa en frederiksbergsk Arbejderfamilie, der ved mit Besøg sad ved Søndagsfrokosten, indbød mig til at være med.

Efterhaanden stiftede jeg Bekendtskab med flere Søndagsskoler i andre Egne af Byen, bl. a. ude i St. Stefans Sogn, hvor Forholdene var noget anderledes — ikke lettere, men der kom mange Børn.

Disse Aar 1876—80 var i høj Grad en Grødetid for det grundlæggende Menighedsarbejde i København, hvor Bibelklasserne voksede ud af den sig stærkt udbredende Søndagsskole, hvor den første K. F. U. M. stiftedes, og den første Menighedspleje — ogsaa ud fra Diakonissestiftelsen — begyndte.

For os unge Studenter blev det ogsaa en Grødetid, ikke mindst vistnok gennem vor Deltagelse i Arbejdet og dermed i et Menighedsliv. Menighedens Velsignelse lærte jeg først at kende i den lille snævre Kreds af Medlærere, hvor ældre, modnere og selvstændige kristne Personligheder umiddelbart paavirkede os ved de smaa Forklaringsmøder. Her fik Samtalerne ofte et personligt Præg og aabnede os Indblik i et selvelevet Kristenlivs Erfaringer. Lad mig her nævne Diakonissen, Søster Ellen Sass, hvis dybe og ejendommelige Personlighed og trofaste Kærlighed paavirkede alle os yngre. Lad mig med Taknemmelighed mindes den Velsignelse, jeg fik gennem mine jævnaldrende Medstuderende: Steffensen, J. C. Smith, Holger Lembche, Friis Hansen; imellem os udviklede sig megen Fortrolighed. Disse er alt længst bortkaldte. Andre — endnu levende — ville muligen med mig med Glæde erindre hine Søndage, hvor vi om Formiddag-

gen samledes om Steins dybe og ædle Forkyndelse i Emauskirken, derfra fulgtes ud i Frederiksberg Have, for saa Kl. 1 at begynde vor glade Gerning i Søndagsskolen paa Diakonissestiftelsen. Det var Samtale, det var Samliv. Lad mig ogsaa mindes de store Forklaringsmøder i det noget triste Lokale i Bagbygningen paa Østergade (og senere i Bethesda), hvor Schousboe, Frimodt, Stein, Volf, Krag og andre af Hovedstadens nidkære og dygtige Præster førte Ordet, — ingen — efter min Mening — dog bedre end vor beundrede Professor P. Madsen, som jeg aldrig har hørt hverken paa Universitetet eller ved disse og andre Møder uden at blive ydmyget og opbygget.

Man kan sige: Var det nu helt rigtigt, at I unge Mennesker anvendte saa megen Tid og Kræfter paa dette Arbejde —, og var I ikke for unge? — Ja, vi var unge, og det tog Tid og krævede Arbejde — ogsaa visse Ofre; men jeg for min Del maa ogsaa nu sige: Det var for mig en meget frugtbar Tid, et meget frugtbart Arbejde, det var en god Forberedelse, det var en Velsignelse at have været med heri og at mindes det. Om jeg udrettede noget videre, — det ved jeg ikke, men jeg ved, at jeg med stor Taknemmelighed mindes hine Dage, hine Mennesker og den Frugt, jeg selv havde deraf, og medens jeg nu sidder 50 Aar efter og skriver disse Linier, føler jeg noget af den gamle Varme og den gamle Glæde fra hine ungdomsfriske Dage.

Lad mig da — med en lille Variation — slutte med de bekendte Linier:

Und mich ergreift ein längst entwöhntes Sehnen
Nach jener stillen ernsten Frühlingszeit.

Odense, d. 10. August 1925.

H. Lützhøft.



VED 50 AARS JUBILÆET

(Af en mangeaarig Søndagsskolearbejder).

Saa vil vi da vor Tak til Gud frembære
for al hans Naade i de femti Aar,
for Værket, som blev øvet til hans Ære,
for skiftende og gode Arbejdskaar.
Ja, Herre, Tak for Børnene, Du sendte,
og Medarbejderne i Tusindtal;
Dit Velbehag i Gerningen vi kendte,
den blev for os et herligt himmelsk Kald.

Vi beder Dig fremdeles at velsigne
Din Søndagsskole i vor store By!
Og hjælp os til at maatte mer Dig ligne
og altid hos Dig hente Kraften ny,
saa vi i Troskab maa endrægtigt løbe
Dit Budskabs Vej i Samfundskæde tæt,
og stedse den belejlig' Tid maa købe,
saa Børneflokket om Dig vokser ret!

Som Du har sagt, vi ogsaa Dig vil bede:
Kald flere frem til Arbejd' i Din Høst!
og dan Du dem, saa de sig lader lede
i Dine Spor, lydhøre for Din Røst,
at Søndagsskolens Gerning ret maa trives
og føres frem med stedse større Flid,
saa med Dit Ord maa fostres og oplives
den Slægt, som kommer i vor Eftertid.



II. DEL
OM ARBEJDET OG DETS
BETYDNING

BARNET

Jeg vil af praktiske Grunde regne med, at Barnealderen slutter ved Konfirmationsalderen, altsaa ved det 14.—15. Aar. Og jeg vil inddele den i 3 Afsnit: De første to Leveaar, de følgende 6, og endelig de sidste 6—7. Jeg gør det ikke, fordi jeg mener, at der ved det 2., 8. og 14—15. Aar sker noget særligt ganske pludseligt, som bevirker, at Barnet paa kort Tid er blevet noget helt andet, end det var en lille Tid før, men fordi der omkring ved disse Tidspunkter i Barnets Liv alligevel ganske langsomt og tit ret umærkeligt er brudt noget nyt igennem, noget som man ikke før fandt udpræget tilstede hos Barnet og derfor først nu helt klart bliver opmærksom paa som nye Sider og Evner hos det. Tidspunkterne maa naturligvis kun tages omtrentligt. Børn er i Udvikling som i meget andet forskellige, og naar man i en oversigtlig Fremstilling prøver paa at tegne alle Børns Billede med de samme Streger, saa kan man det naturligvis ikke uden at begaa den samme Fejl, som man begaar, naar man tegner Landkort: Man stryger en hel Del Enkeltheder og tegner andre ret skematisk, for at Helhedsbilledet kan blive nogenlunde overskueligt, og for at de Enkeltheder, som man i den givne Sammenhæng har Brug for, kan træde saa meget tydeligere frem.

Altsaa først lidt om de 2 første Aar. Barnet er jo ved Fødselen i den Grad hjælpeløst, at det ser ud for os, som om alt endnu kun slumrende var til Stede. Men der er ikke des mindre noget, der er alt andet end slumrende, men tværtimod er rede til et endog meget kraftigt Arbejde. Det er de Organer, som ved Optagning af frisk Luft og Føde,

altsaa Lunger og Fordøjelsesorganer, skal iværksætte den Omsætning i Legemet, hvoraf Væksten fremgaar. Der er nemlig ikke noget Tidspunkt i Menneskets senere Liv, hvor Væksten i den Grad er Nummer 1 og foregaar med en saadan Styrke som i det første Leveaar. Barnet vejer efter dette første Aars Forløb 3 Gange saa meget som ved Fødsele, og en Vægtforøgelse paa 300 pCt. præsterer vi dog heldigvis ikke senere hen i Livet paa et Aar. Ja, selv om vi ikke vil se procentvis paa det, men simpelthen regne med de i dette Aar indvundne 8 Kilo, saa ses det let, at man ikke vedbliver med at tage til i det Tempo, thi det vilde medføre, at man allerede i 10 Aars Alderen vilde veje over 80 Kilo, en Vækst, som først den udvoksede og endda ret svære Mand naar. Saa der er dog i alt Fald et Omraade, hvor den lille hjælpeløse Skabning præsterer det usædvanlige.

De Organer, som har Sliddet, skal ogsaa have Plejen, og Barneplejen i disse første Aar bestaar da ogsaa i dette ganske simple: Frisk Luft i størst mulig Grad, passende og regelmæssig Næring samt god Hudpleje, altsaa Renlighed og rimelig Hærdning, da Huden jo er et vigtigt Organ i Udskilningens og dermed Omsætningens Tjeneste. Iøvrigt gælder det først og fremmest om Ro og atter Ro, for at den megen Vækst og Nyudvikling kan foregaa saa normalt og uhindret som muligt. Det er jo meget, der skal nydannes i disse Aar: Hjærnen skal naa næsten hele sin Størrelse og Vægt, og af Muskelvæv skal der være en hel Del parat til den Tid, da Barnet for Alvor tager fat at tumle og saaledes har Brug for meget Muskelarbejde og maa have Bevægelsesnervesystemet i Orden.

Ved 2 Aars Alderen er den lille saa færdig til at røre sig livligt det meste af Dagen, og det er vigtigt, at denne Evne nu rigtig faar Lov at udfolde sig, ved at de faar Lejlighed til at kravle og krybe omkring, hoppe, løbe og springe, falde og atter rejse sig, som vi ser sunde Børn gøre det. Men det er i denne Sammenhæng vigtigere at lægge Mærke til, at der samtidig med har udviklet sig en anden Evne, Evnen til at iagttage. Det er i disse Aar den alt beherskende Evne. Barnet optager gennem Øje, Øre og sine andre Sanscor-

ganer Billeder i Mængde af Livets brogede Mangfoldighed rundt om sig og danner sig derved sit Menneske- og Sainfundsbillede. Der er nok at gøre med at lære alle disse Ting, og det sunde Barn er ivrigt optaget dermed fra Morgen til Aften, og ligesom Vægtforøgelsen i det første Aar var kolossal, saaledes er nu Billedoptagelsen kolossal. Til denne Billedoptagelse knytter Barnet saa sine Glæder og Sorger. De Billeder, det optager, fremkalder Indtryk hos det af Glæde og Behag eller af Angst og Utryghed, og paa den Maade skaber det sig en Vurdering af sine Omgivelser, især af de Mennesker, det til Stadighed er sammen med. I sine Lege repeterer Barnet sine Indtryk og lever dem paa den Maade fast ind i sin Bevidsthed og sin Sjæl. Disse første Barnearsindtryk fra Tiden efter det andet Aar kan sidde længe fast. Det er i disse Aar, at Børnene i Byen leger „Far og Mor“, Købmand, Doktor, Soldat, Sporvognskonduktør og lign., medens Børnene paa Landet legende udfører de samme Ting, som de voksne paa Landet udfører: køre Hest, trække Køer, pløje, høste, tærskes o. s. v., og Børnene i Fiskerlejet leger med Baade, Skibe, Fiskeredskaber og den Slags Ting.

De optagne og senere igennem Legen yderligere tilegnede Billeder forøger saaledes ikke blot Børnenes *Viden*, men bestemmer ogsaa, hvad Børn kommer til at holde af eller føle sig frastødt af paa Grund af de Følelser, der knytter sig til dem. Det er en kendt Sag, at der er Mennesker, Børn elsker, og andre, de nærer Uvilje imod og ikke kan bringes til at forlige sig med. De førstnævnte efterligner de og danner sig efter dem paa alle Maader, optager deres Gang, Manerer, Maade at tale paa o. s. v., og saaledes er Udviklingen af Børns Indre, deres sjælelige Art, i disse Aar, hvor Eftertanke og Ræsonnement endnu kun i ringe Grad udøver en regulerende Indflydelse, nøje knyttet til de Indtryk, de modtager, og det gør det netop i disse Aar saa vigtigt, hvordan Indtrykkene er. De Mennesker og Egenskaber, Børn tiltrækkes af, giver de sig i Vold med Liv og Sjæl og underordner sig dem uvilkaarligt, idet de tillige føler det som en Tryghed at være afhængige af og adlyde dem, de

har Tillid og Kærlighed til. Saaledes danner sig altsaa de Forhold, Bibelen holder os for Øje, naar den betoner den nøje Sammenhæng, der er imellem, at „Børn adlyder deres Forældre i Herren, thi det er ret,“ og at Forældrene ikke maa „opirre deres Børn, men skal opføde dem i Herrens Tugt og Formaning.“ Og naar Paulus tilføjer, at „Kvinden skal frelses ved at føde Børn, naar de bliver i Tro og Kærlighed og Hellighed med Tugtighed,“ da kan han dermed kun mene, at hun skal finde Frelse gennem sin Opgave som Moder, naar hun røgter den med den rette Forstaaelse af den Sammenhæng, der er mellem det, hun selv *er*, og det, Børnene *bliver* til, idet de kun kan blive „fuldkomne, som deres Fader i Himlen er fuldkommen,“ naar hun daglig for deres Øjne lever det fuldkomne Menneskeliv, som alene kan leves af et frelst Menneske under Guds Naades Lov.

Det er jo ikke blot ved det, Forældrene daglig selv lever for Børnenes Øjne, at disse dannes, men ogsaa ved alle de andre Indtryk, Dagene bringer dem. Derfor har det ogsaa meget at sige, hvad Forældrene ellers lader Børnene faa Lejlighed til at optage som Billeder i sig. Der er jo en stor Forskel paa, om Børn gaar under sunde, naturlige Forhold ude paa Landet og fylder deres Sind med alt det, Naturen i Mark og Skov, Hus og Have, Eng og Strand i overflødig Gavmildhed lægger paa deres Vej, eller om de gaar i en Storbys Gader, hvor saa at sige alt er kunslet og en Mængde Indtryk paatvinger sig dem, som de kun kan have Skade af. Der skal stor Omtanke til for at holde Børnene borte fra disse Indtryk og i Stedet for bringe dem under Indflydelse af de gode og sunde, som i Byen kun med Besvær kan skaffes til Veje. Og selv om Sansen for det rette er til Stede, hvor mange har saa Tid og Mulighed for at anvende al den Tid, der skal til, for at skaffe Børnene Lejlighed til at færdes i den Natur, som ogsaa i Byen *kan* findes, i Parker, Anlæg, Spadseresteder ved Strand og Sø? Det er uendelig meget lettere at opdrage Børn, naar deres Glæder næsten daglig af sig selv kæder sig sammen med Naturen og sunde Livsudslag, end naar de knyttes til en Mængde Oplevelser fra Storbyens daglige Ansigt, der i Virkeligheden

tit mere bliver en Række Fristelser end Berigelser af Barne-sindets Indhold.

Men lykkeligtvis er der jo ogsaa Adgang til endnu en Række Indtryk, som Børn er meget modtagelige for, og som ogsaa Livet i Byerne lige saa vel som paa Landet aabner Mulighed for at skaffe dem. Det er de Indtryk, som skaffes Barnet gennem Fortælling og Sang. Ogsaa for disse Indtryk har Børnene stor Opladthed, og de kan faa en stor Berigelse derigennem, naar Fortællingen er, som denne Alder kræver det. Jeg tænker her paa Fortælling af den Art, som de bedste Barneeventyr giver os dem, altsaa Fortælling om Mennesker, helst maaske endda om Børn, der fremstilles saaledes, at det er en enkelt Egenskab, hvortil Barnet kan knytte en Følelse af Glæde, der behersker Fortællingen. Disse usammensatte Skikkelser, som det er Fortællerens Kunst at give os netop saa usammensatte, som smaa Børn skal have dem, findes ikke blot i gode Eventyr, men ogsaa i stor Rigdom i Bibelens Beretninger, naar disse vælges paa rette Maade i Forhold til Barnets Alder; thi det er en forskellig Fortællemaade, der skal anvendes til Børn i 5 Aars Alderen og i 10 Aars Alderen. Det er til stor Nytte for Forældre at have den rigtige Forstaaelse af Barnefortællingens Værdi og rette Brug, og ganske særlig er det nødvendigt i en By, hvor man mere end paa Landet er henvist til netop ved dette Middel at skaffe Børnene den egnede Næring for deres Sind, erstatte Livets virkelige Oplevelser med Fortællingens, og se at knytte Barnets Glæder og Sorger til de Skikkelser, som der i Fortællingens Verden er lige saa god Adgang til her som paa Landet. Vi kender alle, hvor stærkt Børn lever med i en godt valgt og godt gengivet Fortælling, og ligesom Børn ude i Livet viser Genkendelsens store Glæde ved at opleve paany, hvad de tidligere har mødt og glædet sig over, saaledes ser man dem lægge den samme Glæde for Dagen, naar deres kære Historier gentages. Fortælling om, hvad Far og Mor eller de store Søskende oplevede, da de var smaa, Oplevelsere fra tidligere Tider hos Slægtninge og lign. vil altid hos mindre Børn finde glade og opmærksomme Tilhørere bl. a. fordi de handler om det delvis kendte, hvortil der paa For-

haand knytter sig en vis Interesse. Man hører i vore Dage ikke ret meget om, at der fortælles for Børn i Hjemmene, og det er stor Skade, hvis det er gaaet af Brug. I Virkeligheden har Hjemmene i Fortællingen en Nøgle til at lukke Børn-ind til en Mængde af de Værdier, som de daarlige kan undvære, men som Livet ikke umiddelbart giver dem Adgang til. Og det ligger jo her helt i Forældrenes Magt at vælge, hvilken Paavirkning de vil bringe Børnene under, og hvilke Skikkelser, de vil bringe dem til at elske og føle sig tilskyndet til at ligne. En Verden af gode Indtryk staar her aaben for enhver. Den eneste Betaling, der kræves, er, at den fortællende selv skal have gjort sig den Ulejlighed at leve sig ind deri. Jo mere udadvendt Tiden er blevet, des vigtigere er det netop atter i Hjemmene at skaffe Plads til det, der igen kan samle Familien i og om Hjemmene, og finde de Ting frem, som især for Børnene kan lægge den Glans over Tilværelsen hjemme og Samværet med Mor og Far, som nu i saa mange Børns Bevidsthed knyttes sammen med Biografen og Butikkernes Udstillingspynt, Slikeriboder og Gadeoplevelser. En udmærket Afveksling kan skaffes ved, at Børnene lærer Smaasange og Børneverse, som de netop i den her nævnte Alder har stor Lyst til. Med hvilken Enstemmighed forlanger ikke de mindre Børn deres Yndlingsange Gang paa Gang?

Naar man har oplevet, hvor optaget Børn let bliver af de Mennesker, de i Livets Virkelighed er kommet til at holde af, og hvordan de ligeledes ustandseligt vender tilbage til de Mennesker, de er blevet interesseret i gennem Fortælling, saa er det ikke svært at forstaa, at Vejen til at faa deres Interesse vakt for Gud og Guds Rige ogsaa gaar gennem Fortælling derom. Fortællinger om Guds og Jesu Kærlighed til og Godhed mod Mennesker, deres Magt og Vilje til at gøre alle Ting vel, vil tale stærkt til Barnets Sind og Hjærte. Og naar saa tillige Livet i Hjemmet viser, at Gud og Jesus er levende for Far og Mor, at de taler med dem, henter Raad og Hjælp hos dem, stoler paa dem først og fremmest, saa bliver de for Børnene ikke blot noget, de interesserer sig for, men bibringer dem netop den Trygheds-

følelse, der før er nævnt, og som gør, at de gerne vil være i Overensstemmelse med dem og adlyde dem.

Endnu skal det kun lige nævnes, at man gennem Fortællingens gode Timer og Samvær har et udmærket Middel til at binde Børns Kærlighed og Glæde til den fortællende selv. Den, der fortæller Børn alt det, de holder af, kommer de til ogsaa at elske, og hvis Lydigheden hos Børn først og fremmest fremkaldes ved, at de gerne vil være som den, de holder af, saa bliver ethvert Kærlighedsbaand en Tilskyndelse til Lydighed mod den, man holder af. Fra Skolen kender vi dette, at der aldrig er noget i Vejen med Børns Lydighed over for den Lærer, de holder af, medens der er evindelige Kvaler med Ulydighed og Drilagtighed overfor den, de ikke kan lide.

Søndagskolen har vel kun i ringe Grad Mulighed for at bringe Børn Oplevelser ude fra Virkelighedens Verden, men til Gengæld har den ubegrænset Adgang til at lukke Verden op for Børnene gennem Fortælling. Forældre og Søndagsskolefolk burde være de bedste Fortællere i Verden. Mon de er det? De burde have det righoldigste Stof, fordi de altid under deres Læsning burde have Bevidstheden medrettet paa, hvad der af det, de læser, kunde egne sig til at fortælles for Børn, enten direkte, som det staar, eller ændret lidt af Fortælleren til den specielle Brug, han vil gøre deraf. Mon det er saadan? Søndagsskolefolk burde se den store Opgave, der netop for dem ligger i at gøre Hjemmene interesserede i Fortællingen ved at faa dem til at forstå, hvad den er værd og kan bruges til.

Jeg har maaske opholdt mig lidt længe ved Fortællingen og dens Betydning. Det har ikke været for at tvære dette Spørgsmaal ud, men fordi Søndagsskolen her har sit Hovedmiddel. Det burde staa over enhver Søndagsskoles Dør: Børns Sjæl lever kun af det, de er kommen til at elske! Elsker de dig, da bliver du et Forbillede for dem. Elsker de dine Fortællinger, da har du det i din Haand at danne deres Vilje til Handling. Forklaringer er for de smaa Børn kun dræbende, naar man ved sin Pegepind til den rette Anvendelse af Fortællingens Moral udvisker den Oplevelses-

glæde, de havde af selve Fortællingen. Og den mest moralske og lærerige Fortælling er simpelthen en Forbrydelse, hvis den keder Børnene. Det er kun dette, som jeg gerne vilde have sagt meget bedre, end jeg har, og gerne vilde lægge alle rigtig paa Sinde ved kort at fremdrage, hvad det er, der gør, at Fortælling virker.

Det Billede, jeg her i store Træk har tegnet af Barnet mellem 2 og 8 Aar, kan let kritiseres. Det er mangelfuldt og derfor ensidigt, og der er navnlig i Slutningen af Tiden Udvikling hen imod det, den følgende Periode fører med sig af nyt. Det er tegnet med en enkelt tyk Streg, men i den Sammenhæng, hvori det skal ses, er det alligevel rigtigt. Den benyttede Streg er for det første den, der er Hovedlinjen i denne Alders aandelige Ansigt og derfor den, der skal fremhæves, og den er tillige i Hovedsagen den Linje, som Søndagsskolen er henvist til at følge, og som den derfor maa opøve sig i at se stadig klarere, idet man indretter sig paa at regne med Barnets Følelsesvurdering paa Grundlag af de tilførte Indtryk, og derfor klart tager Sigte paa at tilføre netop de Indtryk, som umiddelbart fremkalder de rette Følelser, og saa stole paa, at disse nok skal føre Barnet videre uden den voksnes stadig forstyrrende Pegepind.

I de følgende Aar, efter det 8de, ændres dette. Ikke ved, at de hidtil iagttagne Træk forsvinder, men ved, at der kommer nye til.

Paa det legemlige Omraade sker der det, at Barnet efterhaanden ikke blot er Herre over det samlet virkende store Bevægelses-Muskelapparat, men ogsaa bliver Herre over de finere og mere enkelvis virkende Arbejdsmuskler, hvorved nøjagtigere Arbejde skal udføres, især Haandens og Armens samt Minespillets Muskler. Det runde, naive, „søde“ Barneansigt, som er helt Smil eller helt Graad eller Vrede, afløses nu af et Ansigt, som med Minespil mere i Enkeltheder afspejler Tanker og Stemninger. For Haandens Arbejde og den Udvikling, som derigennem gives Hjærnen, aabnes der nu et vidt Felt, som Skolerne mere og mere faar Øje paa, men som især Hjemmet burde blive den kyndige Benytter af ved at lade Børnene hjælpe til med alle Slags praktiske

Arbejder. Det huslige har man da alle Steder, en Have har mange, og baade Dreng og Piger burde her være med, der bør ikke være noget, der stemples som „Pigearbejde“, og som en Dreng er for „stor“ til at udføre. Hjemmet kan give Børnene Lejlighed til at bruge Hænderne til nyttige og morsomme Arbejder i Træ, Pap, Papir, eventuelt Metal, endvidere til Tegning (som nu bliver af en anden Art end Smaabørns Tegning), Musik o. lign., og man bør ikke lade sig afskrække af, at det „gør Griseri“. Alt dette kan Søndagskolen vel ikke direkte udnytte, men den enkelte Søndagskolelærer kan maaske gøre noget deraf frugtbringende som Privatmenneske og derved dels give et godt Eksempel (saa at de kristne ikke altid „kommer bagefter“) og dels maaske ogsaa, naar Søndagsskolebørn indbydes til hans Hjem, give dem Lejlighed til her at se og prøve noget, som de kunde faa Smag for og faa Lov til at tage op i deres eget Hjem. Og hvis Søndagsskolen faar Øje paa, at den har den meget store Opgave at gøre sig til Ven med det enkelte Søndagskolebarns Hjem og være med til der at fremelske de gode, gamle Hjemdyder og Hjeminteresser, som Nutidens Hjem har mistet, men Fremtidens Hjem atter *maa* komme i Besiddelse af, hvis de ikke selv skal gaa til Grunde af Mangel paa de for et Hjem naturlige Opgaver, saa har den her et godt Stof til mange Samtaler og mange Forældremøder. Det er jo ikke Skolerne, som først og fremmest skal tage disse Ting op; det er i Hjemmet, Forældrenes og Børnenes Fællesskab, at det skal ind.

Efter denne Indledning om det legemlige vilde jeg gerne først anføre Resultaterne af nogle Undersøgelser, man i Løbet af de sidste 30 Aar til forskellig Tid og paa forskellige Steder har gjort for at komme til Klarhed angaaende de forskellige Alderstrins Interesser. Efter disse Undersøgelser er der et ikke helt lille Antal af mindre Børn, der angiver bibelske Fortællinger og bibelske Personer som noget, der særlig har interesseret dem. Af de større Børn er der forholdsvis langt færre, der angiver saadanne som Genstand for deres Interesse, men der er dog ogsaa af disse en Del. Naar Børn kommer over det 10de Aar stiger for hvert Aar An-

tallet af dem, der vælger deres „Helt“ fra andre Omraader end Bibelens, navnlig gaar man nu over til at søge dem blandt Historiens Skikkelser, Opdagelsesrejsende, Opfindere, ja, i den sidste Tid ogsaa blandt Filmens Folk. Det er altsaa blandt andet Lærestoffet fra Skolen, som begynder at gøre sig gældende, og der kan hverken i amerikanske Skoler uden Religionsundervisning eller tyske Skoler med Religionsundervisning paavises Undtagelser fra denne Regel.

Blandt de Børn, der altsaa har angivet Interesse for bibelske Personer og Begivenheder, har de mindste Børn mest interesseret sig for de Fortællinger, der handler om Børn: Josef som lille, Moses findes af Faraos Datter, den lille Samuel i Templet hos Eli, Hyrdedrengen David, Jesu Fødsel Julenat, Flugten til Ægypten, Jesus velsigner de smaa Børn. De ældre Børn mellem 10 og 12 Aar nævner mest Skikkelser fra det gamle Testamente: Josef hos Potifar, Moses som Fører for Israel, David og Goliat, Abraham, Jonas, Daniel i Løvekulen, Samson og Filisterne samt fra det ny Testamente: Døberen Johannes, Peter, Paulus. Først omkring det 15de Aar nævner Piger saavel som Drengene Jesus som Frelser, og saa er Interessen for ham stigende i de følgende Aar.

De legemlige Færdigheder og Anlæg, som jeg nylig har omtalt, synes maaske en og anden at ligge noget uden for den Ramme, der her er afstukket for vor Betragtning af Børn. Dette forholder sig dog ikke saaledes. Jeg anfører det ganske vist ikke, fordi det har direkte Anvendelse i Søndagsskolen, men fordi det angiver et Hovedtræk i denne Alders hele Væsen, som det er nødvendigt at dvæle noget ved for Forstaaelsen af den.

Naar den legemlige Arbejdsmekanisme i Form af Haandens og Armens finere Muskulatur netop er udviklet stærkt til Brug paa dette Tidspunkt, saa betyder det, at der til denne Mekanisme svarer et *Arbejdsanlæg*, og at et saadant Anlæg betyder noget væsentligt, maa man vente. Denne Alder staar med Trangen til at tage fat, gøre noget. Børnene har Respekt for den, der kan noget og gør noget, og de forlanger af sig selv, at der skal gøres noget. De før om-

handlede mindre Børn stod nærmest som Tilskuere til Livets brogede Mangfoldighed, og, naar de havde iagttaget Livet, trak sig ind i deres Privatlivsramme for der at gentage, hvad de havde set, i Legens Form paa deres egen lille Scene, højst med Mor og Far som Tilskuere, og saaledes gav de en Vurdering af Personer og Begivenheder ud fra deres umiddelbare Indtryk. Men Børnene paa det lidt senere Alderstrin træder netop *ud* af Privatlivets snævrere Ramme og ind paa Livets større Arena, saadan som de nu har Adgang til den, for der at tage fat og vise, hvad *de* kan præstere paa det virkelige Livs Skueplads i Konkurrence med de andre. De smaa af de før nævnte Aargange vil kun vise sig for et hjemligt Publikum, og stilles de Ansigt til Ansigt med et større, bliver de blot forskrækkede og holder Mor i Skørterne. Men de større melder sig til de virkelige Opgaver og Bedømmelse af hele det store Publikum, som bestaar af baade jævnaldrende og ældre, der møder op for at bedømme og maale dem i Skolens Verden, paa Idrætspladsen og i deres Sommerlejre. At det nu er den virkelige *Præstation*, det drejer sig om, er let at se, bl. a. naar man lægger Mærke til denne Alders Lege, som i Karakter er helt forskellige fra den foregaaende Alders. Det er nu nemlig saa at sige udelukkende Lege med et Kappemoment i: Røverleg, de forskellige Boldspil, hvor altid to Partier staar overfor hinanden, Idrætskonkurrencer, hvor den enkelte maaler sig mod alle de andre, og Spejderlejr med dens mange Kampe og Prøver paa, hvad Kræfterne kan holde til, og hvad Hjærnen kan udtænke. Skolen har efterhaanden beslaglagt mere og mere af Tiden og tvinger Børnene til en ret ensartet Slags Arbejde, der temmelig ensidigt tager Hjærnen i Brug. Men efterhaanden som Hjemmet har givet op, for Drengenes Vedkommende saa at sige helt, og for Pigernes Vedkommende mere og mere, har Foreninger taget fat og ganske vist afhjulpet et Savn, men paa den anden Side alt for brat og pludseligt ført alt ud i den store Verden og til dens forjagede Fart. Men paa alle de nævnte Omraader optræder Kappelysten, og Vurderingen sker, efter hvad der ydes. Medens de mindste Børns Vurdering helt og holdent

var en Følelsesvurdering ud fra de Følelser, Indtrykkene umiddelbart fremkaldte hos dem, saa drejer det sig nu om en Præstationsvurdering, hvor Afgørelsen træffes ud fra en Sammenligning, der ofte afgøres efter de fineste Maaleinstrumenter, eller som i Skolen ved Karakterer. Den, der klarer sig bedst, bliver beundret, og man tilklapper ham Bifald, han bliver „Helten“, og ham vil man gerne ligne. I en Drengeflok er det den, der springer højest, løber stærkest, laver de fleste Maal, svømmer længst, der er den beundrede Helt, som man ser op til og vil ligne, selv om han ikke ellers har de Egenskaber, som gør ham egnet til at være Forbillede. Vurderingen er nemlig saa at sige udelukkende en Præstationsvurdering og kun i ringere Grad tillige en Moralvurdering. Moralen lægges der kun Mærke til, naar den direkte inddrages under det Omraade, hvor Præstationen ydes. Man anerkender i Skolen nok den, der ved Flid har arbejdet sig frem til at præstere det bedste, men man er i de allerfleste Tilfælde lige saa rede til Anerkendelse over for den, der naar sin Position ved mindre fine Midler f. Eks. ikke er bange for at anvende Snyderi, naar det bare er „godt gjort“, og den, der ved Hjælp af frække, men vittige Svar kan klare sig over for den mindre rapmundede, faar ogsaa beredvilligt sin Beundring. At „klare den“ er jo et meget sigende Slagudtryk i denne Alders Mund. Denne Mangel paa Moral i Vurderingen er naturligvis til en vis Grad en Følge af, at man staar over for en Alder, hvis Moral endnu ikke kan være bygget paa en klar Forstaaelse af Forholdene, fordi Børnene ikke er modne nok til at bedømme dem. Men til en vis Grad hænger det ogsaa sammen med, at det i mange Tilfælde drejer sig om Forhold, der i Grunden er unaturligt sammensatte for denne Alder, og som de kun stilles overfor paa Grund af Tidens alt for hurtige Tempo, der sætter dem i Forbindelse med en Mængde Forhold, som er langt over det, der for deres Alder maa kaldes det normale. De faar ligefrem ikke Tid til at følge med i deres moralske Forstaaelse og Tilvænnning. De skulde møde langt færre Begivenheder, hvis det skulde være rigtigt. Man kan maaske ogsaa sige, at de moraludviklende Paavirkninger ikke har

holdt Trit med de Krav til Moralvurdering, som Livet stiller Børnene overfor. Skolen, som har taget dem næsten helt og holdent, har saa meget rent intellektuelt, den skal have gjort, at der nu mindre end før er aaben og planmæssig Bestræbelse fremme for at udvikle den moralske Vurderings-evne, blandt andet ogsaa, fordi man har været alt for tilbøjelig til at tro, at den fulgte af sig selv som et nødvendigt Produkt af den forøgede Intelligensdyrkelse, hvilket er en Misforstaaelse. Sikkerhed i Moralvurdering kræver ikke blot Indsigt, men ogsaa *Indøvelse*, og til dette giver Skolen sig for lidt Tid, og Hjemmet har i for høj Grad mistet Indflydelsen. At føre Tiden tilbage til et langsommere Tempo vil ikke være muligt. Det gælder da om at prøve, om man kan forstærke Moralindøvelsen. Det ser ud, som om der er noget af en bedre Forstaaelse ved at trænge igennem paa dette og beslægtede Punkter, men der er sikkert endnu længe til, at det i Praksis kan mærkes. De Ungdomsbevægelser, som tager baade de praktiske Virksomheder og den moralske Vurdering op, som F. D. F., de grønne Spejdere og andre, har her en udmærket Chance, og vi haaber, at de benytter den paa bedste Maade. Selv om det Omraade, hvor de har Lejlighed til at anlægge moralsk Bedømmelse af den Optræden, de er Vidne til ved deres Øvelser, er ret begrænset, saa er det dog alligevel ikke saa faa forskellige Forhold, de stilles overfor og kan opøve i, og i *noget* Grad smitter det vel ogsaa af ind paa beslægtede Omraader, skønt man vist ikke skal vente sig alt for meget deraf. Søndagsskolen har ikke Lejlighed til at mødes med Børnene ude i selve Livet og dets Konflikter og Fristelser, men den maa se at hjælpe sig med, hvad man fra Lærernes Erfaringer og Oplevelser i det daglige Liv kan føre frem for dem til Overvejelse ved den ene ugentlige Sammenkomst. For de lidt ældre Børn, som vi her taler om, vil det sikkert være værdifuldt saa vidt muligt at fremsætte den i Teksten liggende Moralvurdering i Form af Eksempler fra det daglige Liv, virkelige eller konstruerede, naar de blot er konstrueret tilstrækkeligt virkelighedstro.

Det er ikke blot paa hinanden, at Børn anlægger Præ-

stationsvurderingens Maalestok, det er ogsaa paa de voksne. Deres Helt blandt disse bliver ogsaa den, der kan „lave noget“. Den Lærer, der ikke faar fine Eksamensresultater med sine Elever, regnes ikke for stort, selv om hans Timer saa er nok saa behagelige i Aarets Løb. Det Menneske, hvis Tale er god nok, men hvis Handlinger ikke staar Maal med, hvad han stadig gaar og docerer, regnes ikke. Paa den, der fremtræder som Kristen, anlægges man Kristendommens skrappeste Maalestok — han har jo selv meldt sig til Konkurrence paa det Omraade og maa tage Vurderingen. Ve ham, hvis han falder igennem. Man anlægges en ganske forskellig Vurdering paa det Menneske, der stiller sig frem som Kristen, og saa et „almindeligt Menneske“. De ved den før nævnte Undersøgelse af Børns Bibelinteresse udpegede Helte er alle sammen saadanne Mennesker, som „klarede“ Stillingen, Gud havde stillet dem i. Og den Søndagsskolelærer, som skal blive sine Børns Helt og Ideal til Efterfølgelse, maa have klaret sig i den Vurderingens Ildprøve, som hans 12—13-aarige Vurderingsmænd stiller ham overfor. Bestaar han den, saa betyder hans Ord noget, men de betyder absolut intet, hvis han falder igennem. „Vikarer“ kan *de smaa* straks tage imod med aabne Arme, „den nye Frøken var saa sød, bare vi skulde have hende hver Gang.“ Men de større modtager altid den ukendte med Skepsis, underkaster ham eventuelt en lille Prøve, men lader det iøvrigt staa hen, hvad han er værd, hvis han da ikke har været saa uheldig straks at falde igennem.

Den Læsning, Børn i denne Alder vælger, viser os dem fra samme Side. Det er Gøngenhøvdingen, Robinson Kruso, Coopers Indianerfortællinger o. lign., som dyrkes i heldigste Tilfælde, i uheldigste Tilfælde er det nogle bloddryppende Mytterromaner, indførte Varer paa skumle Forlag. Der skal foregaa noget i de Bøger, der skal fange dem. Hos Ingemann er der „for meget om Kærlighed“. Handling, Handling, ikke Ræsonnement og ikke Føleri. Formaar Søndagsskolen noget i Retning af at retlede Læselysten, da er det et fortjenstfuldt Arbejde, thi der læses selv af gode Børn en uhyggelig Masse daarlige Bøger.

Ved Siden af det nu omtalte maa vi lægge Mærke til endnu et Træk i denne Alders Fysiognomi. Der hører nemlig ogsaa til dens Ejendommeligheder, at Evnen til klarere Tænkning er udviklet, og med den er tillige *Tænksohmheden* vokset. De forlanger, at der skal være Mening i Tingene. Man begynder derfor ogsaa at diskutere, hvad man oplever. Det er mest med jævnaldrende, ikke saa gerne med ældre, fordi man ogsaa i Disputen gerne vil klare sig, hvad man ikke har saa megen Udsigt til over for en modnere. Det er noget af en Kunst at faa en saadan umoden Drengedispnt til at foregaa for aabent Tæppe; enkelte voksne kan det, kan faa Lov at sidde som tavse Tilhørere, der kun svarer, naar de direkte bliver spurgt; men ellers faar ingen Lejlighed til at lære hele deres frimodige Vurdering at kende. Som Regel blotter man sig nødtigt, allermindst overfor en, i hvem man har Grund til at ane en Modstander. Forsøg paa at faa Børn i denne Alder til at udtale sig dristigt og aabent om sig selv, naar voksne er til Stede, mislykkes i Reglen, naar det ikke er paa Tomandshaand og til en voksen, der er en paalidelig Ven. Søndagsskolen vil derfor næppe synderligt kunne faa Glæde af at lade den direkte Tiltale til Børnene afløse af en Samtale med dem; det hele vil glide over i samme Spor som Katekisationen i Religionstimerne saa let kommer ind i, og hvor Svarene fra Børnene ikke indeholder det, de virkelig selv har oplevet, men derimod det, man „skal“ svare. Derved kommer der let noget uoprigtigt over det hele, som i heldigste Tilfælde gør Samtalen værdiløs, i uheldigste Tilfælde kan faa endnu daarligere Følger, som det uoprigtige i det hele jo let kan faa.

Inden jeg omtaler det alt for velkendte Forhold, at Børnene, især Drengene, naar de naar en vis Alder, der ligger inden for det Afsnit, vi her beskæftiger os med, har Tilbøjelighed til at forsvinde fra Søndagsskolen, vil jeg omtale et andet Forhold, som man i vore Dage ikke kan se bort fra.

Der er jo en stor Mængde Hjem, der er ganske verdslige, og hvor Børnene vokser op uden den aller mindste kristelige Paavirkning. De kommer op til Skolealderen, uden at der i deres Hjem har været gjort noget som helst for at

bringe dem i Forhold til de kristelige Sandheder. Det er af flere Børnep psykologer, der selv er vantro, fremhævet, hvor stærkt et Indtryk, det kan gøre paa Børnene, naar de i Skolen i Religionstimerne føres ind i de kristelige Livssandheders Verden. Det er ikke saaledes i alle Tilfælde, men det kan altsaa gaa saaledes. Deres religiøse Følelse kan komme i stærk og pludselig Vækst, og hele deres hidtil kendte Type kan ændres. De begynder at bede og synge Salmever, de taler meget om deres nye Indhold. Baade S. Næsgaard og Vilh. Rasmussen har blandt hjemlige Forskere fremhævet dette. Det viser os, at det religiøse Anlæg hos nogle Børn er saa stærkt, at det gør sig gældende, endogsaa naar det har været ganske forsømt. Sædvanligvis vil det i saadanne Tilfælde vise sig, hvad vi paa saa mange andre Maader oplever, at Hjemmets Indflydelse i det lange Løb bliver den stærkeste, fordi den er den stadigst gentagne, og den korte Opblussen vil ikke munde ud i en virkelig varig Tilsegnelse og derpaa følgende Omvendelse, selv om der dog ogsaa er Eksempler paa, at dette har fundet Sted. De mange Børn, især i Storbyerne, som fra smaa ikke hører noget om Gud og hans Rige, er jo et stort Problem. Thi i mange Tilfælde har de ikke blot intet hørt om Gud, de har, hvad der er meget værre, faaet en hel Del tankeløse aandelige Forvrængninger i den gale Hals, som har bibragt dem den Forestilling, at det hele er noget Pjank, som man ikke skal spille den eneste Tanke paa. Over for den Slags Børn vil Muligheden for at faa dem i Tale kristeligt set, saa at der kommer Alvor i deres Opfattelse, være meget ringe.

Børn af den her nævnte Slags vil kun undtagelsesvis komme i Søndagsskole. Men af dem, der kommer i Søndagsskole og maaske endda nogle Aar er kommet regelmæssigt, er der en ikke helt lille Del, som før eller senere bryder ud og gør sig usynlige. Det gaar nemlig saaledes med Børn i denne Alder, at det ikke blot er Kammeraterne og de voksne, de anlægger Præstationsmaalestokken paa; det er ogsaa paa sig selv. Maaske er det halvt ubevidst, men de gør det. Og hvad Resultat faar de saa ud af det? I Reglen faar de det ud af det, at de ikke holder Maalet. Hos en mindre Del af

dem fører det saa til, at de tager sig selv under bedre Tugt, og i disse Børn har man de alvorligste og opmærksomste Tilhørere. Troslivet, som var begyndt at blive mat og døende, kommer atter i Grøde, og i de fleste Tilfælde vil saadanne være blevne vaagne over for sig selv, selv arbejde for det aandelige Livs Bevarelse i sig, og vel i Reglen senere naa frem til Omvendelse og Klarhed. Men mange, langt de fleste, som opdager, at det ikke staar til med dem, som det skulde, gaar en anden Vej. Fristelsen til Usandhed, som Livet saa overflødigt lægger paa deres Vej, er blevet dem for stærk, og de falder for den Gang paa Gang, Ulydigheden faar en stadig større Plads i deres Liv, og ligesom et Liv i Lydighed fører Velsignelse med sig og har Forjættelse over sig, saaledes har Ulydigheden en dræbende Virkning paa Gudslivet. Kødets Lyst i den ene eller anden Form skal nok snart følge med, og Følelsen af, at dette ikke er holdbart, melder sig rent umiddelbart, om end maaske kun halvt bevidst. Denne Følelse er ubehagelig, og man skyder den fra sig. Hver Gang den af sig selv melder sig paany, skyder man den hurtigst muligt atter ud i Bevidsthedens yderste, taagede Horisont, hvor den kun svagest muligt gør sig gældende. Paa den Maade bringes Følelsen efterhaanden mere og mere til at svinde og faar mindre og mindre Magt over Viljen. Alt det, der kan bringe Følelsen frem i Forgrunden igen, undgaas, og derfor holder man sig blandt andet langt fra alle dem, om hvem man ved, at de vilde tage de Forhold frem, som man selv ønsker at skjule, og dertil hører alle de, som har med Søndagsskolen at gøre. Enkelte Børn kan af Udsigten til en Juletræsfest eller en Skovtur lade sig lokke tilbage nogle Gange, men som Regel bliver det kun en Gæsterolle, der ikke formaar at knytte de gamle Baand igen. Redningen for en saadan ligger i, at en god Ven, muligvis en lidt ældre Kammerat, muligvis en voksen Ven, faar ham paa Tomandshaand og der faar rigtig talt til Bunds med ham. Hvor mange der paa denne Maade bliver „slaaet ud“ kristelig talt, ved jeg ikke, men det er mange. For de aller fleste af dem, der falder fra, er Udviklingen gaaet ad den her nævnte Linje. Er der et tilsvarende

Antal barmhjærtige Samaritaner, som vil tage sig af dem enkeltvis, naar de ligger slagne halvt ihjel? thi saaledes er det jo netop, de ligger. Gud *kan* finde dem og føre dem tilbage ad andre Veje, men hvis den naturligste er den, at de skal opsøges enkeltvis og plejes, før de dør, saa maa vi gøre os klart, at det er til den Tjeneste, vi kaldes, hvis vi holder saa meget af dem, at vi virkelig vil sætte noget ind paa at hjælpe dem. Tiderne bliver vanskelige i de kommende Dage, og hvis Menigheden skal magte sin store Opgave, maa den forstaa, at nu bliver det den enkeltes Tur at gaa ud og finde den enkelte. Anderledes vil Kaarene ikke blive. Maatte Søndagsskolen her vise Vej og have mange trofaste Venner af Børnene, der vil gaa ud og søge enkeltvis efter dem, som er ved at fortabes.

Men lad os ikke undlade med Taknemlighed at huske paa, at der ogsaa er dem, der frelses. Der er dem, som i det gode Hjems Aand lykkeligt støt gaar Lydighedens Vej fra Barndommen af, og paa hvis Læber Bønnen aldrig døde. Andre kom vel ud i Ulydigheden, men standsede selv og kom til Besindelse eller blev standset af andre og ført tilbage. Den normale Vej for alle saadanne bliver Vejen frem gennem en Ungdomsomvendelse i Aarene efter Overgangs-aarene, men inden det tyvende Aar.

Det er ikke svært at faa Øje paa, at det, der virker stærkest paa Børnene, hvad Alder de saa er i, er Personligheden, de lever op ad. Derfor vil de største Muligheder altid ligge paa Hjemmets Side, fordi Hjemmet har den meste Omgang med dem. Skal de, som kun mere sporadisk kommer sammen med dem, have Udsigt til at gøre sig gældende med Vægt, maa det være i Kraft af, at deres Personlighed er saa meget stærkere. Foruden ved Forbønnen, som jo mere lever i det skjulte, er Søndagsskolen henvist til direkte hovedsagelig at virke gennem Ordet. Men skal Ordet virke, saa det bliver mere end en Underholdning, da maa det bæres frem af den, hvis Liv i Kærlighed griber de smaa, og hvis Liv i Oprigtighed og Retfærdighed aftvinger de større Respekt.

H. Edv. Hass.

SØNDAGSSKOLELÆREREN

I. Herligheden.



Pastor Enrique With.

Ganske vist er Begrebet „Søndagsskolelærer“ her i Landet ældre end 50 Aar, da Metodisterne allerede begyndte deres Søndagsskolevirksomhed her i 60'erne, og denne fra England kommende Bevægelse endda kan spores helt saa langt tilbage som til 30'erne i forrige Aarhundrede. Men det er dog først, siden Indre Mission for 50 Aar siden tog Søndagsskolegerningen op, at dette Arbejde har naaet et større Omfang, saa at Søndagsskolelærerne nu udgør mellem 7 og 8000 for de ca. 113,000 danske Søndagsskolebørn, hvoraf omtrent de 1000 Lærere og Lærerinder og de 14,000 Børn udgør den københavnske Indre Missions Søndagsskoleverden.

Alligevel er det med Søndagsskolelærerne som med Cyklerne: man undrer sig over, at Menneskeheden har været saa længe om at opfinde et saadant herligt Befordringsmiddel til Guds Riges Udbredelse.

Det er nemlig en ganske enestaaende Herlighed at være Søndagsskolelærer. Allerede da jeg i min Ungdom studerede Søndagsskolevæsen bl. a. i det franske Schweiz, noterede jeg mig den Udtalelse af en gammel erfaren Søndagsskolemand,

at selv om Søndagsskolen slet ikke bragte noget Resultat for Børnene, vilde han alligevel holde paa den for den store Velsignelse, den bragte Lærerne. Og nu, jeg selv er bleven en Veteran i Søndagsskolegerningen, som jeg har været knyttet til i over halvanden Menneskealder, har jeg ubetinget den at takke for de bedste og reneste Glæder i mit Livs Gerning. Omgangen med Børnene bevarer sin Mand ung. Og naar jeg mange Gange — træt eller mismodig ved Tanken om, hvor lidt man synes at naa med sin Præstegerning i et Hovedstadssogn — paa Gaden har mødt en lille Dreng eller Pige, hvis Ansigt da blev til et eneste stort, lyst Smil, fyldtes mit Hjerte med en Glæde, Tak og Frimodighed, hvori alle bekymrede, sortseende Tanker kunde druknes.

Hvor forstaar jeg Spurgeons Ord: den Mand, om hvem Børnene sværmer, som Fluerne om en Honningkrukke, han er min Mand.

I og for sig er det ikke underligt. Skulde det ikke være en herlig Gerning: at være betroet til at bringe Guds Rige til dem, om hvem vor Herre Jesus selv siger, at dette Rige netop tilhører dem, Børnene?

Den bedste Glæde har vi Mennesker dog ved at gøre andre glade. Som troende Mennesker véd vi, at intet er i Stand til at gøre Mennesker gode og glade som vor Herres Jesu Kristi Evangelium. Og saa at faa Lov til at saa denne velsignede Sæd netop i den mest modtagelige Jordbund, i Barnehjerterne!

Det gælder i særlig Grad den Søndagsskolearbejder, der kommer i den nærmeste personlige Forbindelse med deres Børn som Klasselærer eller Klasselærerinde. Som Forstander har jeg sædvanlig ingen Klasse; men naar jeg undtagelsesvis ved en Lærers Fraværelse engang imellem har overtaget en Klasse, føler jeg en ubeskrivelig Glæde ved at sidde midt iblandt Børnene og tale om vor Tekst. Maaske ogsaa Børnene selv synes, det er en speciel Fest for dem til Afveksling at have selve Forstanderen til Lærer, og derfor er særlig interesserede.

II. *Kaldet.*

Hvad Paulus skriver (2. Kor. 3, 7—11) om den nye Pagts Tjenestes Herlighed har aabenbart dobbelt Sandhed, naar denne Tjeneste som i Søndagsskolen øves overfor den herligste Slags Mennesker, som Børnene uimodsigelig maa siges at være (se Mark. 10, 14 f.; Matth. 18, 3; 21, 16). Men da melder sig ogsaa med Alvor Spørgsmaalet: Hvem er dertil dygtig? (2. Kor. 2, 16).

Ja, „al vor Dygtighed er af Gud,“ som gjorde dem dygtige, som han selv kaldte til Gerningen. Men hvordan faar jeg da at vide, om jeg er kaldet?

Naar der er nogen, der har Bud efter dig! I Foraaret 1879, da jeg lige var bleven theologisk Kandidat, holdt daværende Pastor Chr. Møller ved St. Paulskirken (senere Biskop over Aalborg Stift) et lille Møde paa Borchs Kollegium for nogle faa indbudne. Han fremlagde dør sine Planer om at begynde en Børnegudstjeneste for de højere Skolers Børn og opfordrede til Slutning de af de tilstedeværende, som vilde tilbyde at hjælpe ham, om at rejse sig op. Jeg husker endnu, hvor det kriblede i mig: „ofre alle sine Søndages Middagstid fra Kl. 1½—2½!“ Men jeg har senere med en vis Gysen tænkt paa: „hvad vilde der være sket, hvis du ikke havde rejst dig!“ Thi jeg havde en tydelig Følelse af, at Gud kaldte mig.

Saa var det heller ikke længe derefter, at Pastor Friis-Hansen havde fat i „Pastor Møllers Kandidat“ og fik mig til at tage en Klasse i Indre Missions Søndagsskoles 1ste Afdeling paa Østergade under stud. theol. E. Darre som Forstander. En Dag havde vi paa Søndagsskolen dør fornemt Besøg af daværende Prof. theol. (senere Biskop) P. Madsen, der efter Søndagsskolen, om vor unge Forstanders Tale til de ca. 200 Børn, yttrede til mig: „Det var jo ganske udmærket og ypperligt.“

Da Drivkraften i Søndagsskolegerningen jo er Tro, maa en Søndagsskolelærer først af alt være et troende Menneske. Dog skal man efter min Erfaring ikke stille Kravet for stærkt op om at have oplevet et Gennembrud til bevidst

Troslov. Adskillige unge Mennesker, der er bevaret i deres Barnetro, og i hvis Hjerte Længsel efter at gøre noget for Herren er begyndt at komme op, kan være „troende“, selv om det ikke er bleven dem ret „bevidst“ endnu, og maaske netop igennem Søndagsskolegerningen vokse frem til klart Gennembrud. Paa den anden Side kan nyvakte, stærkt grebne, men aandelig uerfarne og umodne Personer ofte gøre stor Skade paa Børnene, naar de vil have dem „omvendte“ paa samme Maaade som „gamle Syndere“.

At i det hele taget den, der ikke har Forstand paa at omgaas og ikke har Evne til at vinde Børnene — ikke kan fange deres Opmærksomhed eller vinde deres Tillid — ikke er „kaldet“, er indlysende. Mulig manglende Evner kan dog opelskes og opøves. Vi opfordres jo til at stræbe efter de ypperste Naadegaver (1. Kor. 12, 31), og det hedder ikke for ingenting: „beder, saa skal I faa.“

Men det skal være Ønsket om at tjene Herren, ikke blot naturlig Kærlighed til og Lyst til at have med Børn at gøre, der fører mig ind i Arbejdet.

III. *Forberedelsen.*

Saa maa man selvfølgelig ogsaa sidde inde med et vist Kendskab til det, man skal føre Børnene ind i. Det er ikke alt, at man personlig er grebet af Herren, saa man faar Lyst til at tjene ham. Man maa kende noget til den Bibel, man skal gøre kær for Børnene. Lad mig formulere Begyndelseskravet saaledes: man skal kunne sin Bibelhistorie, som man lærte i Skolen, og man skal forstaa at finde sig tilrette i sin Bibel, saa man med Udbytte kan læse i den. Adskillige Søndagsskolelærere kan ogsaa have godt af at repetere deres Katekismus.

Der maa med andre Ord foruden et Kald ogsaa en Forberedelse, en Dygtiggørelse til. Den bekendte amerikanske Søndagsskolesekretær og Forfatter Marion Lawrence siger i sin „How to conduct a Sunday-School“, — en udmærket Bog for den, der kan læse Engelsk: „Alle andre Forhold lige er det, der gør Udslaget for en Søndagsskolelærers Held eller Uheld: Forberedelsen!“

Man taler baade om en almindelig og en speciel Forberedelse. Den første er den stadige, til enhver Tid fornødne Gøren sig dygtig til Gerningen i det hele. Den anden er den særlige Forberedelse til den enkelte bestemte Søndagstime.

A. *Den almindelige Forberedelse.*

Den almindelige Forberedelse vil sige, at Søndagsskolelæreren, som drives af den rette Aand, vil anvende al Flid paa og bruge enhver Lejlighed til at udvikle og forøge sit Kendskab til og Forstaaelse af baade Bibelen og Børnene.

Bibelkundskaben skal selvfølgelig ikke blive staaende ved det Minimumskrav, man stiller til en Begynder i Gerningen. Det maa være Søndagsskolelæreren magtpaaliggende at blive altid mere hjemme i sin Bibel, saa han véd, hvor han skal finde enhver Beretning fra Bibelhistorien i selve Bogen, kender Bøgernes Orden baade i det gamle og nye Testamente, og hvad man véd om deres Forfatter og Tilblivelsestid. Han bør daglig læse i sin Bibel. Det var ikke daarligt, om han satte sig for at læse hele Bibelen igennem. Med ét Kapitel om Dagen tager det for det Nye Testaments Vedkommende 260 Dage eller mellem 8 og 9 Maaneder, for det Gamle Testamente (uden Apokryferne) 2½ Aar (Apokryferne knapt 5 Maaneder). Saa skulde det gøres paa den Maade, at man i hvert Kapitel — eller Stykke af et Kapitel — fandt et Udtryk, der i sig kunde være som Overskrift over det hele Stykke, og understregede det særlig tydelig (med blaa Blyant f. Eks.); andre Ord i det læste, som særlig faldt ved en, eller som man særlig kunde ønske at huske, understregedes med en almindelig Blyant (altid efter Lineal). At skaffe sig en saadan „indstreget Bibel“ vil for enhver Søndagsskolelærers Bibelkundskab være af mægtig Betydning.

Læser man saadan flittig i sin Bibel, skal man nok komme til at længes efter Hjælpemidler til Forstaaelsen. Lad mig blot nævne: Skat Rørdams „Det Ny Testament med Anmærkninger til Oplysning for kristne Lægfolk“ (2 Bind), Lutherstiftelsens Bibelværk (6 Bind), „Bibelhaandbog til det Gamle og Nye Testamente“, af H. P. Hansen (2 Bind). Mindre omfattende, derfor lettere overkommelig er Jensen-

Fogh: „Bibelnøgle“, og for det Ny Testamente alene: „Forstaar du —“ af A. Fibiger.

Ligeledes skal man snart faa Brug for en Bibelordbog til at finde de enkelte Skriftsteders Plads i Bibelen eller til at se, hvad Bibelen igennem alle sine Bøger siger om et bestemt Ord eller Begreb: Hjerte, tro, Fred eller lign. Den bekendte norske udmærkede Bibelordbog af K. G. er her en god Hjælp.

Men ikke blot Bibelen, ogsaa Børnene skal en Søndagskolelærer studere. Som en Landmand ikke blot agter paa Frøets Kvalitet, han skal bruge til Udsæd, men lige saa fuldt agter paa de enkelte Agres særlige Jordbundsbeskaffenhed, maa vi aandelige Sædemænd gøre det.

Der er jo en Videnskab, der hedder Pædagogik eller Opdragelseslære. Den maa ingen, der vil give sig af med Lærergerning, lade sig være uvedkommende. Ganske vist kan baade Forældre, Søndagsskolelærere og andre, der skal have med Børns Opdragelse at gøre, ad praktisk Vej have lært at være pædagogiske, uden at have nogen Anelse om nævnte Videnskab. Men man har jo altid godt af, særlig naar man er ung og uerfaren, at drage Nytte af og bygge paa andres Erfaring. Derfor er det meget at anbefale, inden man selv begynder paa Søndagsskolegerningen, først at have hørt nogle Gange paa, hvordan andre tager den Ting. En troende Lærer ved Folkeskolen kan man i mange Tilfælde lære meget af. Søndagsskolens særlige Lærerblad, hos os „Raadgiveren“, søger jo ogsaa at give pædagogisk Forstaaelse. Af særlige pædagogiske Værker vil de, der er skrevet ud fra et Livssyn, der er vidt forskelligt fra, eller maaske ganske modsat det, Søndagsskolen hviler paa, selvfølgelig være mindre værdifulde for os. En god gammeldags Pædagogik er den norske Præst, Dr. K. Krogh-Tonnings udmærkede „Christelig Opdragelseslære“ (Christiania 1887).

At den pædagogiske Forstaaelse ogsaa i sig indbefatter Kendskab til Børnenes Sjæleliv, altsaa Børnepsykologi, skal lige her nævnes. Men gør ogsaa — saa at sige — „Studier i Marken“, giv Agt paa Børnene i deres Leg, i deres Liv og Færden i det hele.

Men en Søndagsskolelærers almindelige Forberedelse indskrænker sig ikke hertil. Han skal kultivere og udvikle ikke blot sin Viden og Forstand, men hele sin Karakter, sit Hjerte. Han skal have Tro til sin Gerning, en Tro, der ikke løbes overende af de Skuffelser, som ogsaa Søndagsskolearbejdet kan berede dem, der arbejder deri, saa at han ikke bliver træt og taber Modet i de ringe Tings Dage. Og han skal bede sig til, og ved et oprigtigt, Herren helliget, Liv oparbejde i sig mer og mer Lidenskab for at vinde Mennesker, Nidkærhed for Guds Riges Udbredelse. Han skal altid huske, at han i sit Søndagsskolearbejde staar som den levende Menigheds Repræsentant overfor de smaa. Han er blandt de første i Rækkerne med til at opdrage den kommende Menighed.

B. *Den specielle Forberedelse.*

Den almindelige Forberedelse udelukker ikke, nej optager snarere i sig den specielle, Søndagsskolelærerens Arbejde med den enkelte Søndags Tekst.

Ingen maa tænke, at dette er overflødigt, eller mene: „den eller den Historie kender jeg jo godt nok i Forvejen,“ eller stole paa: „jeg kan jo sikkert altid finde paa noget at sige til de smaa Mennesker.“ Hvis de smaa nu viste sig maaske at kende Historien lige saa godt eller maaske endda endnu bedre end deres Lærer! Det var jo dog flovt. Men selv om jeg er sikker paa, at de aldrig har hørt den før, saa har det jo den allerstørste Betydning, at den, naar de nu første Gang skal høre den af min Mund, ikke falder tør eller kedelig eller ufrugtbar til Jorden, men gaar med levende Interesse ligé lukt ind i deres Hjerter.

Uden alvorlig Fordybelse i og trofast forberedende Arbejde med sin Tekst, vil Søndagsskolearbejderen ganske sikkert forfejle sit Maal.

Man bør begynde tidlig i Ugen paa at arbejde med Teksten til den følgende Søndag, læse den adskillige Gange igennem, helst beskæftige sig lidt med den hver Dag. Først skal man ret indprente sig Tekstens Indhold, dernæst skaffe sig Klarhed over Sammenhængen, den staar i, Tid og Sted

for Begivenheden, hvilke Personer der nævnes, og hvilket Sind og hvilken Tankegang de aabenbarer. Saa er det godt at faa Øje for, hvorledes Teksten naturlig falder i visse Dele eller Afsnit, to, tre eller flere, og hvilken Overskrift der passende kunde sættes over hver af dem, samt i hvilken Hovedtanke hele Tekstens Indhold kan samles. Under dette Arbejde vil man bruge alle de Anvisninger, selve Bibelen giver, slaa Parallelstederne efter, se efter Indholdsoversigterne osv., mulig selv finde andre bibelske Paralleller, Ligheder baade med Tekstens Hovedtanke og med dens enkelte Punkter. Hertil kan en Bibelordbog, en Bibelforklaring eller Søndagskolebladets Tekstforklaring og andre litterære Hjælpemidler bidrage, men de skal bruges med Fornuft, saa at de virkelig hjælper os til selv at tænke, ikke bare sparer os for selv at arbejde og tænke.

Ved saadant alvorligt Arbejde med sin Tekst under vedholdende Bøn for at faa den til „at lukke sig op“, aabenbare sine himmelske Skatte, som alt Guds Ord indeholder, vil man ganske af sig selv komme til at gaa med Teksten i Tankerne under hele Ugens daglige Arbejde og vil da paa bedste og sundeste Maade, gennem hvad der møder os i det daglige Liv, og hvad vi ser i de Børns Liv, vi træffer, samle en Række Eksempler til Tekstens Forklaring og Anvendelse for Børnene. Det er, hvad man har kaldet: „at gaa med Søndagsskolebrillerne paa Ugen igennem.“ Notér saa op, hvad saaledes i Ugens Løb melder sig som brugeligt.

Hen i Slutningen af Ugen, maaske efter at have været til Forklaringsmøde, lægger man da — efter Bøn — sin Plan for den følgende Søndags Klasselæsning. Imellem de flere forskellige Maader at se og bruge Teksten paa, der har meldt sig, vælger man nu, hvad man den Dag vil tage frem, og gør sig klar over, hvad det saaledes egentlig er, man vil sige Børnene den Dag, i hvilke Afsnit ens Emne falder, og hvilke Illustrationer man vil bruge til, at Ordet kan anbefale sig ikke blot til Børnenes Hukommelse, men til deres Samvittighed. Skriv — om mulig — denne tænkte Plan ned med dens enkelte Punkter og Illustrationer.

Man skal sørge for, at man har rigeligt Stof, saa man

ikke risikerer at have talt sig tom eller at løbe tør, inden Klasselæsningen er færdig, men paa den anden Side maa man heller ikke anlægge det hele saa bredt og vidtløftigt, at man i de 15 à 20 Minutter, man har at raade over, kun naar maaske lige igennem de første Vers af Teksten. Man skal naa at komme igennem hele Teksten i den for Klasse-læsningen bestemte Tid.

Saa maa man ogsaa tage Hensyn til, hvilke Børn man har, om de kan tænkes at have hørt Teksten før eller ej, hvilke særlige Forudsætninger de sidder inde med for at forstaa den, hvilke Sider af Tekstens Belæring eller For-maning de kan antages særlig at trænge til.

Endelig bør man knytte den ene Søndags Tekst naturlig til den anden, altsaa begynde med at minde om forrige Søn-dags Tekst og derud fra „fortælle Historien videre“ med Dagens Tekst for atter at lade det ende med en Antydning af noget rigtig interessant og godt, de kan vente dem den følgende Søndag. Der er jo en saadan planmæssig Sammen-hæng i enhver velordnet Tekstrække, og naar denne Sam-menhæng paapeges, hjælper det til, at den ene Tekst kalder den anden frem af sig selv i Børnenes Hukommelse.

Sørg i hvert Fald for at have en god Begyndelse, der straks fanger Børnenes Opmærksomhed, og en Slutnings-replik, der lader det, man den paagældende Dag har villet indskærpe dem, ret hage sig fast i deres Hjerter.

„Bed og arbejd!“ gælder ogsaa som Overskrift over en Søndagsskolelærers Forberedelse, baade den almindelige og den specielle. „Forbered dig til at tale, saa skal du blive hørt,“ siger den vise Sirach (Sir. 33, 4).

IV. *Klasselæsningen.*

Men som det ikke er nok for en Ordets Forkynder for de voksne at have studeret vel i Forvejen, han maa ogsaa forstaa at holde sin Tale, saa er det samme Tilfældet med Søndagsskolelæreren.

Og her kommer det særlige til, at det ikke er den ideale Maade at holde Søndagsskole paa, at man holder en Præ-diken for Børnene. Den vil i de allerfleste Tilfælde gaa dem

over Hovedet, uden at de ret faar fat paa, hvad man har villet sige dem, og meget ofte vil den ligefrem kede og plage dem. Børnenes livlige Natur og Trang til selv at virke med anbefaler — ja nødvendiggør — det for Søndagsskolelæreren at forme det, han vil bringe Børnene, som en Undervisning i Spørgsmaal og Svar.

Der er sagt: det er den ringeste Søndagsskolelærer, der blot docerer — holder Foredrag for Børnene; den bedre Søndagsskolelærer retter Spørgsmaal til Børnene; men den bedste søger at fremkalde Spørgsmaal fra Børnene.

Det er ogsaa en god Regel, der siger: fortæl aldrig et Barn, hvad du kan faa Barnet til at fortælle dig. Lad Børnene genfortælle dig Teksten Stykke for Stykke, og for at være sikker paa, at de forstaar den, stands saa af og til ved et vanskeligt Ord eller sjeldnere Begreb og spørg om Meningen.

Ret Spørgsmaalene i Almindelighed først til hele Klassen, at alle kan tænke over det, og ingen skal mene, at Spørgsmaalet ikke angaar ham, og udpeg saa, hvem der skal give Svaret. Lad alle efter Tur faa Lejlighed til at svare, brems de mest ivrige, anspor og tilskynd de mere tilbageholdne, lad ingen blive forbigaaet.

At forme et Spørgsmaal rigtigt er ikke saa lige en Sag. Spørgsmaal skal paa den ene Side være saa tydelige og klare, saa man véd, hvad der spørges om. En ikke ubekendt Anekdote fra en Eksamen ved et Lærerseminarium beretter, at Eksaminators Spørgsmaal til Kandidaten: „Hvorfor skal en Lærer først af alt vogte sig?“ fik det vittige Svar tilbage: „For ubestemte Spørgsmaal, Hr. Professor.“ Og Spørgsmaalene skal være til at svare paa. Man skal selvfølgelig ikke spørge et Barn om, hvad man paa Forhaand maa være klar over, at Barnet ikke kan svare paa. Saa maa man først hjælpe det paa Gled ved andre forudgaaende Spørgsmaal eller Meddelelser.

Men paa den anden Side maa de heller ikke være saa ligefremme og oplagte, at de ikke sætter Barnets Tanke i Virksomhed, saa keder de blot eller fremkalder Abekatteri eller Affekterthed. Særlig de saakaldte „Ja- og Nej-Spørgs-

maal“, Spørgsmaal, der kun kræver et Ja eller et Nej til Svar, skal man være meget sparsom med. Ligeledes de Spørgsmaal, der som Svar blot kræver et af disse almindelige Begreber, som Barnet afleverer som en Lektie: „vi skal tro,“ „vi skal bede,“ „Jesus,“ „Salighed“ osv.

Svar ikke selv paa de Spørgsmaal, du retter til Børnene, inden de faar svaret. Det er en Uvane, Begyndere i den ædle Katekiseringskunst ikke sjeldent forfalder til. Svarer Børnene forkert, skal man ikke straks fare til med et „nej“ eller „galt“, endnu mindre naturligvis blive irriteret og allermindst gøre det urigtige Svar latterligt. Man skal søge at finde den Tankegang, ud fra hvilken Barnet har svaret, og sige: „ja, du mente...“ „meget rigtigt, men...“ Eller man skal se selv at finde en Tankegang, ud fra hvilken Svaret vilde være i det mindste delvis rigtigt: „ja, det havde været udmærket, hvis jeg havde spurgt...“ eller: „det var helt fornuftigt tænkt, men...“ altsaa opmuntrende, at de ikke skal tabe Modet.

Men hele Undervisningen kan jo ikke være Spørgsmaal og Svar. Der vil altid blive noget, maaske det meste, som Læreren maa fortælle Børnene. Som der altsaa er en Spørgeskunst, saa er der ogsaa en Fortællekunst, Søndagsskolelæreren maa se at blive øvet i. Her gælder det at fortælle levende og anskueligt, saa Begivenheden tydelig tegner sig for Børnenes Indbildningskraft, saa de ligesom ser det med Liv og Farver for deres Øjne, hvad der fortælles dem. Dette betyder ikke, at man skal fortabe sig i de bibelske Fortællingers ydre Sceneri, heller ikke, at man skal udbrede sig vidtløftig med selvopfundne Tildigtninger til den bibelske Beretning om, hvordan de paagældende vel har staaet, gjort eller sagt, eller se at faa Fortællingerne omdigtede til Nutidsbilleder i lidt flot Stil („Smid Træskoene, Moses!“ eller lign.). Tværtimod, jo nærmere man kan holde sig til den bibelske Tekst, samtidigt med at Børnene saa at sige alligevel af de optrædende Personers Ansigter kan se, hvad de mener, jo bedre.

Er Teksten ikke „en Historie“, men en opbyggelig Belæring eller Formaning, maa de enkelte Sandheder, man

gennem den vil indskærpe Børnene, helst anskueliggøres ved levende Eksempler. Abstrakte Begreber har Børnene jo vanskelig ved at faa fat paa; de maa gøres konkrete ved Eksempler, enten fra Bibelen, Historien eller Hverdagslivet. Vil man indskærpe Lydighed, maa man helst fortælle om en Dreng, der var lydig. Vil man lære dem at bede, vil en Oplevelse, man selv eller en anden, man kender eller har hørt om, har gjort, være maaske det mest praktiske at fortælle.

Om „Historier“s og „Smaatræk“s Anvendelse i Søndagsskolen kunde der skrives et helt Kapitel — saa meget betyder de. De maa aldrig blive en Hovedsag, saa de overskygger Teksten, eller, ved at serveres for ofte eller i for spændende eller pikant Form, maaske endog fremkalder aandelig Nydelsessyge hos Børnene. De behøver ikke nødvendigvis at være „sande“, d. v. s. virkelig passerede, men de maa fremfor alt ikke være „usunde“, d. v. s. paavirke Børnenes Følelsesliv eller Fromhedsliv unaturligt eller over-spændt. Der er mange „sande“ Historier, der ikke desto mindre er usunde, f. Eks. Beretninger om tidlig døde Børns for tidlig modne, ved Sygdommen fremdrevne Fromheds Udslag. Eller Billeder af Mørket i Verdens Syndeliv, der vil gøre for stærkt Indtryk paa Barnehjertet. „Historien“ behøver ikke altid at handle om Børn. Børnene har ofte lige saa megen Interesse af og undertiden ikke saa lidt mere Gavn af at faa stillet Billeder fra de voksnes Liv for Øje, den Verden, de belaver sig paa at træde ud i.

Man skal ikke paatage sig et særligt — jeg havde nær sagt — Babysprog, naar man taler til Børnene, heller ikke trætte dem med Titulaturen: „mine smaa Venner“. Vi behøver ikke saa ofte at fortælle Børnene, at de er smaa.

Om saa Børnene glemmer alt, hvad vi med vore Ord har sagt, blot de Guds Ord, vi har fremført, bliver husket og gemt i Hjertet, er Maalet naaet.

V. Personen.

Søndagsskolelæreren virker ikke blot med, hvad han bringer frem for Børnene i Klasselæsningen. Som enhver

anden Lærer, ja vel i endnu højere Grad end en Lærer i Hverdagsskolen, virker en Søndagsskolelærer mere ved, hvad han er, end ved, hvad han siger. Hans Personlighed, hans Eksempel, hans Maade at modtage og omgaas Børnene med sand Hjertelighed, Mildhed og Forstaaelse er af afgørende Betydning for, at Gerningen skal lykkes for ham.

Han maa være trofast og paalidelig i sin Søndagsskole — ikke udeblive nogen Søndag uden absolut gyldig Grund. Han maa møde præcis, — helst fem Minutter før Børnegudstjenestens Begyndelse — og i alle Maader opføre sig saaledes baade under og udenfor Børnegudstjenesten, at han kan være et godt Eksempel for sine Børn. Han maa føre sin Klassebog nøjagtig (og studere „Vejledningen“ vel). Han maa ikke for nogen Pris være partisk eller have Favoriter, men holde ærligt lige meget af alle sine Børn i Klassen. Han maa være ordholdende, aldrig love Børnene noget, han ikke kan eller vil opfylde, heller aldrig bruge Trusler, som hverken kan eller bør realiseres i paakommende indtræffende Tilfælde.

Han bør kende alle sine Børn, vide Besked med Forholdene i deres Hjem fra sine Husbesøg der. Han bør besøge Børnene, naar de er syge, eller paa deres Fødselsdag, spørge efter dem og se at faa dem tilbage, hvis de udebliver.

Kan han, er det godt engang imellem (en eller et Par Gange om Aaret) at samle dem i sit Hjem eller om Sommeren tage en Udflugt med dem efter Søndagsskolen.

Som det maa være Kristi Kærlighed og Længselen efter at tjene ham i hans Menighed, der gør Søndagsskolelæreren til det, han er, naar han er en ret Søndagsskolelærer, bør det ogsaa være hans stadige Opgave, han aldrig taber af Sigte at opbygge Kristi Kærlighed i Børnenes Hjerter og opdrage dem til i deres Tid at gøre en god, trofast Tjeneste i Jesu Kristi Menighed. Dertil hører ogsaa at opelske Missionskærlighed, Kærligheden til Hedningemissionen hos dem.

VI. *De andre.*

Som Regel er en Søndagsskolearbejder ikke alene i sin Gerning. En enkelt troende Mand eller Kvinde kan jo nok,

naar han eller hun føler Kald til det fra Gud, samle indtil en Snes Børn i sin Stue eller i Missionshusets „lille Sal“ og saaledes alene holde Søndagsskole eller Børnegudstjeneste. Man vil dog snart ønske Medhjælp, om ikke til at tale til Børnene, saa til at se efter dem, sidde iblandt dem, hjælpe til med Sangen (eller ved Harmoniet), dele Bøger ud og hjælpe at slaa op i dem, holde Orden, holde Vagt ved Døren, tage sig af Søndagsbladene, holde Mandtal, Regnskab, huske paa Fødselsdage m. m. Dertil kan jo mange Gange de største af Børnene (eller nogle forhenværende, nu konfirmerede Søndagsskolebørn) bruges. Det er just udmærket saaledes at sætte nogle af de større Børn i Virksomhed og at knytte nogle af de udgaaede vedvarende til Gerningen.

Er der to, der arbejder sammen i Børnegudstjenesten, bør de helst møde begge hver Søndag, Børnegudstjenesten holdes, og dele Arbejdet, saa den ene tager „Teksten“, den anden „Bibelsproget“ (eller „Historien“). Det er betydelig bedre end om de blot skiftes til at komme hver anden Gang. Er der fire eller flere kvalificerede Arbejdere, bør enten Gruppesystem med Klasselæsning indføres, eller Søndagsskolen deles, saa den holdes paa to eller flere forskellige Steder, hvis Afstandenes Længde opfordrer dertil.

Hvor flere Søndagsskolearbejdere saaledes kommer til at arbejde sammen, kommer Spørgsmaalet op om det rette Samarbejde mellem Lærerkraefterne. At dette er godt, er af allerstørste Vigtighed. Lærerne skal — som et Afbillede af Menigheden overfor Børnene — være bundet sammen med Herrens inderlige Kærlighed, hvad det fælles Arbejde jo ogsaa netop ikke blot forpligter — men i ganske særlig Grad hjælper til.

Der maa ikke være nogen Misundelse mellem Arbejderne. At ingen maa søge at lokke Børn fra en anden Klasse over til sig, siger sig selv. Men man skal heller ikke stræbe efter at faa en særlig talrig Klasse. Der er egentlig ret snævre Grænser for, hvor mange Børn enhver Lærer kan være noget for. Mere end en 10 à 15 mødende Børn kan en Klasselærer vanskeligt overkomme.

Det rette gode indbyrdes Forhold mellem Lærerp-

sonalet ved den samme Søndagsskole fremmes bedst og naturligt ved trofast Deltagelse i de fælles Forberedelsesmøder („Forklaringsmøder“), der ikke blot skal bringe de enkelte den rette Instruction og Træning til at behandle Teksten ret i Klasselæsningen, men netop skal lade dem alle vokse sammen til et helt, lille helligt, Samfund.

Den underlige Herlighed, der er over alle Sammenkomster af Søndagsskolearbejdere, hidrører ikke blot fra det vidunderlige herlige Materiale, vi har at behandle i Børneverdenen, men nok saa meget fra den indbyrdes Kærlighed, som dette Jesu Kristi Arbejde blandt de smaa næsten uundgaaeligt fører sine Deltagere ind i.

Hvad Paulus skriver i 1. Tim. 3, 1: „Den Tale er troværdig: dersom nogen begærer en Tilsynsgerning (Gerning som Menighedsforstander) har han Lyst til en skøn Gerning,“ er oftere og efter min Mening med sjelden god Ret paa Søndagsskolemøder anvendt i den Form: „Dersom nogen begærer at blive Søndagsskolelærer, har han Lyst til en skøn Gerning.“

Det er i hvert Fald vort — sikkert enstemmige — Vidnesbyrd, som i flere eller færre af de nu forgangne 50 Aar har faaet Lov til at virke i denne velsignede Gerning.

Enrique With.



SØNDAGSSKOLENS VANSKELIGHEDER

Søndagsskolen kom til os udefra og blev taget op som et frivilligt Arbejde udenfor Kirkens gamle, faste Rammer. Det var derfor næppe til at undres over, at den mødte nogen Betænkelighed og delvis Modstand fra nogle Præster. Dog langt fra i den Grad, som i vort Naboland hinsides Sundet, hvor hele det store og vel organiserede Søndagsskolearbejde var i Dissenterne Haand og uden nogen Forbindelse med Kirken lige til de senere Aar. Men baade der og herhjemme rystede man paa Hovedet ad de mangelfuldt uddannede Kræfter, som mødte selvkaldte frem og paatog sig en kirkelig Lærergerning, stundom ogsaa med Henvisning til det aabenbare Brud paa den Augsburgske Konfessions strenge Krav. Nogen nævneværdig Hindring for Søndagsskolens Fremgang blev der dog ikke Tale om. Og en god Støtte fik den ny Virksomhed hos Kirkelig Forening for Indre Mission og dens Formand *Rudolf Frimodt*, som ogsaa villigt bøjede sig for de Krav, der snart fremkom fra Søndagsskolens Ledelse om større Uafhængighed og Selvstændighed. En meget værdifuld Hjælp fik Søndagsskolen ogsaa i de mange teologiske Studenter og unge Kandidater, som hurtigt sluttede sig til Lærerkredsen og med stor Kærlighed og Dygtighed tog Arbejdet op og bidrog meget til at bringe det ind i fastere Former. Vi, som er blevet gamle i Søndagsskolens Tjeneste, ser ofte med Længsel hen til hine Tider og savner i høj Grad Teologerne, som nu i mange Aar har været sjældne Fugle i Arbejdernes Rækker. Der er saa meget andet, som har lagt Beslag paa dem.

Det kan jo nemlig ikke nægtes, at det ofte har været smaat nok med de læge Arbejderes Uddannelse, Kundskaber og Dygtighed til Gerningen. Og selv om kristelig Udvikling og Erfaring og Kærlighed til Børnene og Arbejdet paa at føre dem til Herren har kunnet i nogen Maade raade Bod herpaa, vil det aldrig helt kunne erstatte den Hjælp, som troende unge Teologer kan yde ved deres Samarbejde med Lægfolket. Til Gengæld har de, som deltog deri, sikkert ofte selv haft stort Udbytte og Velsignelse af den Samvirken, som derved bragtes i Stand.

Søndagsskolen har al Grund til at være taknemmelig for den delvise Erstatning for Savnet af Teologerne, som den har opnaaet ved, at saa mange udmærkede og trofaste Lærere og Lærerinder fra Folkeskolen efterhaanden har taget Del i Arbejdet. Men forøvrigt skal det da heller ikke glemmes, at en Mængde ældre og yngre Præster i mange Aar har ydet meget værdifulde Bidrag til Søndagsskolearbejdernes Uddannelse, nemlig som Ledere af Forklaringsmøder, Kursus og andre Sammenkomster.

Det er dog ikke blot paa den faglige Uddannelses Omraade, at Søndagsskolens Arbejdere har haft Vanskeligheder. Det har ogsaa altid været vanskeligt for dem at finde *det tilstrækkelige Antal af Medhjælpere* til at erstatte Afgangen og vinde nyt Land. Ofte har det skortet paa Troskab og Udholdenhed hos dem, der kom. Og Gang paa Gang har det vist sig paa den ene Side, at det var vanskeligt at holde paa Børnene, naar Lærerne skiftede, og paa den anden Side, at det oftest var let at samle flere Børn, naar de tilstrækkelige Lærerkrafter var for Haanden. Mange Steder har Arbejdet lidt under, at Klasserne var altfor store, eller at det ikke var muligt paa forsvarlig Maade at faa erstattet en Arbejder, som af en eller anden Grund maatte forsømme sit Arbejde for kortere eller længere Tid.

I denne Henseende har Søndagsskolen ofte forgæves ventet paa Hjælp f. Eks. fra K. F. U. M., men først og fremmest dog fra de *enkelte Menigheder* eller Menigheds-samfund.

Da Søndagsskoleudvalget i København i sin Tid fik

truffet den Ordning, at den nærmere Omsorg for de enkelte Søndagsskoler blev overtaget af de paagældende Menigheds-samfund, var Tanken dermed jo den, at disse skulde overtage hele Ansvar for Søndagsskolens forsvarlige Drift, baade i det rent økonomiske og med Hensyn til Lokaler og Forsyning med de nødvendige Lærerkrafter og Forstandere og ikke mindst den aandelige Støtte, som de ikke kan undvære. Men altfor ofte har det voldet de største Vanskeligheder at vække Menighedernes Bevidsthed om deres Ansvar i saa Henseende, og i alt for høj Grad har de overladt det til Søndagsskolernes Arbejdere at klare sig selv, saa godt som de formaaede.

Ogsaa Spørgsmaalet om *et passende Lokale* for Søndags-skolen har i Aarenes Løb for manges Vedkommende været forbundet med alvorlige Vanskeligheder. Og dette er jo et Livsspørgsmaal for Søndagsskolen. Naar det dog er gaaet forholdsvis taaleligt, skyldes det i første Række den Beredvillighed, hvormed de københavnske Kommuneskolers Ledelse har overladt Søndagsskolerne Gymnastiksalene til Brug, i Forbindelse med den Velvilje, der har mødt dem fra saa mange Skoleinspektørers Side. I alle de senere Aar har Søndagsskolerne tillige haft stor Hjælp ved at faa Plads i de Smaakirker og Menighedslokaler, som er opførte af det københavnske Kirkefond. Søndagsskolen skylder i saa Henseende disse Institutioner saa meget, at det ikke noksom kan paaskønnes.

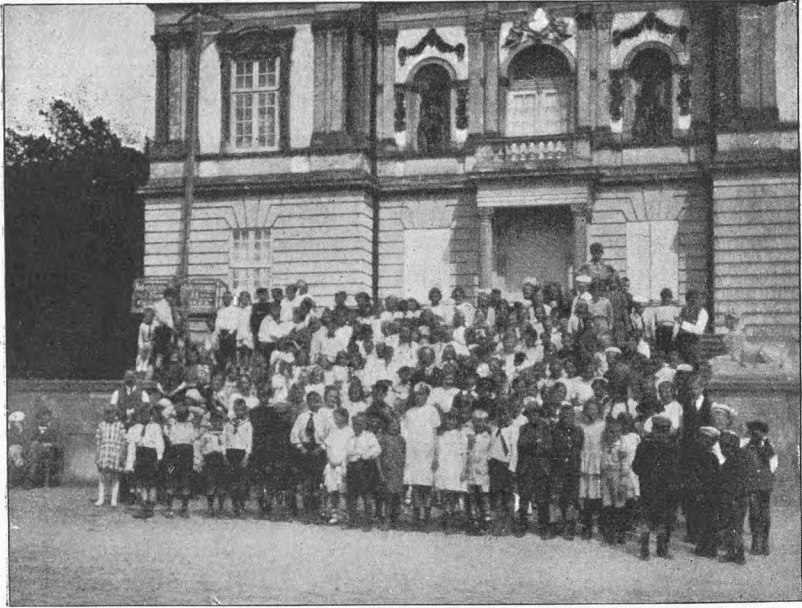
Endnu er der et ikke uvigtigt Omraade, hvor Søndags-skolen har mødt Hindringer i frit at udfolde sin Virksomhed, som den gerne vilde. Det er den *Konkurrence*, som i stigende Grad er paaført den fra andre Sider, hvor man søger at samle Børnene, særlig de større Drengene. „Studentersamfundets Søndagsskoler“ betyder ikke stort i denne Henseende. Det er særlig *Frivilligt Dreng-Forbund* og *K. F. U. M.s yngre og yngste Afdelinger*, maaske i nogen Grad Spejderbevægelsen, som det drejer sig om. Det er klart, at der her bydes Drengene store Fordele og Tillokkelser, som Søndagsskolen ikke kan yde dem Erstatning for. Nogle Steder har man naaet at faa en Sammenslutning i Stand af

F. D. F. og Søndagsskolen, men langt de fleste Afdelinger maa med nogen Vemod se de større Drengene drages fra dem. Og skønt vi mener, at Søndagsskolen har noget at yde, som de andre ikke kan erstatte, forstaar vi dog godt, at der, som Forholdene er, næppe er noget herved at gøre. Vi erkender fuldt ud, at der af F. D. F. og K. F. U. M. gøres et stort og fortjenstfuldt Arbejde til Gavn for Drengene, og vi ønsker dem og beder Gud give dem Velsignelse til i stigende Maal at fyldestgøre de store Opgaver, som ligger for dem. Samtidig maa det haabes, at gensidig Forstaaelse og Samarbejde, hvor det er muligt, maa styrkes og udvikles, saa vi i Fællesskab maa yde vort Bedste til at føre Børnene og de unge ind i et virkeligt Livssamfund med Herren og bidrage til at give dem en kristelig Opdragelse.

Det er næppe til at tænke paa herhjemme, som i Amerika og England, at faa opført selvstændige Bygninger, hvor alle disse Virksomheder kan samles og faa deres Hjemsted. Maaske der dog fra baade F. D. F.s og K. F. U. M.s Side kunde gøres noget mere, end Tilfældet hidtil har været, for at knytte Forbindelse med Søndagsskolen og støtte dens Arbejde, saa det i saa høj Grad som muligt kan blive en Forskole til deres eget eller erstatte dette, hvor det ikke kan naa hen.

Endelig kan det maaske nævnes, at Søndagsskolen i hele Sommertiden lider under den Nedgang i Mødetallet, som skyldes *Børnenes Udflugter* med deres Forældre til Kolonihaverne eller Skoven. Ogsaa dette er jo i sig selv en fortræffelig Ting, som det hverken er muligt eller rigtigt at lægge Hindringer i Vejen. I nogle Søndagsskoler forsøges det at lægge Mødetiden om til Klokkerne 9 om Formiddagen, men selv herved opnaas der ikke stort. Der er derfor heller næppe noget at sige til, at de fleste Afdelinger i København lukkes helt i de tre Sommermaaneder. Et Forsøg paa at tage de større Børn ud i Sommerlejre er lige begyndt. Hvorvidt det vil lykkes, og hvad det vil føre til, maa Fremtiden vise.

Trods alle Vanskeligheder og Hindringer er Søndagsskolen dog et velsignet Virkefelt, og hvis hver enkelt Arbejder er besjælet af den rette Aand, Kærlighedens og Sand-



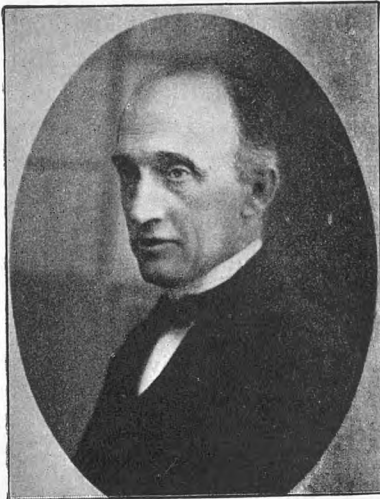
En Søndagsskole paa Skovtur (foran Eremitageslottet).

hedens Aand, og trofast holder ud i Bøn og Arbejde, saa skal dette ogsaa bære Frugt i sin Tid og yde sit Bidrag til Guds Riges Fremvækst i vort Folk.

P. D. Koch.



SØNDAGSSKOLENS BETYDNING FOR MENIGHEDSLIVET



Stiftsprovst, Dr. theol. H. Ussing.

Søndagsskolens Betydning for Menighedslivet kan ikke skilles fra dens Betydning for Kirken, thi Menighedslivet er Kirkens Liv; og den kan heller ikke behandles, uden at man kommer ind paa dens Betydning for Verden, thi Kirke og Menighed lever i Verden og arbejder for Verden.

Søndagsskolen opstod i Slutningen af det 18de Aarhundrede, da det Livsgennembrud i de evangeliske Kirker, der betegnes med Pietismens og Methodismens Navne, kaldte Kirkens vaagne Kræfter til frit aktivt Arbejde for de mægtige uløste Opgaver i Guds Rige, Missionens vældige Gerning udadtil og det hidtil i Dvale liggende Arbejde for Guds Rige i den gamle Kristenhed. Og den hjemlige Opgave, Menigheden først fik Syn for, var Omsorgen for den opvoksende Slægt, saaledes som den særlig i Byerne var i ny Fare ved Tidens fremtrængende Fabrikdrift.

Aaret 1780 regnes for Søndagsskolens Fødselsaar (Rob.

Raikes i Gloucester i England). Den blev det første Skud i det nye, frie Menighedsarbejde. Den vantro Verden og den gamle stive Kirkeretning i England var meget betænkelige ved dens hurtige Vækst, saa at endog Regeringen overvejede at forbyde den ved Lov, men den brød sig Vej trods alt, og de, der havde aandelig Forstand, saa snart dens vældige Betydning. I England er der ikke Tvivl om, at den frie, kristne Søndagsskole har haft afgørende Betydning for hele Folkets Liv. Den aabnede Tidens Øje for den store Børneopgave og har overhovedet — efterhaanden som den bredte sig over Jorden — ydet sit store Bidrag til, at det 19de Aarhundrede har kunnet benævnes „*Barnets* Aarhundrede“.

For Kirkens Liv siger det sig selv, at et aktivt kristeligt Arbejde for Børnene af den Kraft og det Omfang har haft en mægtig Betydning. Omkring Aar 1800 anslaaes Søndagsskolen til at have naaet $1\frac{1}{4}$ Million Børn. I 1851 angives Tallet til 6 Millioner, og nu til henved 30 Mill. Ingen vil mene, at det betyder 30 Mill. Sjæle vundne for Gud, men med al Hensyntagen til Sædens forskellige Skæbne i de forskellige Slags Jord, betyder det utvivlsomt, at Menigheden maa prise Gud for Millioner af Børn, som er bevaret eller vundet for den ved Søndagsskolens Arbejde.

Menighedens Herre har paa samme Tid givet sin Menighed en anden vældig Velsignelse gennem Søndagsskolen. Fra det 19de Aarhundredes Begyndelse er Søndagsskolen blevet — i Begyndelsen den eneste, senere i Samvirken med andre yngre, frie Menighedsvirksomheder den største — Uddannelsesanstalt for Menighedens frivillige Kræfter. Her sattes for første Gang en stor Guds Riges Opgave for kristne Lægfolk. Her gryede Forstaaelsen af de troendes „almindelige Værnepligt“ i Guds Rige. Her følte man først, at det kristelige Ansvar for Sjæles Frelse, for Guds Riges Vækst, ikke paahvilede det kirkelige Embede alene, men hele den vaagne Menighed. Og idet Herrens Mandskab her begyndte at fremstille sig frivilligt til hans Tjeneste, fik de i Arbejdet blandt Børnene Brug for de ubrugte Kræfter, Indøvelse og Udvikling af de slumrende Evner og erfarede Udbyttet for

sig selv, Væksten i deres eget Trosliv ved Kærlighedens Arbejde for andre.

Hvem kan udmaale alt, hvad Søndagsskolen paa denne Maade har betydet for Menighedens Liv i de evangeliske Lande? Ansvarsfølelsen for andre vakt, Kærligheden sat i Arbejde, Bibelkundskab og aandelig Modenhed fremmet, og de forskellige Naadegaver, deriblandt ogsaa Styrelsens, kaldt frem og taget i Brug. Ja, eet endnu: gennem de arbejdende Kræfters fælles Forberedelse og Samliv i Bøn og Arbejde for mangfoldige den første levende Virkeligheds-erfaring af „de helliges Fællesskab“ og, hvor dette allerede var begyndt at virkeliggøres i de smaa troende Vennekredse, en ny Udvikling for disse ved Optagelsen af Ansvar for en væsentlig Del af Kirkens Liv. Og dette sidste vil jo sige, at de fra private Konventikler begynder at forstaa deres Pligt og overtage deres Ret som *Menighedskredse*, den levende Sjæl i Kirkens Legeme.

Endnu bør hertil da føjes et tredie, der vel ikke direkte mærkes i den enkelte Kirkes Arbejde, men angaar „Menighedslivet“ i omfattende Forstand, saaledes som det i vore Dage kendes i Udviklingen frem imod Herrens Maal, „at de alle maa være eet.“ Thi her har Søndagsskolen været blandt de virksomste Kræfter baade ved sin Udbredelse over alle Jordens Egne og Kirkesamfund og ved at samle Sindene om det Maal, der efter Sagens Natur maa være fælles for alle Kirker: at føre de smaa til Jesus. Ja, selve den Kendsgerning, at Verdens Søndagsskoleforbund bestaar i en Sammenslutning af $3\frac{1}{2}$ Million aktive Kræfter fra alle evangeliske Kirker (Ledere, Lærere og Lærerinder), er jo af enestaaende Betydning.

*

I det foregaaende er det nærmest paavist, hvilken Betydning Søndagsskolen *har haft* for Menighedens Liv, men i vor praktiske Tid gælder det derudfra at forstaa, hvilken Betydning der tilkommer den i den kommende Tid. Eller udtrykt paa en anden Maade: fra Begyndelsen af blev Søndagsskolen saa at sige skænket Menigheden udefra. Enkelte

forstod, hvad det gjaldt, og tog fat, og Søndagsskolen, i Begyndelsen set paa med Tvivl og Mistanke, i det højeste godkendt som en „Nødhjælp“ under særlige Forhold, maatte selv tilkæmpe sig Borgerret i Kirken. Men nu, efter at Søndagsskolen er groet ind i Menighedens eget Liv og er blevet en Hovedgren af dennes Arbejde for Guds Rige, er det ikke Søndagsskolens Folk, der skal forsvare dens Betydning, men Menigheden selv, der skylder at gøre sig Rede for, hvilken Plads der tilkommer den i Menighedens samlede Virksomhed.

Ørkesløst er det naturligvis at drøfte, hvilken af Menighedslivets aktive Virksomheder der i og for sig er den vigtigste. Lad os tage Arbejdet op, hvor Herren lægger det for os, og overlade ham, hvor stor en Plads han i de skiftende Tider tildeler hver enkelt Gren. Dog har jeg et Ungdomsminde, der kan sætte Tanker i Bevægelse vedrørende de forskellige Arbejders indbyrdes Afhængighed af hverandre. Det var formodentlig omkring 1890, at O. Ricard og jeg engang ret ungdommeligt stredes om, hvem der burde have den største Plads: K. F. U. M. eller S. S. Historisk fik Ricard vel nærmest Ret: Søndagsskolen begyndte i Danmark (som i Verden) før K. F. U. M. og voksede i Begyndelsen langt stærkere, men senere er Søndagsskolen (Børnegudstjenesten) i Danmark vel ikke gaaet i Staa, men har dog ført en mere tilbagetrukket Tilværelse, medens K. F. U. M. (og K.) skød stærkt frem og endnu synes anderledes førende.

Nu vel, vi gamle S. S. Folk takker Gud for Væksten i de danske Ungdomsarbejder, og vi kan tilmed godt forklare, hvorfor just de maatte træde stærkere i Forgrunden. For blandt Børnene var jo nemlig Søndagsskolen langt fra alene om det kirkelige Arbejde (Folkeskolen har jo indtil nu øvet et stort Arbejde for Kirken), mens hele den store Opgave at samle og vinde de unge for Herren skød sig frem som en afgørende Tidsopgave.

Men da er der noget, som trænger til at overvejes i vore Dage: Forudsætningen for Ungdomsarbejdets aabne Adgang til de unge er, at de opvoksende Børn endnu har nogen kristelig Paavirkning med sig fra Barndommen (gennem

Hjem, Skole, Søndagsskole o. s. v.). Men bliver det saadan i vor Tid, som det alvorlig truer med særlig i Byerne, at Hjem og Skole mindre og mindre faar gjort, hvad vi hidtil har bygget paa i den Henseende, da skal ogsaa Ungdomsarbejdets Talsmænd blive nødt til at se, at vor Tid kræver Søndagsskolen optaget af Menigheden med større Kraft og ført langt videre ud end hidtil — for selve Ungdomssagens Skyld.

S. S. og K. F. U. M. og K. er visselig ikke Konkurrenter, men Medarbejdere i den samme Gerning. Derfor har S. S. ogsaa nu Grund til at minde Ungdomsforeningerne om, at den trænger til mange Hjælpere endnu, og at de unges Kredse er de allernærmeste til at komme den til Hjælp.

En troskraftig Udvidelse af Menighedens Arbejde for Børnene er utvivlsomt et alvorligt Tidskrav til den danske Menighed. Men til ret Forstaaelse af Søndagsskolens Plads i dette Arbejde vilde jeg endnu gerne til Slutning understrege to Ting:

1. Lad os med Tak til Gud huske, at S. S. endnu ikke er alene om Arbejdet for de smaa. Endnu kan og skal den staa som Hjemmenes og Folkeskolens *Medhjælp*. Derfor maa Menigheden selv i en levende Forstaaelse af S. S.s Betydning ikke glemme eller tilsidesætte Arbejdet for at naa *Hjemmene*, at gøre Forældres og Fadderes Ansvar ved Børnedaaben levende og selv stræbe at berede Guds Ord og levende Tro Indgang i Hjemmene — og lige saa lidt maa den glemme at bede og kæmpe for vor *Folkeskole*, at den maa bevare sit kristelige Præg, og at den maa faa altid flere levende og nidkære Kristne blandt sine Lærere.

2. Og med Hensyn til Søndagsskolens eget Arbejde er det af stor Værdi at understrege, hvad der nylig kom stærkt frem ved S. S.s Verdensmøde i Glasgow: at vi aldrig maa tro, at een enkelt Time om Ugen kan magte den store Opgave. Det gælder visselig ikke blot at give Børnene den Smule Bibelkundskab, vi kan magte; det gælder at knytte Hjertebaand, gennem hvilke der kan meddeles aandelige Livskræfter.

S. S.s Lærere maa selv have Livet i Herren — og det

er dette Herrens Liv, vi ønsker at føre Børnene ind i. Ud fra den Forstaaelse er da ogsaa alle den senere Tids nyere Børnevirkksomheder udsprunget, hvorigennem kristne Ledere søger paa mere mangfoldig og omfattende Maade at være med i Børnenes Liv, deres Lege, deres Sport, deres Udflugter o. s. fr. — Virksomheder, som vel nok af og til har trukket Børn fra S. S. og derfor er blevet set paa fra S. S.s Side som Konkurrenter. Venner, lad os hellere forstaa, hvad denne Udvikling betyder. Lad ikke S. S. blive tilbage i Forstaaelse af, hvad Børnene har behov, og hvilke Midler der maa anvendes. Lad os lægge Hjerte og Kræfter ind i, at Menighedens Søndagsskolearbejde maa blive saa rigt, tidssvarende og langtrækkende som muligt — og lad os, hvor andre Børnevirkksomheder er sat i Gang eller bliver nødvendige, ved fælles Aftaler, Bøn og Samvirken vaage over, at Kræfter ikke spildes, og Arbejdets forskellige Grene ikke modvirker hverandre, men at vi — alle Vegne søgende Herrens og ikke vort eget — i Fællesskab kan bygge op paa Herrens Tempel i Barneverdenen.

Henry Ussing.



